

**VII. MÜLKİYE
ULUSLARARASI
İLİŞKİLER
KONGRESİ**

**CUMHURİYETİN
YÜZÜNCÜ
YILINDA
TÜRK DIŞ
POLİTİKASI**

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
12-13 Ekim 2023

Bildiri Özetleri Kitabı
Ankara, 2023

E-ISBN: 978-605-136-764-4

© Copyright: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 2023

(Çevrimiçi İlk Yayınlanma Tarihi: 27 Ekim 2023, Elektronik Basım Tarihi: 29 Aralık 2023)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO:839

A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI NO:648

VII. MÜLKİYE ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONGRESİ

CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA TÜRK DIŞ
POLİTİKASI

12 - 13 EKİM 2023

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

Yayına Hazırlayanlar:

Ahmet Berat Gör, Merve Yavuz, Nuri Yeşilyurt, Selim Öterbülül

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara, 2023

Düzenleme Kurulu

Nuri YEŞİLYURT (Kongre Sorumlusu)

Ahmet AKÇAM

Sami EKER

Ahmet Berat GÖR

Selim ÖTERBÜLBÜL

Haldun Osman YÜRÜMEZ

Tuğba YÜRÜK EKŞİOĞLU

Merve YAVUZ

Zeynep FIRAT

Hakem Kurulu

Atay AKDEVELİOĞLU, Ankara
Üniversitesi

Gökhan ERDEM, Ankara Üniversitesi

Başaran AYAR, Ankara Üniversitesi

Klevis KOLASI, Ankara Üniversitesi

Çınar ÖZEN, Ankara Üniversitesi

Melek FIRAT, Ankara Üniversitesi

Erdem DENK, Ankara Üniversitesi

Nuri YEŞİLYURT, Ankara Üniversitesi

Erel TELLAL, Ankara Üniversitesi

Özge ÖZKOÇ, Ankara Üniversitesi

Ferhat DURMAZ, Ankara Üniversitesi

Özlem KAYGUSUZ, Ankara Üniversitesi

Funda KESKİN ATA, Ankara Üniversitesi

Selim ÖTERBÜLBÜL, Ankara Üniversitesi

Bilim Kurulu

Atay AKDEVELİOĞLU, Ankara
Üniversitesi

Klevis KOLASI, Ankara Üniversitesi

Ayşegül SEVER, Marmara Üniversitesi

Melek FIRAT, Ankara Üniversitesi

Çağrı ERHAN, Altınbaş Üniversitesi

Meliha Benli ALTUNIŞIK, Orta Doğu
Teknik Üniversitesi

Çınar ÖZEN, Ankara Üniversitesi

Mustafa AYDIN, Kadir Has Üniversitesi

Engin BERBER, Ege Üniversitesi

Nuri YEŞİLYURT, Ankara Üniversitesi

Erdem DENK, Ankara Üniversitesi

Özge ÖZKOÇ, Ankara Üniversitesi

Erel TELLAL, Ankara Üniversitesi

Özlem KAYGUSUZ, Ankara Üniversitesi

Funda KESKİN ATA, Ankara Üniversitesi

Özlem TÜR, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Gencer ÖZCAN, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Sinem ÜNALDILAR, Ege Üniversitesi

Gökhan ERDEM, Ankara Üniversitesi

Timuçin KODAMAN, Isparta Süleyman
Demirel Üniversitesi

Hasan Ali KARASAR, Kapadokya
Üniversitesi

Yelda ONGUN, Başkent Üniversitesi

KONGRE PROGRAMI

BİRİNCİ GÜN 12 EKİM 2023 PERŞEMBE

Açılış Konuşmaları	10:00-10:30	Aziz Köklü Salonu
Nuri Yeşilyurt Kongre Sorumlusu		
Melek Fırat Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı		
Orhan Çelik Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı		
Necdet Ünüvar Ankara Üniversitesi Rektörü		

Açılış Oturumu	10:30-12:00	Aziz Köklü Salonu
Oturum Başkanı: Çınar Özen		
Ersel Aydınlı Bilkent Üniversitesi		
Ayşegül Sever Marmara Üniversitesi		
Erdem Denk Ankara Üniversitesi		

12:00-13:00 Öğle Arası

Oturum I	13:00-14:30	Aziz Köklü Salonu
Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Güncel Dinamikleri ve Geleceği (Düzenleyen: İktisadi Kalkınma Vakfı)		
Oturum Başkanı: Sinem Akgül-Açıkmeşe		
Sanem Baykal	Türkiye-AB İlişkileri: Mevcut Çerçeve ve İşleyiş Modaliteleri Devam Edebilir mi? Etmeli mi? Ne Zaman, Ne Şekilde ve Nasıl Değişebilir?	
Çiğdem Nas	Türkiye'nin AB Süreci, Dış Politika ve Kimlik İlişkisi	
İnan Rüma	Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasal-İktisadi	
Özgehan Şenyuva	Türk Gençlerinin Avrupa Birliği Algıları Üzerine Kısa bir İnceleme	

Oturum II	13:00-14:30	Salon: 217
Türkiye-İsrail İlişkileri'ne 100 Yıllık Bakış (Düzenleyen: Özlem Tür)		
Oturum Başkanı: Ayşe Ömür Atmaca		
Özlem Tür	Kimlik, Milli Çıkar ve Soğuk Savaşın Gölgesinde Türkiye ve Filistin Meselesi: 1923-1949	
Özüm Uzun	Kimlik ve Dış Politika: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye-İsrail İlişkileri	
Ayşe Ömür Atmaca	Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri	
Tuğçe Ersoy-Ceylan	21. Yüzyılda Türkiye-İsrail İlişkilerinin Seyri: Kınılmadan Normalleşmeye	

Oturum III	13:00-14:30	Salon 218
Oturum Başkanı: Erel Tellal		
Mehmet İlber Çoban	Türk Dış Politikası Yazımında Analiz Seviyesi Sorunsalı: Türk-Rus İlişkileri Örneği (2003-2023)	
Muzaffer Ercan Yılmaz	Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türkiye-Rusya İlişkileri	
Kamala Valiyeva	Rus ve Türk Dünyaları: Çatışan Stratejik Vizyonlar mı, Bir Arada Var Olma Fırsatı mı?	
Başaran Ayar	Rusya Federasyonu'nda Türkiye Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi	

Oturum IV	13:00-14:30	Salon 219
Oturum Başkanı: Ersel Aydınlı		
Cansu Güleç Aras	Birey Düzeyi Çerçevesinden Dış Politikayı Yorumlamak: Türk Dış Politikası'nda Turgut Özal Faktörü	
Evren Küçük	Ecnebiperestlikten Monşerliğe: Türk Diplomatlarına Bakış Üzerine Genel Bir Değerlendirme	

Oturum V	13:00-14:30	Salon 221
Oturum Başkanı: Ayşegül Sever		
Burçin Canar	Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkilerinde Karadeniz	
Ali Şevket Ovalı	Türk-Amerikan İlişkilerinde Yerleşik Kriz Dönemi (2013-2023)	
Nur Çetinoğlu Harunoğlu, Tuncer Beyribey	İktidar Mücadeleleri ve Öznellik İnşası Bağlamında Türkiye- ABD İlişkilerini Anlamlandırmak (2002-2016)	

14:30-15:00 Çay/Kahve Molası

Oturum VI	15:00-16:30	Aziz Köklü Salonu
Feminist Dış Politika, Eleştirel Güvenlik ve Kadın (Düzenleyen: Zuhale Yeşilyurt Gündüz)		
Oturum Başkanı: Zuhale Yeşilyurt Gündüz		
Zuhale Yeşilyurt Gündüz	Uluslararası İlişkiler: Feminist Dış Politika ve Süregelen Barış Arayışı	
Selver Şahin	Siyasi Rejim ve Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğı: İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Türkiye’de Toplumsal Çatışma İncelemesi	
Gizem Bilgin Aytacı, Burak Hacıoğlu	Türk Dış Politikasına Eleştirel Bir Analiz: 2015 sonrası Suriye’de Sınır Ötesi Askeri Müdahaleler ve Yeni İnsanlık Politikaları	
Burcu Sarı Karademir	Toplumsal Cinsiyet Körü Afet Yönetişimi: Uluslararası Çerçevesel ve Türkiye’nin Afet Yönetimi	

Oturum VII	15:00-16:30	Salon 217
Cumhuriyet’in Yüzüncü Yılında Türk Dış Politikasına Farklı Bakışlar (Düzenleyen: İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)		
Oturum Başkanı: Levent Ürer		
Tuğçe Kafdağı Kuru	Türkiye’nin Dış Politika Krizlerinde Koalisyon Hükümetlerinin Karar Alma Süreçleri	
Levent Ürer	Wilson İlkelerinin Cumhuriyet Kuruluş Felsefesine Etkileri	
Tarık Oğuzlu	Yapısalcı Gerçekçilik Perspektifinden Cumhuriyetin Yüz Yıllık Dış Politika Performansı	
Filiz Katman	Teknoloji, İklim ve Enerji: Türk Dış Politikasında Çağdaş Fırsatlar ve Tehditler	

Oturum VIII	15:00-16:30	Salon 218
Oturum Başkanı: Özge Özkoç		
Gökhan Erdem	CHP’nin Demokratik Sol İdeolojisi ve 42. Hükümet Döneminde Dış Politika: Teori ve Pratik	
Umut Bekcan	Türk Dış Politikasının Partiler Üstü Niteliğı Üzerine Bir Değerlendirme	

Oturum IX	15:00-16:30	Salon 219
Oturum Başkanı: Çınar Özen		
Emre Feyzi Çolakoglu	Türk Harp Sanayiinde Bir Dönüm Noktası: Kıbrıs Sorununun Türk Ordusu Üzerindeki Etkisi, 1960-1974	
Hasan Selim Özerterem	Türk Dış Politikasında Büyük Strateji ve Türk Savunma Sanayiinin Dönüşümü: Fırsatlar ve Sınırlılıklar	
Atay Akdevelioğlu	Türkiye’nin Nükleer Silah Politikası	
Ali Bilgin Varlık	Türkiye’nin Katıldığı Uluslararası Askerî Harekâtlar	

Oturum X	15:00-16:30	Salon 221
Oturum Başkanı: Seriyse Sezen		
Ferhat Durmaz	2010'lu Yıllarda Türk Dış Politikasında Asya-Pasifik Açılımı: Temel Motivasyonlar, Stratejik Hedefler ve Uygulamaya Yansımaları	
Selim Öterbülül	Türk Dış Politikasında Açılım Diplomasisi ve "Yeniden Asya Girişimi"	
Özenç Kıvanç Demir	Türkiye'nin AKP Döneminde Afrika'da İzlediği Politika Alt- Emperyalist midir?	
Tuğçe Kelleci	Türk Dış Politikasında Anti-Kolonyal Söylen: Afrika Örneği	

16:30-17:00 Çay/Kahve Molası

Oturum XI	17:00-18:30	Aziz Köklü Salonu
Arap Ülkelerinin Dış Politikaları ve Türkiye (Düzenleyen: Meliha Benli Altunışık)		
Oturum Başkanı: Meliha Benli Altunışık		
Meliha Benli Altunışık	Bölgesel Politika Bağlamında Mısır Dış Politikası ve Türkiye	
Özlem Tür	Bölgesel ve Küresel Siyasetin Odağında Suriye Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkileri	
Tunahan Yıldız	Zafiyet ile Telafi Arasındaki Irak Dış Politikasında Türkiye	
Nur Köprülü	2011 Arap Ayaklanmaları Sonrası Ürdün - Türkiye İlişkileri: Fırsatlar ve Zorluklar	

Oturum XII	17:00-18:30	Salon 217
Türk Dış Politikasının 21. Yüzyıldaki Metamorfozu: Fırsatlar ve Zorluklar (Düzenleyen: Nergiz Özkural Köroğlu)		
Oturum Başkanı: Ali Faik Demir		
Selin Karana	Türkiye'nin Latin Amerika Aktivizmi: Türkiye-Venezuela İlişkileri	
Burç Aka	Türk Dış Politikasının Yeni Doktrini: Girişimci ve İnsani Dış Politika	
Nergiz Özkural Köroğlu, Fatih Özgüven	Ukrayna'ya Yönelik Türk Dış Politikası: Karadeniz'de Statükonun Korunması	
Doğan Demirkıran, Ali Faik Demir	Türkiye'nin Ortadoğu'daki Arabuluculuk Girişimleri: Süreklilik ve Değişim	

Oturum XIII	17:00-18:30	Salon 218
Oturum Başkanı: Funda Keskin Ata		
Harun Koçak	Türk Dış Politikasında Uluslararası Yargı Organlarına Güven(sizlik)	
Dilek Ağa	1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Öncesi ve Sonrasında Türkiye'nin Politikaları: Kayıplar ve Kazanımlar	
Gülâyşe Ülgen Türedi	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Geçiş Dönemi Adaleti Karnesi	
Fırat Yıldız	Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye Cumhuriyeti: 1923 - 2023	

Oturum XIV	17:00-18:30	Salon 219
Oturum Başkanı: Ferhat Durmaz		
Betül Özyılmaz Kiraz	Güç, Söylem ve Eylem Üçgeninde Türkiye'nin Prestij Politikası (2015-2023)	
Mesut Aslan	Yeni Medya Alanında Denge Politikası Dijital Medya'da Türkiye Modeli	
Yelda Erçandırılı	Geç Kapitalizm, Ekolojik Emperyalizm ve Bölgesel Hegemonya: Türk Dış Politikasının Eko-Marksist Analizine Doğru	

Oturum XV	17:00-18:30	Salon 221
Oturum Başkanı: Orhan Gafarlı		
Osman Ercan	21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Transkafkasya	
Ahmet Özdemir	Enerji Bağlamında Türkiye'nin Türkmenistan Politikası (1991- 2023)	

İKİNCİ GÜN

13 EKİM 2023 CUMA

Oturum XVI	10:30-12:00	Salon 217
Türk Dış Politikasında Kadınlar Nerede? (Düzenleyen: Dış Politikada Kadınlar)		
Oturum Başkanı: Sinem Akgül-Açıkmeşe		
Zeynep Alemdar	Aktörlerini Unutan Dış Politika: Kadınlar Nerede?	
Burcu Özdemir-Sarıgil	Cumhuriyetin Sefireleri: Türk Diplomasisinde İş Bölümü, Temsil ve Toplumsal Cinsiyet	
Deniz Şenol Sert	Dış Politika Konusu Olarak Göç ve Toplumsal Cinsiyet	

Oturum XVII	10:30-12:00	Salon 218
Oturum Başkanı: Başaran Ayar		
Kadri Kaan Renda, Ali Onur Özçelik, Hüsrev Tabak	Ukrayna Savaşı Süresince Avrupa Birliği'ne Karşı Durmak: AB'nin Rusya'ya Yaptırımlarına Türkiye'nin İtirazları	
Doğuş Sönmez, Ali Faik Demir	Lider Diplomasisi Bağlamında Türk-Rus İlişkileri: İki Ülke, İki Dönem, Dört Lider	

Oturum XVIII	10:30-12:00	Salon 219
Oturum Başkanı: Gökhan Erdem		
Mehmet Sait Dilek	Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesinde İngiliz Stratejisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme	
Ali Servet Öncü	İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türkiye-İngiltere Yakınlaşması: Akdeniz İttifakı	
Çağrı Erhan	1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı Ne Zaman Sona Erdi?	
Murat Demirel	İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Dış Politikasındaki Denge Siyasetinin Anatomisi	

Oturum XIX	10:30-12:00	Salon 221
Oturum Başkanı: Erdem Denk		
Aslıgül Sarıkamış Kaya	Türkiye'nin Kalkınma Yardımları ve Yeni Bağışçı (Donör) Ülke Rolü	
Şerif Onur Bahçecik	Türkiye'nin Dış Yardımları: Ne Kadar Özgün?	
Ceren Urcan	Dış Politika Aracı Olarak Teknik İşbirliği: Türkiye-Brezilya Karşılaştırması	
Pelin Aliyev, Gökтуğ Çalışkan	Türkiye'nin Afrika'daki Gıda Diplomasisi Faaliyetleri: Sahel Örneği	

12:00-13:00 Öğle Arası

Oturum XX	13:00-14:30	Salon 217
Yüzüncü Yılında Cumhuriyet Diplomasisinin Yeni Araçları (Düzenleyen: Burç Aka, Tolga Bilener)		
Oturum Başkanı: Faruk Sönmezoğlu		
Burç Aka	Türk Dış Politikasının Yeni Bir Finansal Etki Aracı: Dış Yardım	
C. Akça Ataç	Diplomaside Yeni Arayışlar: Çevrimiçi Türkiye	
Tolga Bilener	Türk Dış Politikasında Yeni Bir Araç Olarak Savunma Sanayi: Fırsatlar ve Riskler	
Can Donduran	Türk Diplomasisinde Yükselen Aktivizm ve Arabuluculuk: Uygulama Odaklı Yaklaşımdan Düşünsel Boyuta Geçiş	

Oturum XXI	13:00-14:30	Salon 218
Oturum Başkanı: Fırat Yıldız		
Mahmut Mazlum	Geçici İşçilerden Diasporaya: Türk Dış Politikası ve Almanya'daki Türkler	
Sibel Utar	Türkiye'de Sınır Politikalarının Dönüşümü: Vize Rejiminin Liberalleşmesinin Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Üzerindeki Etkileri	
Tülin Yanıkdağ	Göç Sorunu Çerçevesinde Türkiye-Yunanistan İlişkileri: Krizler, Anlaşmazlıklar ve İnsan Hakları İhlalleri	

Oturum XXII	13:00-14:30	Salon 219
Oturum Başkanı: Özlem Kaygusuz		
Baybars Ögün	Cumhuriyetin Kuruluş Döneminin Büyük Stratejisi: Türk Dış Politikasına Yön Veren Planlar, İlkeler ve Davranışların Analizi	
Yasin Gülyüz	İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Güvenliğinin İçi ve Dışı: Tehditler ve "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" Politikası	
Emrah Özdemir	Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dış Politikası ve Askeri Kültüründe Kore Harbi'nin Etkileri	
K. Onur Unutulmaz, Gürol Baba	Türk Dış Politikasında Güvenlikleştirme: Aktörler, Araçlar, Amaçlar	

Oturum XXIII	13:00-14:30	Salon 221
Oturum Başkanı: Selim Öterbülül		
Bayram Sinkaya	Türkiye - İran İlişkilerinde Yüzyıllık Komşuluk Kültürü	
Onur Ağkaya	2010'lardan Günümüze Türkiye'nin Latin Amerika Politikası: 'Uzak Komşuluk' Arayışı mı; 'Çıkmaz Sokak' mı?	
Ayşegül Er Karakaş	2015-2019 Yılları Arasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yaşanan Değişimin Söylem Analiziyle İncelenmesi	
Yasin Atıoğlu	Lübnan'da Yükselen Türkiye Karşıtı Söylemler Üzerine Bir Değerlendirme	

14:30-15:00 Çay/Kahve Molası

Oturum XXIV	15:00-16:30	Salon 217
Cumhuriyetin Diplomatları: Demokrat Parti Döneminden Bugüne (Düzenleyen: Özge Özkoç)		
Oturum Başkanı: Melek Fırat		
Can Umut Çiner	Kamu Personel Yönetimindeki Değişim Çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı'nın Memuriyet Kategorileri	
Pınar Çağlayan	Demokrat Parti Döneminden 12 Eylül Askeri Darbesine Dışişleri Bakanlığı'nın Personel Yapısındaki Değişimin Temel Dinamikleri	
Özge Özkoç	Dışişleri Bakanlığı Personel Rejiminin Dönüşümü: 1980 Askeri Darbesinden 2010 Teşkilat Yasasına	
Nuri Yeşilyurt	Herkes Diplomat Olabilir ama Her Diplomat Büyükelçi Olamaz: 2010 sonrası Türk Dışişleri Bakanlığı Personel Rejimi	

Oturum XXV	15:00-16:30	Salon 218
Turizm Politikaları Açısından Türkiye ile Asya Pasifik Devletleri Arasındaki İlişkiler: Avustralya, Japonya ve Çin Örnekleri (Düzenleyen: M. Onur Gülbahar, E. Ozan Aksöz, Fulya Köksoy)		
Oturum Başkanı: M. Onur Gülbahar		
M. Onur Gülbahar	Turizm Alanında Türkiye-Avustralya İlişkileri	
Fulya Köksoy	Turizm Alanında Türkiye-Çin İlişkileri	

Oturum XXVI	15:00-16:30	Salon 219
Oturum Başkanı: Klevis Kolasi		
Altuğ Günal	Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs'a Dair Literatürün Değerlendirilmesi	
Bezen Coşkun	Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Yüz Yılı: Bir Orta Güç Olarak Türkiye'nin Neoklasik Realist Bir Analizi	
Arda Özkan, Levent Kırval	Türkiye ile Yunanistan'ın Karşılaştırmalı Deniz Üstünlüğü Analizi	

Oturum XXVII	15:00-16:30	Salon 221
Oturum Başkanı: Atay Akdevelioğlu		
Ü. Gülsüm Polat	Eski Tecrübeler ve Yeni Aktörler: Türkiye'nin Suriye ve Irak'a Dair Algıları (1925)	
Onur Kaya	Türkiye'nin Stratejik Hesaplarını Anlamak: Bağdat Paketi'nden CENTO'ya Dönüşümün Bölgesel İlişkilere Yansıması	
Tuğçe Uraler	İki İç Savaş Arası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri	

Kapanış Konuşması	17:00-18:00	Konferans Salonu
Kolaylaştırıcı: Melek Fırat		
İlhan Uzgel Ankara Üniversitesi (E.)		

KATILIMCI LİSTESİ

Ahmet Özdemir, Doktora Adayı, *Trakya Üniversitesi*
Ali Bilgin Varlık, Doç. Dr., *İstanbul Arel Üniversitesi*
Ali Faik Demir, Doç. Dr., *Galatasaray Üniversitesi*
Ali Onur Özçelik, Doç. Dr., *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
Ali Servet Öncü, Doç. Dr., *Atatürk Üniversitesi*
Ali Şevket Ovalı, Prof. Dr., *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Altuğ Günal, Doç. Dr., *Ege Üniversitesi*
Arda Özkan, Dr. Öğr. Üy., *Ankara Üniversitesi*
Aslıgül Sarıkamış Kaya, Dr. Öğr. Üy., *Selçuk Üniversitesi*
Atay Akdevelioğlu, Dr. Öğr. Üy., *Ankara Üniversitesi*
Ayşe Ömür Atmaca, Doç. Dr., *Hacettepe Üniversitesi*
Ayşegül Er Karakaş, Doktora Adayı, *Ankara Üniversitesi*
Ayşegül Sever, Prof. Dr., *Marmara Üniversitesi*
Başaran Ayar, Öğr. Gör. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Baybars Ögün, Arş. Gör. Dr., *Kırşehir Abi Evran Üniversitesi*
Bayram Sinkaya, Doç. Dr., *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Betül Özyılmaz Kiraz, Doç. Dr., *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Bezen Coşkun, Doç. Dr., *TED Üniversitesi*
Burcu Özdemir Sarıgil, Dr., *Bilkent Üniversitesi*
Burcu Sarı Karademir, Dr., *TED Üniversitesi*
Burç Aka, Prof. Dr., *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi*
Burçin Canar, Dr. Öğr. Üy., *Çankırı Karatekin Üniversitesi*
C. Akça Ataç, Doç. Dr., *Çankaya Üniversitesi*
Can Donduran, Dr. Öğr. Üy., *İstinye Üniversitesi*
Can Umut Çiner, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Cansu Güleç Aras, Arş. Gör. Dr., *MEF Üniversitesi*
Ceren Urcan, Arş. Gör. Dr., *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Çağrı Erhan, Prof. Dr., *Altınbaş Üniversitesi*
Çınar Özen, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Çiğdem Nas, Doç. Dr., *Yıldız Teknik Üniversitesi*
Deniz Şenol Sert, Prof. Dr., *Özyeğin Üniversitesi*

Dilek Ağa, Doktora Adayı, *Kırıkkale Üniversitesi*
Doğan Demirkıran, Arş. Gör., *Üsküdar Üniversitesi*
Doğuş Sönmez, Arş. Gör., *Kadir Has Üniversitesi*
Emrah Özdemir, Doç. Dr., *Milli Savunma Üniversitesi*
Emre Feyzi Çolakoğlu, Dr. Öğr. Üy., *İstanbul Rumeli Üniversitesi*
Erdem Denk, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Erel Tellal, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Ersel Aydın, Prof. Dr., *Bilkent Üniversitesi*
Evren Küçük, Doç. Dr., *Kastamonu Üniversitesi*
Faruk Sönmezoğlu, Prof. Dr., *İstanbul Üniversitesi*
Fatih Özgüven, Doktora Adayı, *Trakya Üniversitesi*
Ferhat Durmaz, Öğr. Gör. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Fırat Yıldız, Doç. Dr., *Kastamonu Üniversitesi*
Filiz Katman, Dr. Öğr. Üy., *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Fulya Köksoy, Doç. Dr., *Batman Üniversitesi*
Funda Keskin Ata, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Gizem Bilgin Aytaç, Dr. Öğr. Üy., *İstanbul Üniversitesi*
Gökhan Erdem, Dr. Öğr. Üy., *Ankara Üniversitesi*
Gülâyşe Ülgen Türedi, Arş. Gör. Dr., *Kırklareli Üniversitesi*
Harun Koçak, Arş. Gör., *Kastamonu Üniversitesi*
Hasan Selim Özertem, Dr., *Atılım Üniversitesi*
Hüsrev Tabak, Doç. Dr., *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi*
İlhan Uzgel, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
İnan Rüma, Doç. Dr., *İstanbul Bilgi Üniversitesi*
K. Onur Unutulmaz, Dr. Öğr. Üy., *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Kadri Kaan Renda, Dr. Öğr. Üy., *Hacettepe Üniversitesi*
Kamala Valiyeva, Dr. Öğr. Üy., *İstanbul Ticaret Üniversitesi*
Klevis Kolasi, Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Levent Ürer, Prof. Dr., *İstanbul Aydın Üniversitesi*
M. Onur Gülbahar, Prof. Dr., *Batman Üniversitesi*
Mehmet Sait Dilek, Prof. Dr., *Atatürk Üniversitesi*
Mahmut Mazlum, Öğr. Gör. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Mehmet İlbey Çoban, Arş. Gör., *ODTÜ*
Melek Fırat, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*

Meliha Benli Altunışık, Prof. Dr., *ODTÜ*
Mesut Aslan, Dr. Öğr. Üy., *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Murat Demirel, Dr. Öğr. Üy., *Neşebir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*
Muzaffer Ercan Yılmaz, Prof. Dr., *Uludağ Üniversitesi*
Nergiz Özkural Köroğlu, Prof. Dr., *Üsküdar Üniversitesi*
Nur Köprülü, Prof. Dr., *Yakın Doğu Üniversitesi*
Nuri Yeşilyurt, Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Onur Ağkaya, Dr. Öğr. Üy., *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi*
Onur Kaya, Arş. Gör., *İstanbul Gelişim Üniversitesi*
Orhan Gafarlı, Dr. Öğr. Üy., *Ankara Üniversitesi*
Osman Ercan, Dr. Öğr. Üy., *Ardahan Üniversitesi*
Özenç Kıvanç Demir, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Atılım Üniversitesi*
Özge Özkoç, Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Özgehan Şenyuva, Doç. Dr., *ODTÜ*
Özlem Kaygusuz, Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Özlem Tür, Prof. Dr., *ODTÜ*
Özüm Uzun, Doç. Dr., *ODTÜ*
Pelin Aliyev, Dr. Öğr. Üy., *Hasan Kalyoncu Üniversitesi*
Pınar Çağlayan, Dr. Öğr. Üy., *Uşak Üniversitesi*
Sanem Baykal, Prof. Dr., *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*
Selim Öterbülbul, Arş. Gör. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Selin Karana, Dr. Öğr. Üy., *Üsküdar Üniversitesi*
Selver Şahin, Doç. Dr., *Bilkent Üniversitesi*
Seriye Sezen, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*
Sibel Utar, Arş. Gör., *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi*
Sinem Akgül Açıkmeşe, Prof. Dr., *Kadir Has Üniversitesi*
Şerif Onur Bahçecik, Doç. Dr., *ODTÜ*
Tarık Oğuzlu, Prof. Dr., *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Tolga Bilener, Dr. Öğr. Üy., *Galatasaray Üniversitesi*
Tuğçe Ersoy Ceylan, Doç. Dr., *İzmir Demokrasi Üniversitesi*
Tuğçe Kafdağlı Kuru, Dr. Öğr. Üy., *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Tuğçe Kelleci, Arş. Gör. Dr., *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*
Tuğçe Uraler, Doktora Adayı, *Altınbaş Üniversitesi*
Tunahan Yıldız, Doktora Adayı, *ODTÜ*

Tuncer Beyribey, Dr., *Bağımsız Araştırmacı*

Tülin Yanıkdağ, Dr., *İstanbul Üniversitesi*

Umut Bekcan, Doç. Dr., *Pamukkale Üniversitesi*

Ü. Gülsüm Polat, Prof. Dr., *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

Yasin Atlıoğlu, Doç. Dr., *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi*

Yasin Gülyüz, Arş. Gör., *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

Yelda Erçandırılı, Doç. Dr., *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi*

Zeynep Alemdar, Prof. Dr., *Okan Üniversitesi*

Zuhal Yeşilyurt Gündüz, Prof. Dr., *TED Üniversitesi*

İÇİNDEKİLER

Kongre Bildiri Başlığı

Sayfa Numarası

- 100. Yılda Dış Politikada “değişim vurgusu” ve “negatif miras okuması” 1
- Türk Dış Politikası’nın Değişmeyen Değişenleri 3
- Türkiye-AB İlişkileri: Mevcut Çerçeve ve İşleyiş Modaliteleri
Devam Edebilir mi? Etmeli mi? Ne Zaman, Ne Şekilde ve Nasıl Değişebilir? 4
- Türkiye’nin AB Süreci, Dış Politika ve Kimlik İlişkisi 5
- Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasal-İktisadı 6
- Türk Gençlerinin Avrupa Birliği Algıları Üzerine Kısa bir İnceleme 7
- Kimlik, Milli Çıkar ve Soğuk Savaşın Gölgesinde
Türkiye ve Filistin Meselesi: 1923-1949 8
- Kimlik ve Dış Politika: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye-İsrail İlişkileri 9
- Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri 10
- 21. Yüzyılda Türkiye-İsrail İlişkilerinin Seyri: Kırılmadan Normalleşmeye 11
- Türk Dış Politikası Yazımında Analiz Seviyesi Sorunsalı:
Türk-Rus İlişkileri Örneği (2003-2023) 12
- Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türkiye-Rusya İlişkileri 14
- Rus ve Türk Dünyaları: Çatışan Stratejik Vizyonlar mı,
Bir Arada Var Olma Fırsatı mı? 15
- Rusya Federasyonu’nda Türkiye Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi 17
- Birey Düzeyi Çerçevesinden Dış Politikayı Yorumlamak:
Türk Dış Politikası’nda Turgut Özal Faktörü 18
- Ecnebiperestlikten Monşerliğe: Türk Diplomatlarına Bakış Üzerine
Genel Bir Değerlendirme 20
- Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkilerinde Karadeniz 21
- Türk-Amerikan İlişkilerinde Yerleşik Kriz Dönemi (2013-2023) 23
- İktidar Mücadeleleri ve Öznellik İnşası Bağlamında
Türkiye- ABD İlişkilerini Anlamlandırmak (2002-2016) 24
- Uluslararası İlişkiler: Feminist Dış Politika ve Süregelen Barış Arayışı 26
- Siyasal Rejim ve Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği:
İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Türkiye’de Toplumsal Çatışma İncelemesi 27
- Türk Dış Politikasına Eleştirel Bir Analiz:
2015 sonrası Suriye’de Sınır Ötesi Askeri Müdahaleler ve Yeni İnsancıl Politikalar 28
- Toplumsal Cinsiyet Körü Afet Yönetişimi:
Uluslararası Çerçeveler ve Türkiye’nin Afet Yönetimi 29

• Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Koalisyon Hükümetlerinin Karar Alma Süreçleri	30
• Wilson İlkelerinin Cumhuriyet Kuruluş Felsefesine Etkileri	32
• Yapısalcı Gerçekçilik Perspektifinden Cumhuriyetin Yüz Yıllık Dış Politika Performansı	33
• Teknoloji, İklim ve Enerji: Türk Dış Politikasında Çağdaş Fırsatlar ve Tehditler	34
• CHP'nin Demokratik Sol İdeolojisi ve 42. Hükümet Döneminde Dış Politika: Teori ve Pratik	35
• Türk Dış Politikasının Partiler Üstü Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme	37
• Türk Harp Sanayinde Bir Dönüm Noktası: Kıbrıs Sorununun Türk Ordusu Üzerindeki Etkisi, 1960-1974	39
• Türk Dış Politikasında Büyük Strateji ve Türk Savunma Sanayinin Dönüşümü: Fırsatlar ve Sınırlılıklar	40
• Türkiye'nin Nükleer Silah Politikası	41
• Türkiye'nin Katıldığı Uluslararası Askerî Harekâtlar	43
• 2010'lu Yıllarda Türk Dış Politikasında Asya-Pasifik Açılımı: Temel Motivasyonlar, Stratejik Hedefler ve Uygulamaya Yansımaları	44
• Türk Dış Politikasında Açılım Diplomasisi ve "Yeniden Asya Girişimi"	46
• Türkiye'nin AKP Döneminde Afrika'da İzlediği Politika Alt- Emperyalist midir?	47
• Türk Dış Politikasında Anti-Kolonyal Söylem: Afrika Örneği	49
• Bölgesel Politika Bağlamında Mısır Dış Politikası ve Türkiye	51
• Bölgesel ve Küresel Siyasetin Odağında Suriye Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkileri	52
• Zafiyet ile Telafî Arasındaki Irak Dış Politikasında Türkiye	53
• 2011 Arap Ayaklanmaları Sonrası Ürdün - Türkiye İlişkileri: Fırsatlar ve Zorluklar	54
• Türkiye'nin Latin Amerika Aktivizmi: Türkiye-Venezuela İlişkileri	56
• Türk Dış Politikasının Yeni Doktrini: Girişimci ve İnsani Dış Politika	57
• Ukrayna'ya Yönelik Türk Dış Politikası: Karadeniz'de Statükonun Korunması	58
• Türkiye'nin Ortadoğu'daki Arabuluculuk Girişimleri: Süreklilik ve Değişim	60
• Türk Dış Politikasında Uluslararası Yargı Organlarına Güven(sizlik)	62
• 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Öncesi ve Sonrasında Türkiye'nin Politikaları: Kayıplar ve Kazanımlar	63
• Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Geçiş Dönemi Adaleti Karnesi	64
• Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye Cumhuriyeti: 1923-2023	65
• Güç, Söylem ve Eylem Üçgeninde Türkiye'nin Prestij Politikası (2015-2023)	67
• Yeni Medya Alanında Denge Politikası Dijital Medya'da Türkiye Modeli	69
• Geç Kapitalizm, Ekolojik Emperyalizm ve Bölgesel Hegemonya: Türk Dış Politikasının Eko-Marksist Analizine Doğru	70
• 21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Transkafkasya	71
• Enerji Bağlamında Türkiye'nin Türkmenistan Politikası (1991- 2023)	73

• Aktörlerini Unutan Dış Politika: Kadınlar Nerede?	75
• Cumhuriyetin Sefireleri: Türk Diplomasisinde İş Bölümü, Temsil ve Toplumsal Cinsiyet	76
• Dış Politika Konusu Olarak Göç ve Toplumsal Cinsiyet	77
• Ukrayna Savaşı Süresince Avrupa Birliği'ne Karşı Durmak: AB'nin Rusya'ya Yaptırımlarına Türkiye'nin İtirazları	78
• Lider Diplomasisi Bağlamında Türk-Rus İlişkileri: İki Ülke, İki Dönem, Dört Lider	80
• Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesinde İngiliz Stratejisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme	81
• İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türkiye-İngiltere Yakınlaşması: Akdeniz İttifakı	83
• 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı Ne Zaman Sona Erdi?	85
• İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk Dış Politikasındaki Denge Siyasetinin Anatomisi	86
• Türkiye'nin Kalkınma Yardımları ve Yeni Bağışçı (Donör) Ülke Rolü	87
• Türkiye'nin Dış Yardımları: Ne Kadar Özgün?	88
• Dış Politika Aracı Olarak Teknik İşbirliği: Türkiye-Brezilya Karşılaştırması	89
• Türkiye'nin Afrika'daki Gıda Diplomasisi Faaliyetleri: Sahel Örneği	91
• Türk Dış Politikasının Yeni Bir Finansal Etki Aracı: Dış Yardım	93
• Diplomaside Yeni Arayışlar: Çevrimiçi Türkiye	95
• Türk Dış Politikasında Yeni Bir Araç Olarak Savunma Sanayi: Fırsatlar ve Riskler	96
• Türk Diplomasisinde Yükselen Aktivizm ve Arabuluculuk: Uygulama Odaklı Yaklaşımdan Düşünsel Boyuta Geçiş	98
• Geçici İşçilerden Diasporaya: Türk Dış Politikası ve Almanya'daki Türkler	100
• Türkiye'de Sınır Politikalarının Dönüşümü: Vize Rejiminin Liberalleşmesinin Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Üzerindeki Etkileri	102
• Göç Sorunu Çerçevesinde Türkiye-Yunanistan İlişkileri: Krizler, Anlaşmazlıklar ve İnsan Hakları İhlalleri	104
• Cumhuriyetin Kuruluş Döneminin Büyük Stratejisi: Türk Dış Politikasına Yön Veren Planlar, İlkeler ve Davranışların Analizi	106
• İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Güvenliğinin İçi ve Dışı: Tehditler ve "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" Politikası	108
• Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dış Politikası ve Askeri Kültüründe Kore Harbi'nin Etkileri	109
• Türk Dış Politikasında Güvenlikleştirme: Aktörler, Araçlar, Amaçlar	110
• Türkiye - İran İlişkilerinde Yüzyıllık Komşuluk Kültürü	112
• 2010'lardan Günümüze Türkiye'nin Latin Amerika Politikası: 'Uzak Komşuluk' Arayışı mı; 'Çıkmaz Sokak' mı?	113
• 2015-2019 Yılları Arasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yaşanan Değişimin Söylem Analiziyle İncelenmesi	115
• Lübnan'da Yükselen Türkiye Karşıtı Söylemler Üzerine Bir Değerlendirme	117

• Kamu Personel Yönetimindeki Değişim Çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı'nın Memuriyet Kategorileri	119
• Demokrat Parti Döneminden 12 Eylül Askeri Darbesine Dışişleri Bakanlığı'nın Personel Yapısındaki Değişimin Temel Dinamikleri	120
• Dışişleri Bakanlığı Personel Rejiminin Dönüşümü: 1980 Askeri Darbesinden 2010 Teşkilat Yasasına	121
• Herkes Diplomat Olabilir ama Her Diplomat Büyükelçi Olamaz: 2010 sonrası Türk Dışişleri Bakanlığı Personel Rejimi	122
• Turizm Alanında Türkiye-Avustralya İlişkileri	123
• Turizm Alanında Türkiye-Çin İlişkileri	125
• Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs'a Dair Literatürün Değerlendirilmesi	126
• Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Yüz Yılı: Bir Orta Güç Olarak Türkiye'nin Neoklasik Realist Bir Analizi	127
• Türkiye ile Yunanistan'ın Karşılaştırmalı Deniz Üstünlüğü Analizi	128
• Eski Tecrübeler ve Yeni Aktörler: Türkiye'nin Suriye ve Irak'a Dair Algıları (1925)	130
• Türkiye'nin Stratejik Hesaplarını Anlamak: Bağdat Paketi'nden CENTO'ya Dönüşümün Bölgesel İlişkilere Yansıması	131
• İki İç Savaş Arası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri	133

KONGRE BİLDİRİLERİ

100. Yılda Dış Politikada “Değişim Vurgusu” ve “Negatif Miras Okuması”

Ayşegül SEVER

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100.yılında dış politikaya süreklilik-değişim parametreleriyle bakıldığında, dış politika, son yirmi yılda, AKP yönetiminde, özellikle 2007 sonrasında iç politikanın tahkim alanı olarak giderek yeni değerlendirmelere, topyekûn değişim çağrılarına konu oluyor, sürekliliğin çoğunlukla göz ardı edildiği görülüyor. Değişim kaçınılmaz, bunda sistemselsel, küresel etkiler de önemli ancak 2000'lerde dış politika genellikle önceki seksen yıldan bir kopuş üzerinden okunuyor. Bu çerçevede, Türk dış politikasında tanımlayıcı görülen bazı temel konularda– *statükoculuk, batıcılık, tarih/coğrafya* ve *dış politika yapım süreci*- farklılaşma, bildirinin ana çerçevesini oluşturuyor. Ayrıca dış politika açısından AK partinin dış politika söyleminde ve uygulamalarında zikzaklara dikkat çekilerek, AK parti döneminde değişim çağrısının partinin ilk iktidara geldiği dönemde yoğun olmadığı belirtilerek, son yirmi yılı süreklilik ve değişim açısından en az üç dört döneme ayırmanın gerekliliğine dikkat çekiliyor.

AK parti hükümetlerince çokça eleştirilen Türkiye'nin geleneksel dış politika özelliği, *statükoculuk*, aslında Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Misak-i Milli hedeflerine dayanan tam egemenlik, revizyonist olmama, Lozan sınırlarını benimseme, dış ilişkilerde barışçı olma (yurtta sulh dünyada sulh) gibi nitelikleri tarif ediyordu. 2000'lerde ise erken dönemdeki bu statükoculuk, pasiflik, bölge olaylarından soyutlanma, hakkını alamama/koruyamama, çekingen olma şeklinde, uluslararası konjonktürden bağımsız değerlendirilerek negatif olarak resmedildi. Örneğin, Lozan statükoculuğundan eleştirel olarak söz edilirken, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin yapılabilmesi, Hatay'ın geri alınması gibi Lozan'da halledilmeyip sonradan halledilen sorunlar gündeme gelmedi. Bunun yerine Adalar, Musul gibi konular sıkça gündeme getirilerek, kaybedilen topraklar teması öne çıktı. Dış politikada 'Batıcılık' meselesine bakıldığında ise, Batı bağlantısının Türkiye için cumhuriyetin kuruluşundan bu yana hem düşünsel arka planı hem de stratejik bir anlamı var.

Cumhuriyetin kurucuları anti-emperyalist bir savaş yürüttü ama muasır medeniyetin temsilcisi olarak Batı dünyasının bir parçası olma idealiyle savaş ertesinde Batı'ya yöneldi. Türkiye'nin Batı tercihi aslında bir geleneğin de devamı. Osmanlıdan bu yana Türkiye yönünü Batı'ya yöneltmiş. Türkiye 1952'den beri NATO üyesi, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi fakat Batı ile ilişkiler yoğunluğu değişse de hep inişli çıkışlı olmuş. Geçmişte anti-Batıcılık, 1960-70'lerde sağ-sol ayrışması üzerinden yapılırken, anti-Batı tartışmaları artık Batı-İslam karşıtlığı üzerinden okunuyor. AKP döneminde artan Batı karşıtı söylem Türkiye yüzünü doğuya dönüyor, seküler Batılı yaşam tarzına veda mı ediliyor? Türkiye Ortadoğulasıyor mu? şeklinde önceki dönemlerde görülmeyen sorgulamalara yol açıyor.

Tarih ve coğrafyanın gerektirdiği özgün kimliğini Ankara'nın dış ilişkilerine yansıtamadığı tezi AKP döneminde geleneksel Türk dış politikasına yöneltilen diğer önemli bir eleştiri. Bu durum, özellikle Davutoğlu'nun dış ilişkilerde belirleyici olduğu dönemde çok dillendirildi ve kavramsallaştırıldı. Coğrafi yorumlamalarda Türkiye'nin çoklu bölgesel aidiyet vurgusu, Türkiye için Osmanlı coğrafyasının önemi, Soğuk Savaş sonrasında Turgut Özal, İsmail Cem tarafından da zikredilse de, AK parti döneminde bu durum yepyeni bir gelişme gibi sunuldu. Diğer dönemlerden farklı olarak AK parti iktidarında eski Osmanlı coğrafyası, Türkiye'nin sorumlu olduğu, lider olunması gereken yerler olarak görüldü. Türkiye dış siyasetindeki stratejik önem vurgusu devam ederken, farklılaşan metaforlar tercih edilip, Doğu-Batı arasında *köprü*, *kapı*, NATO'nun *kanat ülkesi*, *orta ölçekli güç* gibi tanımlamalar yerine Türkiye'nin *merkez ülke* olduğu, *bölgesel lider* olduğu, *küresel güç* olacağı tanımlamaları ağırlık kazandı.

80 yıllık dış politika mirasını sorgulama dış politika yapım sürecine de yansdı. İlk önce askerlerin rolünün azalması şeklinde demokratikleşme olarak zuhur eden değişim, sonrasında Dışişleri Bakanlığının rolünün aşındırılması, diplomatların fazla Batılı olduğu mon cher imasıyla eleştirilerek, Bakanlık dışı büyükelçi atamaları rutin hale geldi. Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesiyle birlikte, dış politikada danışmanların etkisi, özellikle Erdoğan liderliğinde lider diplomasisi daha da öne çıktı. Sonuç olarak Türkiye'de dış politikanın iç dinamiklerle okunması süreci ağırlık kazanırken, dış politika mirasının çok eleştirel bir şekilde ele alınması süreklilik öğelerinin göz ardı edilip, devamlı değişimin yüceltilmesi, 100. yılda dış politika birikiminin ortak miras algısını zayıflattı ve dış politikanın siyasal kutuplaşmada araçsallaştırmasını güçlendirdi.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Batıcılık, Statükoculuk, AK Parti, Lozan sınırları, Kanat ülke, Merkez Ülke

Türk Dış Politikası'nın Değişmeyen Değişenleri

Erdem DENK

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yaklaşık 5 bin yıldır içinde yaşadığımız devletler sisteminin en önemli özelliği, belirli bir merkez etrafında/altında örgütlenmiş düzenlerin iç ve dış politikalarının karşılıklı olarak birbirini belirler nitelikte olmasıdır. Sınıflı ve katmanlı toplumsal yapı nedeniyle devletlerin içinde yer alan merkezi güçler kendi merkezkaçlarını da yaratmış, buysa iç ve dış merkez ve merkezkaç kuvvetlerin karmaşık ve çapraşık ittifak ilişkilerine konjonktürel ya da görece yapısal şekillerde girebilmelerinin yolunu açmıştır. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Sunuşta, Osmanlı'nın duraklama ve dağılma döneminden başlayarak merkezi güçlerin bir yandan uluslararası sistemde ayakta kalabilmek diğer yandansa içerideki düzen(lerin)i sürdürebilmek için izledikleri siyasetin dış politikaya yansımaları çeşitli dönemler şeklinde incelenecektir. Süreklilikler ve değişikliklerin izi, temsil kabiliyeti olan örnekler üzerinden ele alınarak genel bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Uluslararası Sistem, Osmanlı Devleti, Uluslararası Hukuk

Türkiye-AB İlişkileri: Mevcut Çerçeve ve İşleyiş Modaliteleri Devam Edebilir mi? Etmeli mi? Ne Zaman, Ne Şekilde ve Nasıl Değişebilir?

Sanem BAYKAL

Prof. Dr., TOBB-Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Hukuk

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri, kurulmaya başlandığı 1959 yılından bugüne, bir yandan AB'nin kendi hukuki ve siyasi yapısının öngördüğü esaslar ve modeller üzerinden ortaklık ve katılım süreçlerine uyumlu biçimde kurulup işlerken, öte yandan her iki ilişki modeli de Türkiye'nin ve Türkiye-AB ilişkilerinin kendine özgü zorluk, sınıma ve fırsatlarının ve değişen uluslararası dinamiklerin de etkisiyle söz konusu esas ve modellerden farklılıklar içeren, hatta sapan şekilde gelişti, farklı sonuçlar ve etkiler doğurmaya başladı. Özellikle 2005 sonrası dönemde gittikçe yoğunlaşan bu kendine özgü ve farklılıklar, hem katılım sürecinin, hem de ortaklık ilişkisinin yeni dinamiklere uygun biçimde gözden geçirilmesi tartışmalarını da beraberinde getirdi. Özellikle katılım sürecindeki tıkanıklık, Türkiye'de demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanlarında yaşanan geri gidiş ve Ege ve Doğu Akdeniz gerilimleri ile Kıbrıs sorunu, buna karşılık ticaret, göç, terörle mücadele, enerji arz güvenliği, iklim değişikliği ile mücadele, uluslararası gerilimler gibi işbirliği alanlarının da dayatması ile taraflar pek çok konuda ad hoc girişimlerde bulunma veya her iki taraf için de fayda içeren konularda engelleri aşamaya adım atamama seçenekleri ya da ikilemi ile karşı karşıya kaldılar. Bu tartışmaların son 10 yıl içinde özellikle Avrupa tarafında akademi ve düşünce kuruluşları düzeyinde canlanmasına ve bazı Avrupalı siyasetçiler tarafından da gündeme getirilmesine karşılık, Türkiye tarafı Gümrük Birliğinin Güncellenmesi talepleri dışında bu konuda büyük ölçüde sessiz kaldı. AB'de 1970'lerin ortalarından beri farklı dönemlerde ve isimler altında gelişen "farklılaştırılmış entegrasyon" tartışmalarının bir unsuru olarak da görülebilecek olan, ancak onu içerik ve şekil bakımından aşan bir nitelik içeren Türkiye ile ilişkilerin nasıl bir çerçeveye oturtulması gerektiği yönünde model ve yöntem önerileri hele de 28 Mayıs seçimleri sonrası yoğun biçimde gündeme gelecek gibi duruyor. Türkiye'nin akademisi, düşünce kuruluşları, farklı toplum kesimleri, teknokratları ve elbette siyasileri ile bu tartışmalara nasıl perspektifler, hedefler, içerik ve zamanlama ile katılması ve daha da önemlisi ön alabilecek biçimde yönlendirmesi gerekeceği ise ertelenmesi pek de doğru olmayacak bir noktaya gelmiş olabilir.

Bu çalışmada hem zamanlama, hem içerik, hem de yöntem olarak Türkiye-AB ilişkileri için farklı model arayışlarında bir yandan normatif, öte yandan da reel politik açıdan göz önünde tutması gerekebilecek temel hususlara yönelik ön saptamalara yer vermeye çalışılacaktır. Özellikle dış farklılaştırılmış entegrasyon modellerinin kapsamı, kısıtları ve hedefleri ile tarafların ilişkiden beklenti ve çıkarlarının maksimasyonu arasında var olan ve kapatılamayabilecek farklılıklara, siyasi koşulluluk, belli ölçüde asimetrik hukuki ve kurumsal yapı ve nihai bir bütünleşme hedefinden arındırılmış veya bu yönde zayıflatılmış bir ilişki modelinin çalkantılı ve dönüşen, ancak henüz neye dönüşeceği pek de belli olmayan yeni uluslararası düzende, tarafların kısa, orta ve özellikle de uzun vadeli çıkarlarına hizmet etmeyebileceği vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB İlişkileri, Avrupa Birliği, farklılaştırılmış entegrasyon

Türkiye'nin AB Süreci, Dış Politika ve Kimlik İlişkisi

Çiğdem NAS

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk dış politikasının en önemli özelliklerinden biri de dengedir. Türkiye dış politikasında, doğu ve batı unsurlarını bağdaştırmak ve dengelemek için önemli çabalar harcamıştır. Kimi zaman batıya karşı doğudaki ülkeler ile ilişkileri geliştirilme ve bu şekilde alternatifler oluşturma politikası benimsenmiş, kimi zaman da tıpkı 2000'li yılların başında olduğu gibi Avrupa ve batı ile ilişkilerde ileriye götürecek yeni adımlar atılmıştır. Son dönemde de Türkiye'nin bu politikayı farklı formatlarda uyguladığı görülmektedir. Özellikle sistemik değişimler, Türkiye gibi bölgesel aktörlere daha fazla manevra alanı tanımış ve Türkiye bir NATO üyesi olmasına rağmen Rusya ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Ancak bu dengeleme zaman zaman eklektik bir politikaya dönüşebilmekte ve Türkiye'nin kurumsal ilişkileri ve ittifakları açısından zorlayıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Türkiye'nin dış politikasında izlediği bu hat, kimlik unsurları ile de yakından ilişkilidir. Osmanlı'nın son dönemine kadar geri giden Avrupalılaştırma sürecinin özünde bir kimlik karmaşası ve kutuplaşması yer almaktadır. Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde bu kimlik ikilemi siyasal erke hizmet edecek şekilde araçsallaştırılmış ve AB ile ilişkileri de önemli ölçüde etkilemiştir. Türk dış politikasındaki değişimlerin de ark planında ve temelinde yer alan bir faktör olmuştur. Çalışmada Türkiye'nin AB ile ilişkileri ekseninde kimlik sorunsalı ve Avrupalılaştırma süreci incelenecektir. Kimliğin Türkiye'nin dış politikası ve AB ile ilişkilerindeki rolü ve etkisi ele alınacaktır

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye-AB İlişkileri, kimlik, dış politika

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasal-İktisadı

İnan RÜMA

Doç. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma Türkiye'nin Avrupa ile hep tartışmalı olagelmış ilişkilerini üretim ilişkileri bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Dünya düzeninin 1980'lerden 2000'lere artan ölçülerde yeni liberal küreselleşme ile tanımlanması ve Türkiye'nin bu dünya düzeniyle bütünleşmesi çerçevesinde Türkiye-Avrupa ilişkileri yeni bir içerik ve dinamizm kazanmıştı. İhracat temelli ekonomik büyümenin ana birikim modeli hâline getirilmesiyle, yeni pazarlar bulma hevesi dış politika yapımının önemli bir unsuru olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti devleti de güvenlik devletinden ziyade ticaret devleti olarak tanımlanmaya başlamış ve dış politikası da bu anlamda bir dönüşüm yaşamaktaydı. Avrupa Türkiye'nin gelenekselleşen siyasal iktisadi ilişkilere sahip olduğu ve dolayısıyla ihracatında da istikrarla ana payı alan bir siyasal ve iktisadi coğrafya olageldi. Bir anlamda, Türkiye'nin yeni liberal küreselleşmeye entegrasyonu Avrupa siyasal iktisadi bağlamında gelişti. 2008 küresel krizi sonrasında yeni liberal küreselleşme ile pekişen liberal dünya düzeninin de unsur ve kurumlarının sarsıntı geçirmesi ile Türkiye dış politikasının siyasal iktisadının da çeşitlenmesi arayışları güç kazandı. Ancak, bu Türkiye-Avrupa ilişkilerinin siyasal iktisadında yapısal bir değişiklik yaratmadı. Bu çalışmada Türkiye- Avrupa ilişkilerinin siyasal iktisadındaki bu istikrar üretim-dünya düzeni-devlet arasındaki etkileşimi gündeme getiren eleştirel kuram perspektifinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İktisat, Avrupa Birliği, ekonomi, Türkiye-AB İlişkileri

Türk Gençlerinin Avrupa Birliği Algıları Üzerine Kısa bir İnceleme

Özgehan ŞENYUVA

Doç. Dr., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci ve bu sürecin toplumsal algı üzerindeki etkisi önemli bir inceleme alanı olmuştur. Bu öneri, Türk gençlerinin AB algılarını Nuran Hortaçsu ve Nevra Cem-Ersoy tarafından geliştirilen bir çerçeveye dayanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, gençlerin AB'yi hem kültürel hem de kurumsal açıdan Türkiye'den farklı bir varlık olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. "Geçilmez Sınırlar" teması, Türkiye ve AB arasında hem fiziksel hem de metaforik bir engel algısı olduğunu göstermiştir. "Farklı ama Avantajlı" teması ise gençlerin, AB'nin sunduğu avantajların farkında olduklarını, ancak bu avantajların herkes için eşit erişilebilir olmadığını düşündüklerini ifade etmektedir. Bulgular, gençlerin AB'nin pratiklerine ve normlarına yönelik karmaşık bir Avrupa şüpheciliği formunu ortaya koymaktadır. Bu durum, AB'nin potansiyel avantajlarını kabul ederken, uygulamaları ve normları konusunda şüpheci bir bakış açısını ifade eder. Ayrıca, bu 'aşağıdan yukarıya' Avrupa şüpheciliği formunun, AB-Türkiye ilişkilerinin gelecekteki gelişiminde belirleyici bir rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, Türk gençlerinin AB algılarına daha derinlemesine bakmak ve bu Avrupa şüpheciliği formunu anlamak ve ele almak, Türkiye'nin AB ile olan ilişkisinin gelecekteki gelişimini şekillendirmede belirleyici olabilir. Bu öneri, bu önemli konuyu derinlemesine incelemeyi ve Türkiye'nin AB ile olan ilişkisinin gelecekte nasıl gelişebileceği üzerine daha fazla ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, kamuoyu, algı, gençlik, Türkiye-AB İlişkileri

Kimlik, Milli Çıkar ve Soğuk Savaşın Gölgesinde Türkiye ve Filistin Meselesi: 1923-1949

Özlem TÜR

Prof. Dr., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmanın amacı 1923-1949 yılları arasında Türkiye'nin Filistin politikasını kimlik, milli çıkar ve Batılılaşma kavramları çerçevesinde incelemektir. İlk olarak 1923-1936 yılları ele alınacak ve bu dönemde her ne kadar iç politikada reformların ön plana çıktığı ve Türkiye'nin genel olarak Orta Doğu'dan ve özelde de Filistin'den uzaklaştığı görülse de özellikle 1931 yılında yapılan İslam Kongresi'ne dikkat çekilecek ve Filistin meselesi bu gelişme üzerinden okunacaktır. İkinci olarak, 1936-1948 yılları incelenecektir. Bu dönem içinde 1936-39 yılları arasındaki Büyük Arap Ayaklanması'nın Türkiye'ye yansımaları ve Filistin üzerine tartışmalar ile İkinci Dünya Savaşı sonrası İsrail'in kurulması sürecinin yansımaları ele alınacaktır. Üçüncü dönem ise Türkiye'nin İsrail'i tanıma sürecine odaklanacak ve 1948'de İsrail devletinin kurulması sonrası Türkiye'de yaşanan tartışmalar ve İsrail'in tanınması ile sonuçlanan süreç tartışılacaktır. İsrail/Filistin meselesinde bu dönemdeki tartışmalarda uluslararası konjonktürün baskın rolü görülmekle birlikte bu rolün dönemin genel olarak dış politikasını anlamak için de önem taşıdığına altı çizilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Filistin, Türk Dış Politikası, 1931 İslam Kongresi, Osmanlı Devleti

Kimlik ve Dış Politika: Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye-İsrail İlişkileri

Özüm UZUN

Doç. Dr., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası sistem, II. Dünya Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) arasındaki güç mücadelesiyle şekillenmiş ve 1991 yılında SSCB'nin dağılmasına kadar iki kutuplu sistem olarak devam etmiştir. Bu dönem de Uluslararası İlişkiler literatüründe Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmıştır. İki kutuplu sistemin bir ucunda ABD liderliğinde Batı Bloku diğer ucunda da SSCB liderliğinde Doğu Bloku yer alırken, diğer devletler de bu iki blok etrafında birleşmiş ya da bazı ülkeler ne Doğu ne Batı söylemiyle tarafsız politikaları çerçevesinde Bağlantısızlar Hareketini oluşturmuştur.

Soğuk Savaş döneminde iki gücün askeri, ekonomik ve ideolojik mücadele alanının merkezi Avrupa olsa da Orta Doğu'ya da önemli yansımaları olmuştur. Orta Doğu'da gücü zayıflayan İngiltere ve Fransa'nın yerini ABD alırken SSCB de kendi etkinlik alanını artırmaya çalışıyordu. İsrail'in kurulması ve artan Arap milliyetçiliği gibi bölgesel gelişmelerin yanında devletleşme süreci hâlâ devam eden bölge ülkelerinin ikili ilişkileri de bu süreçten etkilenerek şekilleniyordu. Türkiye Cumhuriyeti ve İsrail ikili ilişkileri de 1950-1990 yılları arasında bölgesel gelişmelerden ve her iki ülkenin iç politika faktörlerinden etkilenerek ilişkilerin arttığı ve azaldığı bir döngüde devam etmiştir.

1949 yılında İsrail Devleti'ni tanıyan Türkiye'nin, ilk diplomatik temsilcisi 1950 yılında göreve başlamış, ancak 1956 Suveyş Kriziyle birlikte Türk temsilciliğinin seviyesi maslahatgüzarlık seviyesine indirilmiştir. 1958 yılında iki ülkenin Başbakanları arasında varılan anlaşma sonrasında ikili ilişkiler ivme kazanmıştır. İkili ilişkilerdeki bu genel çerçeve, Soğuk Savaş dinamikleri çerçevesinde her iki ülkenin iç politika faktörleri ve bölgesel gelişmelerin etkileri dikkate alınmadan eksik kalacaktır. Bu çalışmada söz konusu üç analiz düzeyinin ikili ilişkileri nasıl şekillendirdiği analiz edilecektir.

Uluslararası İlişkiler literatüründe kimlik kavramının yer bulması Soğuk Savaş sonrasında gerçekleşmiş ve Türk dış politikasında kimlik tartışmaları daha çok Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde ivme kazanmıştır. Ancak Soğuk Savaş yıllarında da Türkiye-İsrail ilişkileri incelendiğinde kimlik tanım ve algısının dış politika yapım sürecindeki etkileri görülmektedir. İsrail'de kurulmakta olan devletleşme süreci ve Türkiye'de çok partili demokrasi deneyimine geçildiği ve uluslararası sistemde güvence arama çabaları kimlik politikalarının etkisini arttırmış mıdır sorusunu akla getirmektedir. Bu çalışmada, Soğuk Savaş yıllarında Türkiye-İsrail ilişkileri incelenirken küresel, bölgesel ve ulus-devlet analiz düzeyleri dikkate alınarak kimlik ve dış politika ilişkisi üzerinden yaklaşma ve soğuma nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Soğuk Savaş, Türk Dış Politikası, İsrail, Ortadoğu

Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri

Ayşe Ömür ATMACA

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemde büyük bir paradigma değişikliği yaşanırken iki kutuplu dünyada Batı ittifakının bir parçası olarak dış politikasını şekillendiren Türkiye 1990'lı yıllarda çok boyutlu bir dış politika izleme fırsatı yakalamıştır. İki kutuplu ittifak sisteminin yıkıldığı ve ABD'nin "yeni dünya düzeni"ni tanımladığı bu dönemde Türkiye'nin Orta Doğu politikasını şekillendiren en önemli olaylardan birisi Türkiye-İsrail yakınlaşmasıdır.

1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'nın sona ermesinin ardından başlayan Madrid Barış Görüşmeleri çok taraflı ve kalıcı bir Arap-İsrail barışı için ilk önemli adım olarak kabul edilmiştir. Bu yeni bölgesel gelişmeler Türkiye-İsrail ilişkilerinin hızlı bir şekilde geliştirilebileceği bir ortam yaratırken Aralık 1991'de Türkiye İsrail ile ilişkilerini büyükelçilik düzeyine yükseltmiştir. Cumhurbaşkanı Chaim Herzog'un Temmuz 1992'de Türkiye ziyareti ve FKÖ'nün ve İsrail'in 1993 Oslo Anlaşmaları sonucunda karşılıklı olarak birbirlerini tanımaları Türk yetkililere İsrail'le ilişkileri geliştirme konusunda serbestlik sağlamıştır. Bu çerçevede iki ülke arasında ticaret, turizm ve kültür alanlarında imzalanan anlaşmalar ilişkilerin gelişmesine çok büyük bir katkı sağlasa da bu dönemde İsrail-Türkiye yakınlaşmasının en önemli adımları Şubat 1996 yılında imzalanan Askeri İşbirliği ve Eğitim Antlaşmasının imzalanması ile atılmıştır. Bölgede ABD'nin de desteği ile güçlü bir güvenlik ittifakı kuran Türkiye ve İsrail arasındaki ikili ilişkiler özellikle 1990'ların ikinci yarısında yaşanan diplomatik tansiyonlardan ve iç politika eleştirilerinden ciddi bir şekilde etkilenmese de 2000'li yılların özellikle ilk on yılında gerek iç politikada yaşanan gelişmeler gerekse küresel ve bölgesel dinamiklerin değişmesi neticesinde yapısal olarak büyük zarar görmüştür.

Bu çalışma 1990'lı yıllarda Türkiye-İsrail ilişkilerinin küresel ve bölgesel dinamikler çerçevesinde nasıl şekillendiğini ve Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin kullandığı yeni jeopolitik söylemin bu ilişkilerin gelişmesinde nasıl bir rol oynadığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmanın ilk kısmında iki ülke arasındaki yakınlaşmanın temel nedenleri üç analiz düzeyinde açıklanmaya çalışılacak, ikinci kısmında ise ABD'nin bu yakınlaşmadaki rolü ve etkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, İsrail, güvenlik, jeopolitik

21. Yüzyılda Türkiye-İsrail İlişkilerinin Seyri: Kırılmadan Normalleşmeye

Tuğçe ERSOY-CEYLAN

Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye-İsrail ilişkileri 1949'da tesis edildiğinden beri uluslararası konjonktüre uygun bir seyir izlemiştir. Bununla beraber ikili ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki savaşlar ve krizlerin de etkisiyle inişli çıkışlı bir grafiğe sahiptir. Ancak hiçbir gelişme ikili ilişkileri son 10 yıldaki haline getirmemiş, ilişkiler ne kopmuş ne de kopma noktasına gelmiştir. 21. yüzyıl başlangıcında sistem düzeyindeki dönüşümlerin yanında, Türkiye'deki iktidar değişimiyle beraber özellikle Ortadoğu meselelerine yönelik geleneksel dış politikadan farklı bir tutum benimsenmesi ile İsrail'in Filistin meselesine dair yaklaşımının sivillerin de öldüğü bir şiddet döngüsüne girmesi (2008 Gazze Operasyonu) ikili ilişkilerin seyrini olumsuz etkileyen katalizörler olmuştur. Mavi Marmara adlı insani yardım gemisine uluslararası sulara İsrail'in müdahalesinin ardından 9 Türk vatandaşının öldürülmesi de ikili ilişkilerin koptuğu son gelişme olmuş, ilişkiler maslahatgüzarlık seviyesine düşürülerek, tüm askeri anlaşmalar askıya alınmıştır. İkili ilişkilerin koptuğu dönemde her iki ülke de müttefik arayışına girmiş, İsrail bu boşluğu Yunanistan ile doldururken Türkiye'nin bölgede müttefikinin olmaması dengeleri bozarak son tahlilde ülkenin bölge siyasetinden dışlanması tehlikesini doğurmuştur. Bu dönemde özellikle Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler Türkiye'nin buradaki varlığı ve siyaseti açısından önem arz etmektedir. Öte yandan İsrail'in Körfez ülkeleriyle yıllardır örtük bir şekilde sürdürdüğü belli seviyedeki ilişkisini açık diplomatik kanallara oturtması, Türkiye'nin bölgesel denklemin dışında kalmamak için yeni bir siyaset geliştirmesini de elzem kılmıştır. Bütün bu gelişmeler 2015'te normalleşme kanallarının açılması ve nihayet 2022'de ikili ilişkilerin yeniden tesisi ile neticelenmiştir. İkili ilişkilerde status quo anteye dönüldüğünün en açık göstergesi ise diplomatik ilişkilerin karşılıklı olarak büyükelçi seviyesinde yeniden başlaması olmuştur.

Bu çalışma her iki ülke için de kazan-kazan olan bu status quo anteye dönüşün hem iki ülke ilişkileri hem de bölge siyaseti açısından önemli bir gelişme olduğu kabulünden hareketle, 2000'li yılların ikinci on yıllık sürecinde kırılan ve sonra kopan ikili ilişkilerin normalleşmeye dönüşünün ardındaki dinamikleri araştırmaktadır. Türkiye odaklı bir bakış açısıyla, Ankara'nın bu stratejik kararının arka planındaki unsurları küresel ve bölgesel düzeyde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle gerek büyük güçlerin bölgeye dair politikaları gerekse de bölge içindeki siyasi dengeler açısından oyun kurucu olarak nitelenebilecek iki aktörün diplomatik ilişkileri yeniden tesis etmiş olmasının her iki ülkenin de dış ilişkilerine nasıl yansıtacağını göstermiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Normalleşme, İsrail, Türkiye, Doğu Akdeniz, Mavi Marmara

Türk Dış Politikası Yazımında Analiz Seviyesi Sorunsalı: Türk-Rus İlişkileri Örneği (2003-2023)

Mehmet İlbey ÇOBAN

Araş. Gör., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası İlişkilerde analiz seviyesi tartışmaları Kenneth Waltz'ın "Man, State and War" (1959) isimli kitabına atıfta bulunularak ortaya çıkmıştır. David Singer (1960) Waltz'ın bu kitabına yaptığı bir eleştiri yazısıyla uluslararası ilişkilerde üç analiz seviyesi inceleyerek tartışmayı genişletmiştir. Sonrasında, Singer "The Level of Analysis Problem in International Relations" (1961) isimli makalesi ile bu tartışmalara tekrar katkıda bulunmuştur. Waltz'ın adı geçen eseri bu çalışmalara bir zemin oluşturmuştur. Nitekim, Waltz eserinde insan davranışları, devletin iç yapısı ve uluslararası sistem olmak üzere üç analiz seviyesi üzerinden uluslararası ilişkileri incelemektedir. Bu bildiride de sözü geçen üç analiz seviyesi baz alınarak 2003'ten günümüze Türk-Rus ilişkileri incelenecektir.

Bunu yaparken öncelikle Uluslararası İlişkiler disiplininde analiz seviyesi tartışmalarına yer verilecektir. Ardından, Türk-Rus ilişkilerinin 2003'ten bu yana nasıl şekillendiği üç analiz seviyesi etrafında incelenecek ve metodolojik olarak Türk-Rus ilişkilerinin nasıl incelenebileceğine dair bir tartışma yürütülecektir.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler incelenirken analiz birimi olarak devletlere mi yoksa bireylerin arasındaki etkileşimlere mi daha çok vurgu yapılması gerektiği sorunsalı kendini göstermiştir. Nitekim, her iki ülkenin iç politik yapısında Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya'da Vladimir Putin süreç içinde kendi liderlikleri etrafında merkezleşen güçlü birer aktöre dönüşmeye başlamışlardır. 2017'de (Türkiye) ve 2020'de (Rusya) gerçekleşen Anayasa değişikliği referandumları ile sözü geçen bu iki ülkedeki karar alma mekanizmaları siyasi liderler etrafında artan seviyede merkezleşmiştir. Devletlerin iç yapısındaki lider lehine artan güç ağırlığı iki lidere de baskı grupları, belli kurumlar ve diğer politik aktörler karşısında genişleyen bir alan sağlamıştır. Bununla birlikte, iki liderin de kurumsallıktan ziyade lider diplomasisine önem atfettiği görülmekte ve uluslararası sistemde güçlü lider vurgusu yapmaya çalıştıkları da gözlemlenebilmektedir. Bu da siyasi eylemi gerçekleştiren öznenin daha çok devlet üzerinden mi yoksa birey üzerinden de okunması gerektiğine dair analiz birimini belirleme sorunsalını ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca, uluslararası alandaki göreceli güç dağılımının sağladığı olanaklar ve getirdiği kısıtlamalar bu iki devlet arasındaki ilişkileri de şekillendiren başka bir duruma işaret etmektedir. 2000'lerdeki yükselen güç merkezlerinin karşısında ABD hegemonyasının göreceli düşüşü, uluslararası yapıdaki değişimleri gösterirken yapı ve fail arasındaki etkileşimlere de etki etmektedir. Nitekim, uluslararası yapıda gerçekleşen bu değişimler aktörlerin dünyayı algılamasında ve buna uygun olarak diğer aktörlerle olan etkileşimlerinde de biçimlendirici bir rol oynayabilmektedir. Bu iki ülkenin üçüncü taraflarla olan ilişkileri (özellikle Amerika Birleşik Devletleri ile kurulan ikili ilişkileri) ve algıladıkları

güvenlik tehditleri devlet merkezli bir okuma ile de açıklanabilmektedir. Örneğin; özellikle 2016 sonrası Ankara ve Moskova Libya, Dağlık-Karabağ ve Suriye'deki rekabetlerini sürdürürlerken işbirliği arayışlarını da devam ettirmişlerdir. Nitekim Rusya çıkarının çatıştığı alanlarda göreceli güç dağılımı bakımından büyük bir güç olan ABD yerine orta büyüklükte bir güç olan Türkiye'yi rakip/ortak olarak tercih etmiştir. Ankara da çeşitli konularda ABD'den aramış olduğu desteği alamayınca (özellikle Suriye'nin kuzeyinde ABD'nin YPG'ye desteği de hesaba katılırsa) Rusya'dan destek görmek istemiştir. Fakat Türk-Rus ilişkileri incelenirken Kasım 2015 ve Şubat 2020 krizlerine de vurgu yapılmalıdır. Öyle ki, bu krizler sırasında karşılıklı kullanılan söylem ve araçlar sert olmuş fakat ikili ilişkiler kısa sürede eski seyrine dönmüştür.

Sonuç olarak, bu çalışmada başlıkta belirtilen örnek üzerinden Türk Dış Politikası yazımında iç içe geçen analiz seviyeleri sorunsalına değinilecek olup bu farklı analiz seviyelerinden nasıl bütünsel bir okuma yapılabileceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: : Analiz Seviyesi, Türk-Rus İlişkileri, TDP'de Erdoğan Dönemi, Uluslararası Yapı, Uluslararası İlişkilerde Birey

Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türkiye-Rusya İlişkileri

Muzaffer Ercan YILMAZ

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Osmanlı Devleti'nin ardından Türkiye Devleti'nin doğuşu ile birlikte, Türkiye-Rusya ilişkileri de yeni bir döneme girmiştir. Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı Devleti ilişkileri genel olarak işbirliğinden çok çatışmanın hakim olduğu ve çok sayıda savaşın yaşandığı bir hasmane ilişkiler ağı şeklindeyken, 1917 Devrimlerinin ardından Sovyet Rusya Türkiye açısından bir tehdit olmaktan çıkmış, hatta Kurtuluş Savaşı yıllarında yeni Türk devletinin en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın ardından durum keskin bir biçimde değişmiş ve Soğuk Savaş dönemi boyunca da iki ülke arası ilişkiler genel olarak gergin ve mesafeli seyretmiştir. Ancak 1990'ların başlarında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türk-Rus ilişkilerinde de yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. İki kutuplu uluslararası sistemin ortadan kalkmasıyla şekillenen yeni dünya düzeninde Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler, hem işbirliği, hem de zaman zaman anlaşmazlık içeren inişli çıkışlı bir yapı sergilemeye başlamıştır. Bu bildirinin amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılında, Türk dış politikasında çok önemli bir aktör olan Rusya ile ilişkileri geçmiş yüz yıla dönük olarak özetlemek ve değerlendirmektir. Bu çerçevede Türk-Rus ilişkileri 1923'ten İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan dönem, Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere üç temel dönemde ele alınacak, ancak daha yakın dönem ilişkileri yansıtması, dolayısıyla güncel dış politikanın bir parçası olması sebebiyle, ağırlık daha çok Soğuk Savaş sonrası döneme verilecektir. Yine bu kapsamda ikili ilişkilerdeki sorunlu alanlar ile güçlü yönler ve olumlu gelişmelere detaylı bir biçimde değinilecektir. Sorunlu alanlar bağlamında özellikle, Türk Boğazları'nın Montrö ile belirlenmiş statüsüne yönelik Rus bakış açısı kaynaklı sorun, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) üzerine anlaşmazlık, Çeçenistan ve PKK'ya destek sorunu, Kafkaslar ve Orta Asya'ya yönelik güç mücadelesi ile Suriye üzerine anlaşmazlık konuları ele alınacaktır. Öte yandan iki ülke arasında artan ekonomik bağımlılık ve siyasal yakınlaşma, ikili ilişkilerdeki yakın dönem güçlü yanlar olarak değerlendirme konusu yapılacaktır. Metodolojik olarak çalışma, Türkiye-Rusya ikili ilişkilerine odaklanması nedeniyle tekli vaka çalışması niteliğinde olup, veri toplama tekniği olarak tarihsel okuma, yakın dönem ve güncel istatistikler dahil konuya ışık tutan yazılı ikincil verilerden yararlanma ve uzman kişilerle röportaj tekniklerine dayanmaktadır. Çalışmayı sonlandırırken gelecekte Türkiye-Rusya ilişkilerin seyrini belirleyebilecek temel bazı dinamikler de tartışma konusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Rus İlişkileri, Türk Dış Politikası, Rus Dış Politikası, Türkiye, Rusya

Rus ve Türk Dünyaları: Çatışan Stratejik Vizyonlar mı, Bir Arada Var Olma Fırsatı mı?

Kamala VALİYEVA

Dr. Öğr. Üy., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

“Tek kutuplu an” sona yaklaşırken, “düzen içinde düzen” sistemi olarak kavramsallaştırılan çok merkezli yapısıyla yeni bir iki kutupluluk ortaya çıkmaktadır. Bu çok merkezlilikte, Transatlantik kutbunun geleneksel olarak güçlü olan birliği giderek ayrışırken, doğuya yönelen Rusya’nın Çin ile stratejik yakınlaşması sonucu oluşan yeni Avrasya kutbu belirginleşmektedir. Transatlantik kutbu içinde (esas olarak NATO üyeliği aracılığıyla) stratejik öneme sahip bölgesel bir aktör olmakla birlikte Türkiye de dış politika dikkatini giderek artan bir şekilde “küresel çoğunluk” olarak adlandırılan bu Batı dışı kutba kaydırmaktadır. Bu bağlamda, Avrasya yönelimi en önemli bölgesel ve dünya meselelerinde Rusya ve Türkiye’nin bakış açılarını birbirine yaklaştıran kilit belirleyici haline gelmiştir. Retrospektif açıdan her iki ülkenin de Avrasya’ya yönelmesi/dönmesi, Soğuk Savaş sonrası dış politika kimlik oluşumunun dinamiklerine ve dalgalı ve değişken Batı algısına gömülüdür. Rusya’nın doğuya dönmesi, “Büyük Avrupa” fikrinden tedricen “Büyük Avrasya” fikrine kaymasıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve bu kayma, Rusya’nın kendisini büyük bir güç olarak yeniden kurma çabasını haklı çıkarmaya hizmet eder. Türkiye’nin doğuya dönüşü, Büyük Turan fikriyle iç içe geçmiş yeni-Osmanlı tasavvurundaki Türk Avrasya vizyonundan kaynaklanmaktadır ve Türkiye’nin Avrasya’da eşsiz bir tarihi ve medeniyetsel konuma sahip bir ülke olarak stratejik değerini kanıtlamaya hizmet etmektedir. Ankara için bu, Türkiye’nin Avrupa-Atlantik sisteminin “çevre ülkesinden”, doğmakta olan Avrasya düzeninin “merkez ülkesi” haline geçişin tezahürüdür. Dahası, her iki ülkeyi benzer şekilde doğuya yönelmeye iten bir etken, Batı ile ilişkilerinde derin bir memnuniyetsizlik ve güvensizlik duygusudur. İki ülke artık Avrupa ile entegrasyon arayışında değil ve Avrasya projesini alternatif bir model olarak görmektedir. Bununla birlikte, doğuya doğru kaymaları bağlamında uyumlu çıkarılara sahip belirli konularda Rusya-Türkiye konsolide eylemlerin söz konusu olmasına rağmen, iki ülkenin Avrasya etkileşimlerinin özü temel bir unsurdan yoksundur: Avrasya’ya dair ortak bir stratejik vizyon. Ortak vizyon benimsemek yerine iki ülke arasındaki yakınlaşma ve etkileşim “işbirlikçi rekabet” (cooperative rivalry) ilişkilerinin ötesine geçmemektedir.

Bildiri, Rusya ve Türkiye’nin karşılıklı olarak kabul edilebilir bir Avrasya vizyonu önerme yeteneğinin, sadece çelişen çıkar bölgeleri ile değil, aynı zamanda her bir ülkenin paylaştığı komşuluk alanına ilişkin çatışan düşünsel yapılara sahip olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim aynı geniş Avrasya bölgesinde her iki ülke, kendine özgü Slav ve Türk etnik, dinsel ve dilsel akrabalığa dayanan Rus Dünyası (Russkiy Mir) ve Türk dünyası gibi birbirine zıt ve aynı zamanda coğrafi olarak içi içe geçmiş bir tasavvuru savunmaktadır. Güney Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri, Rus ve Türk dünyası yaklaşımlarının kesiştiği bir alan olarak bu anlamda en önemli örneklerdir. Ayrıca, Türk ırkının efsanevi çekirdeği olarak görülen Rusya Federasyonu içindeki Türkçe konuşan federal birimlerde Türkiye’nin artan yumuşak güç etkisi, Moskova için büyük bir endişe kaynağına dönüşmüştür.

Bildiri, Rusya ve Türkiye'nin doğuya yönelme stratejilerinin Avrasya'ya ilişkin farklı vizyonların senkronizasyonuna ve her iki güç için barış içinde bir arada var olma ortamı yaratmaya olanak sağlayıp sağlamayacağını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya yönelimi, bölgesel düzen, bir arada var olma, rekabet, Rus Dünyası, Türk Dünyası

Rusya Federasyonu'nda Türkiye Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi

Başaran AYAR

Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Çalışmada Rusya akademisinde Türkiye çalışmalarında genel eğilimleri belirlemek hedeflenmektedir. Bu amaçla öncelikle 2000 yılı sonrasında Rusya Federasyonu'nda yayınlanan ve uluslararası dizinlerde (WoS ve Scopus) listelenen 21 akademik dergi belirlenmiş ve Türkiye, Türk Dış Politikası veya Türk-Rus ilişkileri gibi konularda çalışmaların yer aldığı dergilere yönelerek dergi sayısı 14'e indirilmiştir. Daha sonra ilgili anahtar kelimeler üzerinden aramaya tabi tutulmasının yanı sıra makalelerin başlıkları ve özetleri incelenerek Türkiye çalışmaları, Rusya-Türkiye ilişkileri ve Türk dış politikası temalarında yazılmış 200'e yakın makale belirlenmiştir. Bu çalışmalar bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenerek Türkiye çalışmalarına dair genel örüntüler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmalar disiplin, tema, anahtar kelimeler, yayıncı kurum, yazarın bağlı olduğu kurum, metodoloji, teorik çerçeve, yıl, ve anahtar kelimeler üzerinden kodlanarak bibliyometrik veri oluşturulmuştur. Bu sayede Türk-Rus ilişkilerindeki kırılmaların Türk dış politikasına dönük akademik ilgiye etkisi, Rusya'daki çalışmalarda öne çıkan tema ve bölgeler, öne çıkan kurumlar ve isimler, takip edilen metodoloji, anahtar kelimelerin zamansal olarak sıklaşması veya azalması, ve çalışmaların yapıldığı ülkeler gibi çeşitli parametreler incelenmiştir. Çalışmanın Rusya Federasyonu'ndaki Türkiye çalışmalarına dair genel bir fikir sunmasının yanı sıra ikili ilişkilerin bölge çalışmalarına etkisinin incelenmesi yönüyle de literatüre katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Rus ilişkileri, Bibliyometrik analiz, Rusya Federasyonu'nda Türkiye çalışmaları, ikili ilişkiler

Birey Düzeyi Çerçevesinden Dış Politikayı Yorumlamak: Türk Dış Politikası'nda Turgut Özal Faktörü

Cansu GÜLEÇ ARAS

Arş. Gör. Dr., MEF Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmanın amacı Dış Politika Analizinde birey düzeyi çerçevesinden, Türk siyasi hayatının önemli figürlerinden Turgut Özal'ın dış politika anlayışının Türk Dış Politikasına olan etkisini ortaya koymaktır. Dış Politika Analizinde liderlere ve karar vericilere odaklanan birey düzeyi, liderlerin dünyayı algılama şekilleri, liderlik özellikleri, kişiliği, inançları, dürtüleri, kişisel değerleri gibi faktörleri ön plana çıkartmaktadır. Dış politikanın bireyler tarafından şekillendirildiğini varsayan birey düzeyindeki analizlere göre, dış politika kararları bireylerin ve liderlerin tercihleridir. Diğer tarafından, liderler dış politika kararlarını tek başlarına vermemekte, bürokratik kurumlar, danışmanlar gibi diğer karar vericiler ile etkileşim halinde bulunarak almaktadır. Bu durumda birey düzeyinde karar vericilerin ortaklaşa dünyayı algılamaları, sorunları tanımlamaları ve seçenekleri değerlendirmeleri gibi etkileşimleri de göz önünde bulundurulmaktadır.

Turgut Özal, önce başbakan (1983-89), ardından cumhurbaşkanı (1989-93) olarak Türk siyasetinde öncü aktörlerden biri olmuştur. Anadolu değerlerini savunan bir siyasi geleneğin parçası olmasına rağmen, serbest piyasa ekonomisini benimsemesi ve ABD'nin Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya politikalarını desteklemesi nedeniyle ABD'nin ve uluslararası finans kuruluşlarının desteğini alan bir siyasetçi olmuştur. Özal aynı zamanda Türkiye'nin İslam dünyasıyla olan bağlarını derinleştiren ve genişleten bir devlet adamı olarak ön plana çıkmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin "Avrupa Ailesi'nin bir parçası olarak "tanınma" arayışının bir adımı olarak, Türkiye'nin Nisan 1987'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik başvurusu Özal'ın başbakanlığı döneminde gerçekleşmiştir.

Turgut Özal'ın kişiliği ve deneyimleri, onun iç ve dış politika teşebbüslerini belirleyen ideolojik yaklaşımını anlamaya yardımcı olmaktadır. Siyasi ortamda birçok tabuyu yıkan ve kendi kontrolünde yeni bir sistem kuran Özal'ın ideolojisi, teknolojik Batılılaşma ile kültürel Türkçülük ve İslamcılığın bir sentezi olarak yorumlanmaktadır. Bu ideolojiye göre Türkiye, ancak İslam'a ve Türk milliyetçiliğine bağlı kalarak uluslararası arenada güçlü bir konuma ulaşabilirdi. Bununla beraber, ideolojisinin bir parçası da Osmanlı kültürü olmuştur. Özal'ın ideolojisinin diğer tarafı ise ekonomik ve politik liberalizmdi. Modernleşmenin ancak liberalleşmeyle sağlanabileceğini savunan Özal, politik çoğulculuğu elde etmek için ekonomik liberalizmi kullanmıştır. Özal, Başbakan olarak görev yaptığı dönemde, yapısal uyum programı aracılığıyla ekonomik alanda serbestleşme politikaları da uygulamıştır. Türkiye'nin dış ilişkilerini geliştirmek için birçok ülkeyi ziyaret eden Turgut Özal, birçok ülkenin lideriyle yakın ilişkiler kurarak kendi diplomatik ağını oluşturmuştur. Özal'ın dış politikasının başlıca özellikleri, aktif ve riskli bir yaklaşımla, Türkiye'nin çoğulcu kimliğini temel alan çok boyutlu bir politika ve uygulama sürecine yeni yöntemler getirmesi olmuştur.

Tüm bu açıklamalar dahilinde bu çalışmada, öncelikle Dış Politikada analiz düzeyi konusu açıklandıktan sonra, birey düzeyinde yapılan bir analizde hangi hususların ön planda olduğu ortaya

konulacaktır. Daha sonra, Türk Dış Politikasının birey düzeyinde yapılacak olan analizinde, 1983'te yapılan genel seçimlerle 45. Hükümetin başbakanlık koltuğuna oturan, 1989 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın dış politikayı şekillendirirken uluslararası ortamı nasıl algıladığı, sorunları nasıl tanımladığı ve seçenekleri değerlendirmelerde hangi önceliklere yer verdiği gibi unsurlar araştırılacaktır. Bu bağlamda, Özal dönemine ait dış politika ilişkilerine dair karar alma süreçlerinde birey düzeyinde elde edilebilecek açıklayıcı unsurlar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika Analizi, Birey Düzeyi, Türk Dış Politikası, Turgut Özal

Ecnebiperestlikten Monşerliğe: Türk Diplomatlarına Bakış Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Evren KÜÇÜK

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk Dil Kurumu sözlüğünde monşer kavramı “Azizim, dostum” ve “davranışlarında Batı özentisi içinde bulunan” kişi olarak tanımlanmaktadır. 1930’ların başından itibaren bu kavram kullanılmış olsa da 1990’lardan itibaren Türk diplomatlarına karşı küçümseyici bir ifade haline gelmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla ilk defa resmi bir kaynakta (TBMM Tutanaklarında) 1997 yılında kullanılmıştır. Tanzimat Döneminden itibaren Batılılaşma çerçevesinde Avrupai gelişmelere yabancı olan ve karşı olanlar, Avrupa’daki gelişmeleri takip eden ve uygulayan kişilere karşı küçümseyici ifadeler kullanmaya başlamıştır. Söz konusu ifadeler yazılı metinde ecnebiperest, züppe gibi kavramlar ile açıklanmıştır. Bu kavramlar zamanla diplomatlara karşı kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı’dan Cumhuriyete geçiş sürecinde de özellikle Osmanlı diplomatlarına karşı “ecnebiperest” ifadesi kullanılmıştır. Söz konusu ifadelerin kullanılmasında Osmanlı diplomatlarının Avrupalı kadınlar ile evlenmesi de etkili olmuştur.

Günümüzde kariyer diplomatlara karşı “bohem hayat yaşayan, elinde şampanya bardağı ile kokteyllere katılan, papyon takan, meslektaşları ile golf oynayan, milli değerlerden uzak” gibi tanımlamalar “monşer” kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bildirinin temel sorunsalı, Türk Dış politikasının uygulayıcılarına niçin monşer ifadesi kullanılmaktadır? Söz konusu ifade, tarihsel süreç içerisinde hangi anlamda ve amaçla kullanılmaktadır? Söz konusu sorulara Türk Hariciyesinin gelişimi çerçevesinde cevap aramaktadır.

Bildirinin temel argümanı, monşer (mon cher) kavramı her ne kadar gerek yabancı gerekse Türk belgelerinde kullanılan ve “azizim, sevgili” anlamında kullanılmış olsa da zamanla asıl anlamından çıkartılarak “küçümsemek ve ötekileştirmek” için kullanılan bir kavram haline geldiğidir. Tarihsel bir geçmişi olan monşer kavramının günümüzde galat-ı meşhur olduğunu ve Türk diplomatları ile özdeşleştirilen bir kavram haline getirildiğini ve diplomatları olumsuzlaştırmak için kullanıldığını iddia etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, “monşer” kavramının nasıl galat-ı meşhur haline geldiğini, kimlerin ilk defa ve nerede kullandıklarını sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde cevap aramaktır. Söz konusu kavram arşiv belgeleri ve özellikle anılar çerçevesinde içerik analizi yöntemi ile açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ecneperest, Monşer, Diplomat, Dışişleri Bakanlığı

Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkilerinde Karadeniz

Burçin CANAR

Dr. Öğr. Üy., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

SSCB'nin dağılmasının ardından hegemonyasını sürdürmeyi ve böylece olası rakiplerinin gerçek rakiplere dönüşmesini engellemeyi hedefleyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için Türkiye'nin stratejik önemi devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa'dan Karadeniz'e, Güney Kafkasya'dan Merkezi Asya'ya ve Orta Doğu'ya etki alanını genişletmeye çalışan Washington, bu bölgelerin merkezinde yer alan Türkiye'yi "ABD ile işbirliği yapması gereken" bir ülke olarak konumlandırmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin Batı'yla yaptığı işbirliği ile başta Merkezi Asya ülkelerine model olması, Doğu Avrupa'dan başlayarak Karadeniz'e uzanan NATO genişlemesine onay vermesi, büyük oranda eski Sovyet coğrafyasıyla örtüşen bu bölgelerin Avrupa-Atlantik sistemiyle bütünleşmesini desteklemesi, Rusya Federasyonu (RF) yerine Washington ve Brüksel ile işbirliği yapması; ABD'nin yaşamsal çıkarları açısından önemli görülmüştür. Soğuk Savaş sonrasında ABD liderliğinde Avrupa-Atlantik etki alanına dahil edilmeye çalışılan bölgeler arasında yer alan Karadeniz, Türkiye'nin Washington yerine bölge devletleri ile işbirliğine önem verdiği bir bölge olarak dikkat çekmiştir. 1952'den beri NATO üyesi olan, SSCB'nin dağılmasının ardından ABD ile stratejik ortaklığını pekiştiren, AB'ye tam üyeliği hedefleyen Türkiye, Karadeniz'de Avrupa-Atlantik güçlerinden ayrı, kendi çıkarlarına dayanan bir bölge politikasını benimsemiştir. Türkiye Karadeniz'i, kendi girişimi olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) ile tanımlarken ABD, bölgeyi Genişletilmiş Karadeniz olarak nitelendirmektedir. Türkiye, güvenlik başta olmak üzere bölgesel işbirliği konusunda bölge ülkeleri ve özelde kıyıdaş ülkeler arasında işbirliğini vurgularken ABD, Karadeniz'de NATO'nun sunacaklarının yerine geçebilecek bir oluşumun olmadığını savunmaktadır. Karadeniz bölgesine ilişkin Ankara'nın ve Washington'un farklı görüşleri, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne ilişkin farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Boğazlar bölgesinde tam egemen yetkilere sahip olmasını sağlayan niteliğiyle Ankara için yaşamsal önemde olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin bölge politikasına yön vermiştir. Nitekim Türkiye, 2001'de kendi girişimiyle oluşturduğu Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Gücü (BLACKSEAFOR) ve 2004'te başlattığı Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH) ile bölgenin güvenliği konusunda kıyıdaş ülkeler arasında işbirliğine önem vermiş, NATO'nun Aktif Çaba Operasyonu'nun Akdeniz'den Karadeniz'e genişletilmesini veto etmiştir. Washington yönetimi ise, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne önem verdiğini ve uyduğunu vurgulamakla birlikte, bölgesel güvenlikte NATO'yu öncelemektedir. İttifak'ın Karadeniz'e olan sınırlarını genişlettiği süreçte gündeme gelen Genişletilmiş Karadeniz projesi, ABD'nin sürekli varlık gösteremediği tek deniz Karadeniz olmasına neden olan ve "NATO'nun girişimlerini engelleyen" Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni "sona erdirme" ya da "gözden geçirmenin gereği"ne işaret etmektedir. Genişletilmiş Karadeniz projesinin geliştirildiği bu süreçte Türkiye, NATO'nun Karadeniz'e genişlemesini ve İttifak'ın Karadeniz'deki varlığını arttırmayı hedefleyen zirve kararlarına imza atmış, Kanal İstanbul

projesini gündeme getirmiştir. Öte yandan, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nda ve 2022'de başlayan Ukrayna Savaşı'nda Türkiye, Gürcistan'ın ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemekle birlikte RF'yle ilişkilerini dikkate alan, bölge devletleri ile işbirliğini ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni temel alan Karadeniz politikasını sürdürdüğü izlenimini vermiştir. Bununla birlikte, Ankara'nın yeniden gündemine aldığı Kanal İstanbul projesi, gerçekleştirilmesi durumunda, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'ni kapsayan Türk Boğazları'ndan geçiş rejimini düzenleyen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne "dolaylı" etki edecek ve ABD'nin bölgesel müttefiki olan taraf devletlerden Romanya aracılığıyla Sözleşme'yi sona erdirmeye sürecini tek taraflı olarak başlatabilecek niteliği ile Türkiye'nin Karadeniz politikasından ciddi bir kopuşu temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türk Boğazları, Türkiye, ABD

Türk-Amerikan İlişkilerinde Yerleşik Kriz Dönemi (2013-2023)

Ali Şevket OVALI

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk-Amerikan ilişkilerinin son on yılı yerleşik kriz dönemi olarak tanımlanabilir. 2013-2023 arasındaki dönemin bu şekilde tanımlanmasının sebebi, ikili ilişkilerin bu zaman aralığında daha önceki dönemlerde görülmemiş biçimde yoğun ve çok sayıda gerilimle test edilmiş olmasıdır. ABD'nin YPG'ye desteği, Fethullah Gülen'in iadesi, Halkbank Davası, S-400 krizi, Başkan Trump'ın Twitter tehditleri, Türkiye'nin F35 programından çıkarılması, CAATSA yaptırımları, Rahip Brunson krizi gibi pek çok gerilimin yaşandığı 2013-2023 arasındaki dönem, bu döneme özgün koşullar ve dinamikler itibarıyla akademik bir çalışmanın odağında yer almayı çoktan hak etmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinin tarih boyunca pek çok krize sahne olduğu bilinse de gerek Soğuk Savaş sırasında gerekse 1990 sonrasında 2013-2023 dönemindeki gibi normalleşmenin istisna, krizin ise olağan olduğu bir başka döneme rastlamak mümkün değildir. Çalışma dönemin kendine has bu özelliğini dikkate alarak, Türk-Amerikan ilişkilerinin son dönemini tanımlayan yerleşik kriz durumunun uluslararası ilişkilerin üç temel analiz düzeyinden (sistem-devlet-karar alıcılar) ikisine atfen (devlet ve karar alıcılar) açıklanabileceğini iddia etmektedir. Çalışmanın bu iddiası, bahsi geçen dönemde uluslararası sistemde yapısal bir değişikliğin olmadığı ve sistem içi değişime neden olabilecek ölçekte büyük bir savaş yaşanmadığı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımdan hareketle Ankara-Washington hattındaki yerleşik kriz durumu, sisteme atfen değil iç dinamikler ve karar alıcıların rolleriyle açıklanacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde “yerleşik kriz dönemi” tanımı yapılacak ve 2013-2023 döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizler kronolojik bir sıra ile açıklanacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde devletlerin iç siyasi dinamiklerinin ve karar alıcıların krizlerin çıkışı, dondurulması, ötelenmesi veya çözülmesindeki rolleri açıklanacaktır. Devletlerin dış politika yapım süreçlerindeki kurumsal değişimlerin neler olduğu, ABD kongresi ve Türkiye'deki kurumların rollerinde ne gibi değişimler ve devamlılıklar görüldüğü, liderlerin tutum ve ideolojilerinin krizleri nasıl etkilediği bu bölümde cevap aranacak araştırma sorularıdır. Çalışmanın üçüncü bölümünde krizlerin doğurduğu sonuçlar üzerinden Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine dair öngörülerde bulunulacaktır. Çalışmanın devlet içi dinamikler ve liderlerin rolleri üzerinden, Türk-Amerikan ilişkilerinin son yıllardaki en problemlili dönemine dair analitik bir çerçeve çizmesi ve literatüre özgün bir katkı sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Türk-Amerikan İlişkileri, Dış Politika Analizi, Kriz, Popülizm

İktidar Mücadeleleri ve Öznellik İnşası Bağlamında Türkiye-ABD İlişkilerini Anlamlandırmak (2002-2016)

Nur ÇETİNOĞLU HARUNOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Tuncer BERYRİBEY

Dr., Bağımsız Araştırmacı

Bu çalışma, Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetlerinin öznellik, iktidar mücadeleleri ve dış politika tercihleri arasındaki ilişkiyi ve bu bağlamda ABD ile yürütülen dış politika uygulamalarını post-yapısalcı bir perspektif benimseyerek incelemektedir. Çalışma öznelğin sadece dış faktörler veya önceden belirlenmiş kimlikler tarafından belirlenmediğini, aksine ülkenin sınırları içindeki farklılık ve tehdit söylemleri tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, dış politika ülke içindeki öznellik için yürütülen bir iktidar mücadelesi alanıdır. Dış politika kararları, bir ülkenin öznelğinin ne olduğu ve kimin onu en iyi temsil ettiği konusundaki mücadeleleri yansıtmaktadır. Buradan hareketle, bir ülkeye atfedilen öznellik ifadeleri tarihseldir, yani çeşitli zamansal ve mekânsal bağlamlar içerisinde gerçekleşen iktidar mücadeleleri ile şekillenir. Bu çerçevede çalışma, AKP hükümetlerinin dış politika önceliklerindeki değişikliklerin doğrudan bu iktidar mücadeleleriyle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka ifadeyle, çalışma, Türkiye'nin öznelğini iktidar mücadelelerinin bir sonucu olarak anlamının, AKP hükümetlerinin dış politika kararlarını anlamak için önemli olduğunu öne sürmektedir. Analiz, AKP'nin Türkiye'nin öznelği hakkındaki temel tahayyüllerine odaklanmakta ve bu tahayyüller çerçevesinde iktidar ilişkilerini şekillendiren dış politika uygulamalarını değerlendirmektedir. Bu bağlamda, AKP'nin Türkiye'nin bir 'Müslüman-Türk' öznelğe sahip olduğu ve dış politikanın bu öznelği yansıtan bir halde olması gerektiği iddiası, aynı zamanda dış politika uygulamalarıyla bu öznelği inşa etme süreciyle eşzamanlı gerçekleşmiştir. Bu nedenle, çalışma Türkiye-ABD ilişkilerini örnek vaka olarak ele almaktadır, çünkü Türkiye-ABD arasındaki ilişkiler AKP'nin Türkiye'yi tanımladığı haliyle 'Müslüman-Türk' bir medeniyetin parçası söyleminin anahtar uygulama alanlarından biri olmuştur. Çalışma özellikle, 2002-2009 ve 2009-2016 olmak üzere, iki ayrı dönemi ABD-Türkiye ilişkilerindeki gelişmeler çerçevesinde incelemektedir. Dönemselleştirmedeki temel odak noktası, 2009'da başlayan 'darbe' iddiaları çerçevesinde başlayan Ergenekon ve Balyoz soruşturmaları ile 2016'daki darbe girişimidir. Böylece, 2002 ile 2009 arası darbe iddialarına kadar olan ve yine 2009 ile 2016'daki bir başka darbe girişimi arasındaki AKP'nin devlet içinde ve dışında çeşitli toplumsal gruplara karşı yürüttüğü iktidar mücadeleleri ve tehdit söylemleriyle inşa edilen öznellik iddialarının bu mücadelelerdeki rolü incelenmektedir. AKP'nin ABD-Türkiye ilişkisini 'Müslüman-Türk' öznelği bağlamında söylemsel (yeniden) inşası, bu anlayışa dayalı bir öznelği hakim kılmak için bir araç olmuştur. Sonuç olarak, AKP'nin Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında dış

politika uygulamaları d6nemsel olarak değişmiş olsa da yaşanan değişimler temelde 6znelik ve T6rkiye'nin M6sl6man bir 6lke olarak rol6 konusundaki s6ylemi tutarlı hale getirmek amacını taşıymıştır.

Anahtar Kelimeler: AKP, T6rkiye-ABD İlişkileri, Postyapısalcılık, 6znelik, S6ylem

Uluslararası İlişkiler: Feminist Dış Politika ve Süregelen Barış Arayışı

Zuhal YEŞİLYURT GÜNDÜZ

Prof. Dr, TED Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası İlişkiler disiplini barış arayışı ile başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın dehşetinden derinden etkilenen idealistler, uluslararası ilişkileri organize etmenin daha iyi bir yolu olması gerektiğine inanmış ve uluslararası sistemdeki savaşı kontrol edebilecek ve hatta ortadan kaldıracabilecek bir dizi kurum ve prosedür geliştirmeyi amaçlamışlardır. Onlar için bilgi ve anlayış eksikliği, uluslararası çatışmanın birincil kaynağıydı. İdealistlerin en kalıcı katkıları, uluslararası siyaseti incelemek için inşa edilmiş akademik bir disiplin fikri ve 1919'da Aberystwyth, Galler'de bulunan bir akademik uluslararası politika bölümünün kurulması olmuştur. Bu yeni disiplinin amacı, barışın ilerletilmesinde kullanılacak bir bilgi birikiminin üretilmesiydi.

Süreci ne yazık ki barış yerine faşizm, Nazizm, İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, vekalet savaşları, iç savaşlar, din savaşları, etnik savaşlar izlemiştir. Ayrıca yoksulluk, ayrımcılık ve adaletsizlikler izledi. Uluslararası İlişkiler disiplininin temelinde yatan barış arayışına, barış talebine karşın, Uluslararası İlişkiler artan bir şekilde realizm ve savaş politikaları ile ilişkilendirilmiştir. Disiplinin en temel eksikliği kadınlardı. Bu gerçek Prof. Dr. Ann Tickner'ın 1992'de hala geçerli olan soruları sormasına neden olmuştur “Kadınlar nerede?” ve “Neden benim alanımda bu kadar az kadın var?”

Bu sunum, Uluslararası İlişkiler disiplininde ve karar alma pozisyonlarında kadınların eksikliğinin, dünyada barış, huzur, ahenk ve uyum yerine savaş ve çatışmalara yol açtığını savunmaktadır. Bu sunum, feminist teorinin Uluslararası İlişkiler disiplinine getirdiği büyük etkiyi ve meydan okumayı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dış politika nedir sorusuna yanıt vermeyi ve ardından feminist dış politikanın getirebileceği farkı ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çeşitli şiddet biçimlerinin üstesinden gelmek için insani güvenliğin önemini vurgulamayı hedeflemektedir. Ardından Johan Galtung'dan yola çıkarak yapısal şiddeti, barış çalışmalarını ve barış arayışının sonsuz önemini anlatmayı amaçlamaktadır. Sunum, küresel, bölgesel, ulusal, yerel ve bireysel boyutta barışa ancak feminizmin yaşamın her alanında tam olarak gerçekleştirilmesi ve feminist dış politikanın tam olarak uygulanmasıyla ulaşabileceğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Feminist Dış Politika, Barış Çalışmaları

Siyasi Rejim ve Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği: İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Türkiye’de Toplumsal Çatışma İncelemesi

Selver ŞAHİN

Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Siyasi rejim biçimleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki bağlantı gittikçe artan ilgi ile incelenmektedir. Bu hususta üretilen çalışmalar daha çok resmi devlet kurumlarına odaklanan “demokratik gerileme” kavramı üzerinden yapılmıştır. Rejim otoriterleştikçe toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin arttığını ve derinleştiğini vurgulayan söz konusu çalışmalarda, ortaya çıkan siyasi ve kurumsal sonuçların üretilmesinde rolü olan ekonomik ve sosyal güç yapıları ve ilişkilerinin detaylı, bağlamsal incelemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, Türkiye bağlamında İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması ile sonuçlanan sürece ilişkin yapılan değerlendirmelerde, siyasi liderler ve seçim politikaları ve sistemleri gibi bireysel ve kurumsal faktörlere odaklanan çalışmalarda göze çarpmaktadır.

Peki, İstanbul Sözleşmesinden çıkılması kararı hangi toplumsal grupların çıkarlarına, nasıl hizmet etmiştir? “Toplumsal çatışma” yaklaşımının benimsendiği ve siyasi rejimin bir “piramit” olarak kavramsallaştırıldığı bu çalışmada, İstanbul Sözleşmeden çıkılması kararına giden iç siyasi sürecin bağlamsal boyutları toplumsal ekonomik ilişkiler temelinde incelenecektir. Bu inceleme, İstanbul Sözleşmesinden çıkılması tartışmasının nasıl ortaya çıktığı, zamanla nasıl geliştiği ve sonuçlandığı, birbiri ile kesişen sınıf ve cinsiyet ilişkilerini barındıran mevcut toplumsal düzende gelişen çatışmalar, gerilimler özelinde yapılacaktır. İstanbul Sözleşmesinden çıkılması kararının söz konusu gerilimlerin siyasi arenada nasıl idare edildiğinin, karşılık gördüğünün, dolayısıyla politik süreç ve sonuçları şekillendiren “toplumsal güç dengesi”nin anlaşılması açısından önemli bir gösterge olduğu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Sözleşmesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Devlet, Kurumlar, Rejim

Türk Dış Politikasına Eleştirel Bir Analiz: 2015 sonrası Suriye'de Sınır Ötesi Askeri Müdahaleler ve Yeni İnsancıl Politikalar

Gizem BİLGİN AYTAÇ

Dr. Öğr. Üy., İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Burak HACIOĞLU

Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle siyasal alanda değişen statükonun yansıması Türk dış politikasında da görüldü. 2010-2015 arası şekillenen bu dönem Türk Dış Politikasında stratejik derinlik, komşularla sıfır sorun ve Yeni Osmanlılık gibi kavramlarla desteklendi. Bu bağlamda Türkiye, Ortadoğu ülkeleriyle yakından ilgilenmeye başlamış ve bir hamilik rolü üstlenmiştir. Bölgesel güç ve rol model olma özellikle Arap coğrafyasında seküler ama Müslüman Türkiye'nin, senelerce zorlu ilişkiler kurduğu Suriye ile yeniden iş birliğine gitmesini sağladı. Dönemin akademik kökenli dışişleri başbakanı ve cumhurbaşkanı tarafından temsil edilen bu dönem bölgenin halkları tarafından bu iki devlet liderinin popülerleşmesine sebep olmuştur. 2000'lerin ilk on beş yılı bölgenin güvenlik koşullarına rağmen gelişerek ilerlerken, 2011 yılında Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesiyle bozulan ilişkiler, Türkiye'de de artan muhalif baskı ve bölgede artan hızlı çatışma süreciyle daha da sorunlu hale gelir.

Son yılların en önemli kırılması, hükümeti ve Cumhurbaşkanlığı tarafından temsil edilen dış politikanın Suriye ile ikili ilişkilerinde insani krizlerin altını çizerek sert güç uygulamasıdır. Askeri sınır ötesi operasyonlar, küresel güçlerin pazarlık masasında Türkiye'yi aradığı konuma taşımış, Avrupa Birliği tek yönlü iş birliğini koruduğu göç politikasında "üçüncü güvenli ülke statüsü"nü yeni insancılık politikalarıyla desteklemesinin sonucunu almıştır.

Bugün, bölgesel ve küresel koşulların da etkisinde şekillenen ve Türk dış politikasının son dönemdeki tek sesli ve sert güç uygulamalarının ahlaki ikilemi askeri kayıplar ve Edirne-Yunanistan sınırında yaşanan göçmen krizi ve son olarak Türkiye Suriye depremiyle de kendini göstermektedir.

Bu çalışma, devlet düzeyinde dış politika analizi yoluyla yeni insancıl politikalarla gerekçelendirilen askeri müdahalelerin teorik savunmasını eleştirel bir gözle okuyacaktır. Türk dış politikasındaki karar alma pratiklerini dış işleri bakanlığı bütçe görüşmelerini analiz ederek yapacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dış politika analizi, uluslararası güvenlik, Türkiye- Suriye ilişkileri, yeni insancıl politikalar, Eleştirel teori.

Toplumsal Cinsiyet Körü Afet Yönetişimi: Uluslararası Çerçeveseler ve Türkiye'nin Afet Yönetimi

Burcu SARI KARADEMİR

Dr., TED Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Afet, toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, insan hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay olarak tanımlanabilir. Tanımın da altını çizdiği üzere, afet, olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur ve olayın afete dönüşmesinin altında eşitsizlikleri ortadan kaldıramayan ve zarar görürlükleri yönetemeyen ekonomi politik kararlar yatmaktadır. Afetlerden sonra kesintiye uğrayan hayatın normale dönme süresi ülkenin kalkınma seviyesine ve kurumlarının verimliliğine bağlı olduğu kadar kesişimsel eşitsizlikleri hak bazlı görebilme ve çözebilme gücü ve kapasitesiyle de doğrudan ilintilidir. Doğa olaylarının, kurumsal verimlilikleri düşük ve kesişimsel toplumsal eşitsizliklerinin derin olduğu kalkınmakta olan ülkelerde afete dönüşme riski daha yüksektir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini cinsiyetlendirilmiş kalkınma problemi olarak gören feminist literatür afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaşması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, afetleri de cinsiyetlendirilmiş kalkınma sorunu olarak tanımlamaktadır. Çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel kesişiminden bakıldığında afetin de ekonomik, politik, sosyal ve kültürel geri kalmışlığın ve geri bırakılmışlığın içinde 'her gün' yeniden üretildiğini öne sürmekte ve toplumsal cinsiyet odaklı afet yönetiminin bütüncül bir yaklaşımla hem uluslararası afet risk yönetiminde ana akımlaşması hem de Türkiye'de afet yönetim modelinin bu yönde geliştirilmesi gerektiğini ortaya ileri sürmektedir. Çalışma, öncelikle her günkü hayatlarında kadınların ekonomik, politik, sosyal ve kültürel geri bırakılmalarını yeniden üreten ve zarar görürlüklerini artıran bakım emeğine odaklanacaktır. Ardından, afetlerde kadınların tecrübelerine değindikten sonra uluslararası afet risk yönetimi belgelerinden bahsedecek ve Türkiye'nin de referans aldığı Sendai Çerçevesi ve AFAD 2019-2023 Stratejik Planı toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilecektir. Hem uluslararası hem de ulusal afet yönetim çerçeveselerinin toplumsal cinsiyet körlüğü ilişkilendirildikten sonra ana akımlaşması gereken afet yönetim çerçevesesinin CEDAW'ın 37. Genel Tavsiye Kararını olduğu söylenecektir. Son olarak, bu bağlamda afet yönetişimi normların oluşturulmasında ve ana akımlaşmasında kadınların ve kadın hareketinin sahadaki tecrübelerinin ulusal ve uluslararası çerçeveselere yansıtılmasının önemi vurgulanacak ve toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilen uluslararası, ulusal ve yerel pratiklerin karşılıklı oluşturucu etkisi ile daha kapsayıcı, etkili ve yetkin afet risk yönetimi yapılabileceği belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnşacı Teori, Uluslararası Afet Yönetişimi Çerçeveseleri, Normlar Yayılımı, Toplumsal Cinsiyet

Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Koalisyon Hükümetlerinin Karar Alma Süreçleri

Tuğçe KAFDAĞLI KORU

Dr. Öğr. Üy., İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Dış politika krizlerinin yönetim süreçleri ve karar alma sürecini birçok değişken etkilemektedir. Hükümet yapıları da bu değişkenlerden birisidir. Literatürde kullanıldığı haliyle tek parti, çoğunluk, koalisyon, azınlık hükümet yapılarından bahsetmek mümkündür. Her hükümet yapısı dış politikada karar alma süreçleri bakımından kendine özgü özellikler göstermektedir. Hükümet yapısı türleri bakımından koalisyon hükümetleri hem hükümet yapıları hem de parlamenter sistemlerde meclisteki temsiliyetleri açısından analiz edilmeye değer konumdadır. Koalisyon hükümetleri, iki veya daha fazla siyasi partinin iştiraki ile oluşturulurlar. Koalisyon hükümetlerinin karar alma birimi koalisyonu oluşturan partilere karşılık gelen özerk aktörlerden meydana gelmektedir. Koalisyonun her partisi kendi dünya görüşü, inancı, çıkarı ve algıları ile karar alma süreçlerinde bağımsız aktörler olarak temsil edilirler. Bu bağlamda koalisyon hükümetleri dış politika krizlerini yönetirken krizin konusunu kendi tanımladıkları çıkarlarına uygun olup olmadığı noktasında bir süzgeçten geçirecek tehdit tanımlaması yapar ve böylece bir dış politika kriz yönetim süreci inşa ederler. Koalisyonu oluşturan aktörler ortak bir çıkar/tehdit tanımlı yapıyı yapamıyorsa dış politika krizini yönetmekte zorlanırlar. Bu durumla karşılaşan koalisyon hükümetleri iç kamuoyu veya uluslararası kamuoyu tarafından istikrarsız olarak nitelendirilebilirler. Koalisyon hükümetleri yaygın kanının aksine dış politika kriz yönetim süreçlerinde alınan kararlarda belirli bir istikrara sahiptirler. Bu çalışma, Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin meşruiyeti ve koalisyonun devamlılığını sağlamaya yönelik istikrarlı ve başarılı bir kriz yönetim süreci gerçekleştirdiklerini iddia etmekte ve bunu sağlayabilmek için parlamento ile açık bir ilişki kurduğunu analiz etmektedir. Türkiye'deki koalisyon hükümetleri, iç politika ve dış politikada istikrarsız bir hükümet izlenimi vermemek için koalisyonun özerk aktörleri içerisinde krize özgü ortak bir çıkar ve tehdit tanımlı yapıyı yapma ve bu tanıma göre karar alma eğilimi göstermiştir. Bu ortak tehdit ve çıkar tanımlı yapıyı yapabilmek ve buna koalisyon aktörlerinin mensubu oldukları partilerin üyelerini ikna edebilmek için ise ulusal destek ve meşruiyetin sağlanacağı temel kurum olarak parlamento yani Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) başvurmuşlardır. Koalisyon hükümetleri bir "hükümet krizi" yaşamamak adına krizin yönetim sürecinin açıkça TBMM'de tartışmaya açmıştır. Bunun sebebi ise koalisyon hükümetlerinin özerk aktörlerinin tümünün temsil edildiği bir yapı olan mecliste tüm aktörleri ikna edebilme imkânlarının olmasıdır. Diğer taraftan meclisin denetim mekanizmalarının işlediğinin hasım aktöre ve uluslararası kamuoyuna gösterilerek meclisin, hükümetin dış politika kararlarını desteklediğinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle koalisyon hükümetleri ulusal desteği yani TBMM'nin desteğini alarak dış politika krizlerini yöneten kararlar almakta, bir "hükümet krizi" yaşamayan istikrarlı hükümet izlenimi ile uluslararası kamuoyuna karşı güçlü bir hükümet profili çizmektedirler. Türkiye'deki koalisyon hükümetleri döneminde yaşanan dış politika krizleri 1964 Johnson Mektubu Krizi, 1964

Kıbrıs Krizi, 1968-1974 Afyon Krizi, 1973-1976 Kıta Sahanlığı Krizi, 1974 Kıbrıs Krizi, 1974-1979 Notam-Fır Krizi, 1991 Nahcivan Krizi, 1992 Muavenet Krizi, 1995 Ege Denizi Krizi, 1996 Kardak Krizi, 1997 S-300 Füze Krizi, 1998 Suriye- Öcalan Krizi olarak belirlenmiştir. Yukarıda bahsedilen argümanlar dahilinde bu krizlerde koalisyon hükümetlerinin istikrarlı kriz yönetim süreci sağlayabilmek için yasama organı olan TBMM ile nasıl ilişki kurduğu ve bu ilişkinin kriz yönetim sürecini nasıl etkilediği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dış politika krizi, Kriz yönetimi, Karar alma, koalisyon Hükümetleri, Parlamento

Wilson İlkelerinin Cumhuriyet Kuruluş Felsefesine Etkileri

Levent ÜNER

Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

Osmanlı İmparatorluğunun kalıntıları üzerinde yeşermek durumunda kalan Türk Bağımsızlık hareketi, Woodrow Wilson'un tasarımı olan “yeni” dünya düzeni içinde yerini almaya çalışacaktı. Bu çalışmada uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde genel kabul gören yaklaşımlar dışında öncelikle Woodrow Wilson ve döneme katkısı temelinde devrine olan etkileri tartışılacaktır. W. Wilson'un ünlü “14 nokta” deklarasyonunun günümüzde hala devam ettiği düşünülen görüşleri anlatılacaktır. Wilson sonrası izolasyonizm diye adlandırılan dönemde ABD'nin Büyük bir güç olarak varlığını devam ettirdiği açıklanacaktır. Wilson sonrası ABD'de başlayan izolasyonizme rağmen Avrupa'da etkin olduğu, uluslararası düzenin tohumlarının o dönemde yeşerdiği ifade edilecektir. Kısaca W. Wilson için ideal olan dünya tasarımını zamanla hayata nasıl geçirildiği tartışılacaktır. Anılan dönem yine Türkiye için ilginç bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Antiemperyalizm ve bağımsızlaşma talebi ile Kurtuluş Savaşı veren Türkiye, anılan dönemde Wilson ve idealizmini tüm diğer bağımsızlık hareketlerinden önce kurgulayarak hayata geçirmeyi başaracaktır. 100 yılında Kurtuluş Savaşı ve temelleri iki güç açısından ele alınıp bu çalışmada tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kurtuluş Savaşı, Woodrow Wilson, Wilson İlkeleri, İdealizm, Realizm

Yapısalcı Gerçekçilik Perspektifinden Cumhuriyetin Yüz Yıllık Dış Politika Performansı

Tarık OĞUZLU

Prof. Dr, İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türk dış politikasını neorealist (yapısalcı gerçekçilik) perspektifinden inceleyen bu çalışma Türk dış politikası çıkar ve davranışlarının anlaşılmasında uluslararası ve bölgesel düzeylerde ortaya çıkan gelişmeleri, uluslararası sistemde yer alan ülkeler arasındaki maddi güç dağılımlarını, uluslararası sistemdeki kutupluluk durumunu ve Türkiye'nin coğrafi konumunu merkeze alıyor. İçsel faktörler ve liderlik özelliklerinin önemini asla göz ardı etmeden, sistemik düzeyde yaşanan gelişmelerin orta ölçekli güç kapasitesine sahip "Orta Güç" Türkiye'nin dış politikasının açıklanmasındaki rollerini dönemselsel bir anlatı içinde sunan bu çalışma, kavramsal düzeyde yapıyor olduğu tartışmayı örnek olay incelemeleri üzerinden sunuyor.

Anahtar Kelimeler: Yapısalcı Gerçekçilik Perspektifinden Cumhuriyetin Yüz Yıllık Dış Politika Performansı

Teknoloji, İklim ve Enerji: Türk Dış Politikasında Çağdaş Fırsatlar ve Tehditler

Filiz KATMAN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk dış politikasının değişim ve süreklilik unsurları açısından dünyanın içinden geçtiği dönüşümün etkileri dikkate alındığında kayda değer etki bırakma olasılığı olan teknoloji, iklim ve enerji karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji başlığında hem sosyal medya araçlarının diplomaside yeni bir alan açmasıyla birlikte özellikle savunma sanayinde ele edilen kazanımların hem bölgesel hem de küresel anlamda hem ülkenin gücüne hem de ilişkilere etki etme potansiyeli oldukça yüksektir. Avrupa Birliği (AB) Yeşil Mutabakat, gerçekleştiğinde hayatın tüm alanları ve tüm sektörleri etkileyecek bir dönüşümü tetikleme potansiyeline sahip bir oluşum olarak içinde bulunduğumuz yüzyılın önemli gelişmelerinden biri, özellikle sürece dahil olan ülkeler için belki de en önemlisidir. Bu kadar büyük etkisi olması beklenen geçişin etkilerinin de geniş olması ve çok yönlü olması sebebiyle adil geçiş önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin de taraf olduğu İklim Sözleşmesi ile birlikte AB uyum sürecinde atılan adımlar Türk dış politikasına etki etme oranında artış olması beklenebilir. Enerji başlığında ise Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olma vizyonu doğrultusunda atılan ve atılması planlanan adımların Türk Dış Politikası bağlamında değerlendirilmesi gereği ortadadır. Bu çerçevede Askeri Ateşe ve Ticari Ateşe benzeri Enerji ve İklim başlıklarında ataşelik oluşturulmasıyla birlikte sürecin yönetiminde etkisi olabilecek unsurlar ele alınacaktır. Yumuşak tehditler olarak adlandırılan başlıkların hayatta kalma gibi oldukça varoluşsal etkiye sahip olduğu düşünüldüğünde bu üç alan arasındaki etkileşim hem fırsat hem de tehdit bakımından ele alınarak kapsamlı bir bakış açısı ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği (AB), Çevre, Enerji, İklim, İnsansız Hava Aracı (İHA), Savunma Sanayi, Sosyal Medya, Teknoloji, Türk Dış Politikası.

CHP'nin Demokratik Sol İdeolojisi ve 42. Hükümet Döneminde Dış Politika: Teori ve Pratik

Gökhan ERDEM

Dr. Öğr. Üy., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

1970'li yıllar Türkiye iç siyasetinde olduğu kadar dış politikasında da sıcak bir dönem olmuştur. Bu durum Türkiye ve Dünya konjonktüründeki önemli değişikliklerle ilgili olduğu gibi aynı zamanda Türk siyasetinde daha radikal akımların ortaya çıkışı ve güçlenmesiyle de ilişkilidir. Radikal akımlar tedrici bir biçimde merkez siyaseti de etkileyecek, bu durum CHP'nin de 1960'ların ortalarından itibaren politik çizgisini dönüştürmesinde etkili olacaktır. “Ortanın solu” hareketiyle başlayan CHP'nin ideolojik dönüşümü, 1970'lerin başlarından itibaren “demokratik sol” olarak adlandırılan yeni bir ideolojinin tartışılmaya başlanması ve 1974'te ise parti programına girerek resmen benimsenmesiyle tamamlandı. Bülent Ecevit'in liderliği döneminde geliştirilen ve benimsenen demokratik sol ideoloji Türkiye için bir “düzen değişikliği” amaçlamaktaydı. Bu bağlamda düzen değişikliğine matuf yeni politikanın ve söylemin dış politikada da hayli önemli değişiklikler vaat etmesi gayet doğal olacaktı. Üstelik 1973-1974 yıllarındaki kısa ömürlü CHP-MSP Koalisyonu ve bu dönemde yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı, haşhaş ekim yasağının kaldırılması ve ABD ambargosu gibi gelişmeler de CHP'nin Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenen “Batı bağlantısı” ile ilgili en azından farklı hamleler yapabileceğini göstermekteydi.

Bülent Ecevit tarafından doktrinleştirilen demokratik sol ideoloji, dış politikada gerçekten de yeni kavramlar, yaklaşımlar, yöntemler ve değerlendirmeler önermekteydi. Bu önerilerin başında bir “ulusal güvenlik kavramı/konsepti” oluşturulması gelmekteydi. NATO çerçevesinin dışında “Türkiye'ye özgü” yeni bir ulusal güvenlik konseptinin tanımlanması, uluslararası konjonktürün değiştiği değerlendirmesine dayanmakta ve Batı bağlantısına yönelik güçlü bir eleştiri de ihtiva etmekteydi. Dış politikanın ekonomik bir bağlamda ele alınması önerisi de hayli dikkat çekiciydi. Dış politikanın iki ana hedefinden biri güvenliği sağlamaksa diğeri ise ekonomik refahı sağlamaktı. Türkiye'nin Bağlantısızlar'la ve Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerini Soğuk Savaş döneminde hiç olmadığı kadar geliştirmesi amacı da doktrin önemli bir unsuruydu. Genel olarak bakıldığında, demokratik sol ideoloji Türkiye'nin Detant dönemi şartları ve imkanları içinde Batı Bloku'na bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktaydı.

5 Ocak 1978'de Ecevit'in başbakanlığında kurulan 42. Hükümet söz konusu değerlendirmelere ve önerilere dayanan demokratik sol dış politika çizgisinin “kuvveden fiile” dönmesini sağlamak için CHP'ye gerekli iktidarı sağlayacaktı. Türkiye'nin bu dönemde büyük bir sosyo-ekonomik kriz içinde oluşu paradoksal bir biçimde CHP'ye programını uygulama yönünde alan açabilecekken diğer yandan da çok ciddi bir biçimde sınırlayabilirdi.

İşte bu bildiride, birincil ve ikincil kaynakların kullanılmasına dayanan tarihsel materyalist bir metodoloji kullanılarak 42. Hükümet dönemi dış politika tarihinde doktrinle/teoriyle pratik

arasındaki uyumsuzluğun nedenleri çözümlenmiştir. Öncelikle, Türkiye'nin bu dönemde daha da belirginleşen ekonomik bağımlılığının Ecevit'in çok yankı uyandıran “duvarın arkasına geçme” söyleminin hem güçlü bir nedeni hem de bunu engelleyecek temel olgu olduğu sonucuna varılmıştır. Öte yandan demokratik sol ideolojinin Türkiye'nin Batı bağlantısını tasfiye etmeye değil, revize etmeye dönük bir perspektife sahip olduğu da söz konusu iktidar döneminde çok açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. CHP bu dönemde güçlü bir toplumsal destekle işbaşına geldiyse de “müesses nizam”ın hükümetin belli bir çizginin dışına çıkmasını engellediği de açıktır. Üstelik gerek hükümet gerekse CHP içinde bu çizginin korunması isteği hayli güçlüdür. Buna rağmen bu dönemde doktrin çerçevesinde yapılmaya çalışılan ve belli oranda da başarılı olan; yeni savunma doktrini kavramı/konsepti oluşturulması çabaları, dış politikaya ekonomik bir bakışla yaklaşılması ve Türkiye'nin Bağlantısızlarla ve Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmesi bağlamlarında dikkate değer girişimler de görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, CHP, Bülent Ecevit, Demokratik Sol, 42. Hükümet

Türk Dış Politikasının Partiler Üstü Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme

Umut BEKCAN

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Bir devleti veya siyasi birimi yöneten kişinin çıkarından bir ülkede yaşayan tüm insanların (ulusun) genel çıkarına doğru bir ilerlemenin vardığı noktada bizi ulusal çıkar kavramı karşılar. Sınıf farklılıklarını/çatışmalarını görmezden gelen bir kavramdır. Kuşkusuz her devlet ulusal çıkarını ülkeyi yöneten sınıfa bağlı olarak belirler. Yönetici sınıf, ulusal çıkarı, o ülkede yaşayan herkesin çıkarı olarak meşrulaştırır ve halka benimsetir. Devlet, kendi varlığına veya diğer bir deyişle hâkim sınıfın ideolojisine ve iktidarına yönelik bir dış tehdide karşı koyarken diğer devletlerle iş birliğine de gidebilir. Örneğin, 1792-1815 Koalisyon Savaşları sonrası toplanan Viyana Kongresi, Fransız Devrimi sonrası yükselen burjuvazinin iktidar arayışını ve liberal-milliyetçi fikirleri bastırmak amaçlı temel bir içeriğe sahiptir. Yani monarşiler (aristokrasi) sınıfsal işbirliğine dayalı kendi çıkarlarını burjuva karakterli isyanlara karşı Avrupa Ahengi adı altında birbirine uyumlu hale getirmeyi uygun görmüştür. Bu, bir nevi devletler üstü tüm devletlerin ortak varoluşsal çıkarını savunan bir politikadır.

19. yüzyılda aristokrasinin egemenliğine yönelik burjuvaziden gelen tehdidin benzeri 20. yüzyılda işçi sınıfından burjuva egemenliğine gelmiştir. Bu tehdide karşı özellikle II. Dünya Savaşı sonrası, ABD ve onun liderliğinde Batı Avrupa devletlerinde komünizm ve Sovyetler Birliği ile mücadele dönemi başlamıştır. Bu da Viyana Kongresi sonrası olduğu gibi devletlerin dış politikalarının (ulusal çıkarların) uyumlu hale getirilmesini gerektirmiştir. İşte bu noktada ABD’de “bipartisanship” olarak ifade edilen partiler üstü dış politika devreye girmiştir. Komünizme ve Sovyetler Birliği’ne karşı mücadelede düzen içi sol veya sağ partilerin iç politikada anlaşmazlık yaşasalar da dış politika faaliyetlerinde hemfikir olmalarını ifade eder. Savaş sonrası bir ABD sosyal bilimi olarak yeniden doğan Uluslararası İlişkiler disiplini, realizm teorisiyle dış politikanın partiler üstü olduğu görüşünü pekiştirmiştir. Zira realizm tekdüze bir ulus devlet tahayyülüne ve iç-dış politikayı keskin çizgilerle ayırarak ulusal çıkara odaklanmıştır.

Türkiye’nin çok partili hayata geçişi ve yönetenlerin dış politikayı partiler üstü olarak ele almaları aynı döneme tekabül eder. Savaş sonu güçlenen ağa-tüccar ve banka burjuvazisi uluslararası alanda kapitalizm-sosyalizm ideolojik zıtlığı temelinde başlayan Soğuk Savaş’ta, kendi çıkarını Batı’da bulmuş ve bunu ulusal çıkar olarak meşrulaştırmıştır. Bu çerçevede, Batı kapitalizmine sınımsız bağlanmayı tercih eden Türkiye, dış politikadaki bu partiler üstü anlayışı ABD’den olduğu gibi kopyalamıştır. Partiler, dış politika söz konusu olduğunda, birbirleriyle iç politikada yaşadıkları anlaşmazlıkları, kavgaları bir kenara bırakıp uzlaşma içinde hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Devletin dış politikasının varoluşsal bir konu olarak kabul edilmesi ve yakın geçmişin savaş tecrübeleri bu bakışın yolunu açan iç faktörler olarak görülebilir.

Bu çalışmada, öncelikle dış politikanın partiler üstü olmasının ne manaya geldiği ve Türk dış politikasının partiler üstü niteliği ve bunun uluslararası/dış ve iç nedenleri ele alınmıştır. Ardından, komünizm/Sovyet karşıtlığı, ABD/NATO ile ilişkiler, AB ile ilişkiler, güvenlik/terör/beka konusu, Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile ilişkiler partiler üstü konular olarak sayılmıştır. İç politikanın görece demokratik bir görünüm arz ettiği durumlarda/dönemlerde dış politikanın partiler üstü niteliğinde istisnai durumlar da yaşanmıştır. Partiler üstü konular ile ilgili, taşıdığı istisnai durumları/dönemleri içeren bir değerlendirme yapmayı da amaçlayan bu çalışmanın temel varsayımı, partiler üstülük kavramının kapitalist sınıfın çıkarını temsil ettiği, toplumsal düzenin bir yansıması olduğu ve Türkiye’de partiler üstü konuların Soğuk Savaş ve sonrasında iç/dış gelişmelere bağlı olarak değişimler/güncellenmeler geçirdiğidir. Konu, kendi bütünselliği içerisinde tarihsel bir perspektiften incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış politika, partiler üstülük, ulusal çıkar, toplumsal düzen, toplumsal sınıf

Türk Harp Sanayiinde Bir Dönüm Noktası: Kıbrıs Sorununun Türk Ordusu Üzerindeki Etkisi, 1960-1974

Emre Feyzi ÇOLAKOĞLU

Dr. Öğr. Üy., İstanbul Rumeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu bildirinin amacı Kıbrıs'ta 1960-1974 yılları arasında yaşanan gelişmelerin Türk harp sanayii üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Literatürde Kıbrıs sorununun Türk harp sanayiinin dönüşümü üzerinde önemli bir etkisinin olduğu birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmaktadır. Ancak bu araştırmacıların gerçekleştirdikleri çalışmalar, Kıbrıs'ta 1974 yılında yaşanan krizin Türk harp sanayiinin gelişiminde dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye, 1974 yılında Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği askeri müdahalenin ardından müttefik ABD tarafından oldukça ciddi bir silah ambargosuna maruz bırakılmıştır. Literatürde bu konudaki hâkim anlayış, Türkiye'nin 1974 yılından sonra söz konusu ambargoyla baş edebilmek adına milli harp sanayiinde büyük atılımlar gerçekleştirerek kayda değer bir dönüşüm başardığı kabulüne dayanmaktadır. Bu bildiri, söz konusu anlayışın bu konudaki önemli bir gerçeği göz ardı ettiğini ortaya koymaya çalışacaktır. Bu anlamda bildiride, Türk harp sanayiinde 1974 yılından sonra Kıbrıs sorunu kaynaklı meydana gelen gelişmelerin literatürde esasında 1960-1974 yılları arasında yaşanan gelişmelerin gözden kaçırılmasına neden olduğu vurgulanacaktır. Bildirinin temel argümanına göre bu gözden kaçırmanın iki boyutu üzerinde durulması gerekmektedir. İlk olarak, ABD zaten 1960-1974 yılları arasında Türkiye'yi Kıbrıs'a yönelik askeri bir müdahale gerçekleştirmesi halinde askeri yardım programı üzerinden sayısız defa ağır yaptırımlara maruz bırakmakla tehdit etmiştir. İkinci olarak, Türkiye, 1960-1974 yılları arasında Kıbrıs'a gerçekleştirmek istediği iki askeri müdahale karşısında her ne kadar ABD tarafından durdurulmuş olsa da bu gelişmeler sırasında aslında hem söz konusu operasyonları gerçekleştirecek askeri kapasiteye sahip olmadığını hem de net bir şekilde ABD silah ve askeri yardımlarına artık daha fazla güvenemeyeceğinin farkına varmıştır. Türkiye bu nedenle 1960-1974 yılları arasında milli harp sanayiinin gelişimine önemli yatırımlar yapmış ve bu yatırımların meyvelerini 1974 yılında Kıbrıs'a iki aşamadan oluşan başarılı bir askeri müdahalede bulunarak toplamıştır. Sonuç olarak bu bildiride Türk harp sanayiinin dönüşümünde özellikle Kıbrıs sorunun etkisinin 1974'ten çok daha erken tarihlere çekilmesi gerektiği savunulacaktır. Son olarak, bildirinin ortaya koyduğu hipotezlerinin doğrulanmasında arşiv araştırması yönteminden faydalanılacaktır. Bu anlamda, çalışmanın temel başvuru kaynaklarını ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yayımlanmış arşiv belgeleri oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Sorunu, Harp Sanayii, Türk Ordusu, ABD

Türk Dış Politikasında Büyük Strateji ve Türk Savunma Sanayiinin Dönüşümü: Fırsatlar ve Sınırlılıklar

Hasan Selim ÖZERTEM

Dr., Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

2004 yılında Savunma Sanayii İcra Komitesi'nde alınan kararlarla Türkiye'de, savunma sanayiindeki tedarik modellerinin yurt içi üretimi ve yerli firmaları destekleyecek şekilde yeniden şekillendirilmesine karar verilmiştir. Bu karar, 1923 yılından itibaren sürekli dönüşen ve evrimleşen Türk savunma sanayii için de yeni bir dönemin başlangıcı niteliğindedir. Bu kararla, Türkiye'de kendi kendine yeterlilik oranının artırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenirken, savunma sanayii politikasında başlatılan dönüşümün etkileri, 2016 sonrasında daha belirgin bir hal kazanmıştır. Türkiye'nin yakın çevresinde dönüşen tehdidin yapısı, Türkiye'yi güvenlik merkezli politikalar izlemeye zorlasa da geliştirilen savunma sanayii kapasitesi var olan büyük strateji (grand strategy) ile uyumlu olarak Türk dış politikasına önemli bir manevra alanı açmıştır.

Türk dış politikasında büyük strateji son yüzyılda iki temel kavram üzerinde yükselmektedir. Bunlardan birincisi statü arayışı, ikincisi ise Sevr sendromunun bir tezahürü olarak devletin bekası olarak sıralanabilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bu iki unsur Türk dış politikasının ana eğilimlerinin şekillenmesinde daha görünür rol oynamıştır. Daha otonom bir dış politika izlemeye başlayan Türkiye bölgesel ve küresel politikalarda daha görünür olma arayışına girmiştir. Dahası 2010'lardan itibaren Ortadoğu ve Karadeniz havzalarındaki çatışma bölgelerinde güç projeksiyonu yapmaya başlayan Türkiye'nin, savunma sanayiindeki gelişmelere paralel olarak daha esnek askeri manevra kabiliyeti ile güvenlik tehditleri ile daha kolay mücadele edebilen önemli bir bölgesel güce dönüştüğü ve sınır güvenliği ile ilgili kapasitesini artırdığı gözlemlenmektedir. Tüm bunlara ek olarak hızla gelişen savunma sanayii, ikili ticari ve stratejik ilişkilerin tesisinde öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, savunma sanayiinin 1923'ten bu yana dönüşümü dört döneme ayrılarak incelendikten sonra 2000'lerden itibaren dış politika açısından savunma sanayiindeki kapasite artışının dış politika ile ilişkisi, statü arayışı ve beka sorunu kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır. Çalışmada öncelikle literatürde büyük strateji kavramı Türk dış politikası bağlamında tartışılacak, ardından savunma sanayiindeki dönüşüm süreci tarihsel olarak karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bunun için de 2002 ve 2021 yılları arasında savunma sanayiinde ortaya çıkan fırsatlar ve kısıtlar politik ekonomi perspektifinden irdelenecek ve bunların dış politika ve savunma sanayiinin sürdürülebilirliği açısından ne anlama geldiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Büyük Strateji, statü arayışı, beka sorunu, savunma sanayii

Türkiye'nin Nükleer Silah Politikası

Atay AKDEVELİOĞLU

Dr. Öğr. Üy., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye'nin nükleer silah politikasının ne olduğu sorusu, bu bildirin çıkış noktasıdır. Derinlemesine düşünülmediğinde, böyle bir soru anlamlı görünmeyebilir çünkü Türkiye'nin nükleer silah edinme iradesinin hiçbir zaman olmadığı ve bunun da ötesinde, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine ve hatta nükleer silahların dünyadan tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik tüm çabaları Türkiye'nin desteklediğine dair yaygın bir kanı vardır. Bu kanı şüphesiz ki mesnetsiz değildir. Özellikle Türkiye'nin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı (NPT) 1969 yılında imzalaması ve on yıl sonra da yasama onayını gerçekleştirerek yürürlüğe sokması son derece somut bir pozisyonudur. Türkiye hiçbir zaman Güney Afrika ve Brezilya örneklerinde olduğu gibi nükleer silah edinmeye çalışmamış; İran örneğinde olduğu gibi barışçıl amaçlı nükleer programı ciddi şüphe uyandırmamıştır. BM'nin nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler çalışmalarını da benimseyen Türkiye, Ortadoğu'da İsrail ve İran'ın da yer alacağı böyle bir alan yaratılmasını desteklemektedir. Ayrıca, beş yılda bir yapılan ve sonuncusu da 2022 yılında gerçekleştirilen NPT gözden geçirme zirvelerinde de Türkiye, NPT'nin kapsamının genişletilmesini savunagelmıştır.

Yukarıda çizilen tabloya rağmen bu bildirin temel savı; nükleer silahlar konusunda NPT sistemine dahil olduğundan bu yana, Türkiye'nin sistemin kurallarına veya en azından sistemin ruhuna uygun davranmadığıdır. Bir tarafta, İran'ı NPT dışına çıkarmaması için uyarı, İsrail'i nükleer silahlarını imha etmeye davet eden ve bu daveti imtiyazlı beş devlet için de genişleten bir Türkiye bulunmaktadır. Diğer tarafta ise, 1961 yılında topraklarında ABD'nin nükleer silahlarının üslenmesine izin veren ve bu durumu günümüze kadar sürdüren bir Türkiye de vardır. Söz konusu çelişki, Soğuk Savaş döneminde anlaşılabilir olsa da SSCB'nin yıkılmasından sonra daha dikkat çekici hale gelmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin nükleer silah politikası konusu, kestirmeden cevaplanamayacak kadar gri alanlar içermektedir.

Bildirin odağı, bu gri alanların saptanması olduğundan; yöntemsel yaklaşım, açık kaynaklar kullanılarak çıkarımlar yapılmaya çalışılması olacaktır. Bu çıkarımlara dayanılarak, Türkiye'nin nükleer silah politikasına dair bildirin savı kanıtlanmaya çalışılacaktır.

En önemli gri alan, Türkiye'de nükleer silahların varlığıdır. NATO'nun nükleer şemsiyesine sahip olmasına rağmen Türkiye, İncirlik Üssü'ndeki silolarda ABD'ye ait 50 adet B61 tipi taktik nükleer bomba bulundurmaktadır. Zaman içinde bu bombalar birkaç defa modernize edilmişlerdir. 2023 bitmeden mevcut B61-3/4'ler yerlerini, termonükleer (hidrojen bombası) olan B61-12'lere bırakacaktır veya bırakmıştır. F-16 uçaklarına da takılabilen bu bombalara uyumlu mekanizmaya sahip uçaklar üste bulunmamakla birlikte, saatler içinde bu mekanizmaya sahip uçaklar İncirlik'e inip, nükleer silah yüklenip havalanabilir. Söz konusu uçaklar ABD'ye ait olabileceği gibi, Türkiye'ye

ait de olabilir. Siloların kullanımı, üssün Türk ve ABD'li iki komutanının ortak emrine tâbidir. Dolayısıyla, iki devletin ortak iradesi olmadan bu silahlar tek taraflı kullanılamaz.

Adana'da bu koşullarda nükleer silah bulundurmanın ülkenin savunmasına katkı yapıp yapmadığı kamuoyunda ve TBMM'de tartışılmazken; bu tartışma ABD'de dozu giderek artan biçimde yapılmaktadır. NPT sistemi bakımından Türkiye ile aynı statüde bulunan ve B61'lere ev sahipliği yapan Hollanda, Belçika, İtalya ve Almanya'da da konu gündemdedir. Hatta Almanya'daki son seçim sürecinde SPD, bu silahların ülkeden çıkarılmasını (henüz gerçekleştiremiş olsalar da) taahhüt etmiştir. Türkiye ise bu silahların varlığından memnun görünmektedir. 2010'larda Şükrü Elekdağ'ın bu konudaki tutumu da bu görüşü destekler niteliktedir.

Türkiye'nin nükleer silah edinme iradesinin hiçbir zaman olmadığına dair sav da, Pakistan desteği ile nükleer silah üretildiğine dair 2014 yılındaki iddialarının ardından, 2019 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halka hitap ettiği konuşmasıyla grileşti. Erdoğan, "şu anda dünyada gelişmiş ülkeler içinde neredeyse nükleer başlıklı füzesi olmayan ülke yok, hepsinde var. Ama benim elimde olmasın. Ben bunu kabul etmiyorum. Şimdi hale bakın, onlar nerede, neyin yarışını yapıyor, bize de ne diyorlar? 'Sakın ha sen yapma' diyorlar. Yanı başımızda İsrail. Var mı? Var. Ve bütün her şeyiyle onunla korkutuyor. Değerli kardeşlerim biz şu anda çalışmamızı yürütüyoruz" diyerek, büyük soru işaretleri yarattı. Bu konuşmanın, Rusya ile barışçıl nükleer program işbirliğinin derinleştiği döneme rastlaması da anlamlıydı.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, taktik nükleer silahlar, İncirlik Üssü, NPT

Türkiye'nin Katıldığı Uluslararası Askerî Harekâtlar

Ali Bilgin VARLIK

Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti, yüz yıllık geçmişinde katılmış olduğu ve hatta katılmayı reddettiği uluslararası askerî harekâtlarla devletler arası ortamda önemli derecede saygınlık kazanmıştır. Bunda Cumhuriyetin Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından çıkardığı dersler kadar çerçevesini; "yurtta ve dünyada barış", devletlerin egemen eşitliğini ve insan haklarına saygıyı önceleyen ilkelerin oluşturduğu rasyonalist, inşacı ve barışçı dış politika esasları belirleyici olmuştur.

Uluslararası ortamdaki konjonktürel değişimler özellikle Soğuk Savaş sonrasında bu kapsamdaki harekâtların gerek sayı gerekse çeşitliliğinde artışlara neden olmuştur. Bu eğilim, TSK'nın katıldığı uluslararası harekâtların genel karakteristiğini de şekillendirmiştir. Türkiye'nin uluslararası askerî harekâtlara katılma tercihini belirleyen unsurlar arasında çok yakın ölçüde karşılıklı etkileşimler bulunmaktadır. Bu yöndeki tercihler, şu unsurlardan biri ya da birkaçını ya da hepsini birden karşılar: 1) Uluslararası hukukun ve siyasetin gereklerini yerine getirme ihtiyacı, 2) NATO ittifakından kaynaklanan mükellefiyetler, 3) Bölgesel düzeyde güvenlik ortamını şekillendirme çabası, 4) Ulusal çıkarları gerçekleştirme isteği.

Bu bildiri, Türkiye'nin katıldığı uluslararası askerî harekâtların genel bir dökümünü oluşturmayı ve bu harekâtların hangi motivelelerle yapıldığına dair kategorik bir tasnifi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bildirinin ayrıca, Türk dış politikasının ne tür bir seyir takip ettiğini Türkiye'nin katıldığı uluslararası askerî harekâtlar üzerinden araştıran bilim insanlarına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Araştırmanın akademik iddiası Türkiye'nin katıldığı uluslararası askerî harekâtların niteliği, tarih ve süresi, katılan kuvvetin büyüklüğü, verilen kayıplar ve başarı düzeyi itibarıyla tam bir resmini vermesi ve bunları yukarıda belirtilen dört kategori üzerinden tasnif ediyor olmasıdır. Araştırmada ağırlıklı olarak nitel inceleme yöntemi benimsenmiş olmakla beraber, nicel verilerden kapsamın gerektirdiği ölçüde de yararlanılmıştır.

Bildiri iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde uluslararası askerî harekâtların BM hukuku ve askerî literatür çerçevesinde bir tasnifi yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Türkiye'nin iç hukuku çerçevesinde uluslararası askerî harekâtlara dair ilkelere özetle değinilmiştir. Bildirinin esasını oluşturan ikinci bölümde ise Türkiye'nin katıldığı uluslararası askerî harekâtlar bu genel çerçeve içerisinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Askerî Harekâtlar, barışı koruma, barışa zorlama, barış yapma, barışı inşa, kuvvet kullanma

2010'lu Yıllarda Türk Dış Politikasında Asya-Pasifik Açılımı: Temel Motivasyonlar, Stratejik Hedefler ve Uygulamaya Yansımaları

Ferhat DURMAZ

Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Son dönemde Türkiye, dış politikada Asya-Pasifik ülkeleriyle siyasi ve güvenlik alanında ilişkileri geliştirmeye yönelik bir irade ortaya koymuş, Çin, Japonya, Güney Kore ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ülkeleriyle ticari ilişkileri dinamizm kazanmış ve 5 Ağustos 2019'da ilân edilen Yeniden Asya Girişimi ile Asya-Pasifik ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu noktadan hareketle, bu çalışmanın amacı 2010'lu yıllarda Türkiye'nin Asya-Pasifik bölgesine yönelik açılımını şekillendiren dinamikleri, temel dış politika hedeflerini ve uygulamadaki durumu analiz etmektir. Uluslararası dinamikler açısından incelediğimizde, 2008 ekonomik krizi sonrası dönemde Batının ekonomik gücünde göreceli düşüşe paralel olarak Asya-Pasifik bölgesinin küresel siyasette ekonomik önemi artmış ve ekonomik açıdan yükselen bir güç haline gelen Çin, Kuşak-Yol Girişimi ve Asya-Altyapı Yatırım Bankası şeklinde önemli girişimler başlatmıştır. Dış politikadaki genel durum açısından değerlendirdiğimizde, Arap Baharı sürecinde ve sonrası dönemde, Türkiye'nin izlediği politikalar Ortadoğu'daki olumlu imajına zarar vermiş, bölge ülkeleriyle siyasi ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuş, Ortadoğu'da bazı ekonomik pazarları kaybetmiş ve ABD ile AB gibi Batılı müttefikleriyle ilişkileri olumsuz bir eğilim seyretmiştir.

Türkiye'nin Asya-Pasifik açılımı şu hedefleri içermektedir: (i) ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi: iş insanları için bölge pazarlarına erişimin sağlanarak ihracat pazarının çeşitlendirilmesi, Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım çekilmesi ve ticaretin dengeli bir hale gelerek Türkiye için dış ticaret açığının azaltılması amaçlanmaktadır. (ii) dış politikada stratejik çeşitliliğin sağlanması: Asya-Pasifik ülkeleriyle (özellikle Çin ve Japonya gibi büyük güçlerle) güçlü ilişkiler geliştirerek Türkiye'nin karşılaştığı bölgesel ve uluslararası sorunlar karşısında destek elde etmek arzu edilmiştir. (iii) Asya-Pasifik kıtasında etkili bir aktör haline gelmek: Asya-Pasifik kıtasındaki çeşitli ihtilaflarda kolaylaştırıcı ve arabulucu şeklinde çeşitli roller oynayarak ve bölgesel girişimleri destekleyerek ya da bu girişimlerde inisiyatif olarak daha görünür bir aktör olmak hedeflenmektedir.

Uygulamada, ilk hedef açısından incelendiğinde, Türkiye, Güney Kore ve Singapur gibi bölge ülkeleriyle Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamasıyla Asya-Pasifik bölgesindeki ticaret pazarı kapsam açısından genişlemiş, Türkiye'nin Asya-Pasifik ile olan ticaret hacmi 75 milyar doları aşmış ve Türkiye, Kuşak-Yol Girişimi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın önemli katılımcılarından birisi haline gelmiştir. Ancak, ticaretin dengelenmesi konusunda somut bir çıktı sağlanamamış ve Türkiye'nin en büyük dış ticaret açığı Asya-Pasifik bölgesinden (özellikle Çin ile ekonomik ilişkilerden) gelmeye devam etmiştir. İkinci hedefle ilgili olarak, Türkiye'nin 2010'lu yıllar boyunca Çin, Endonezya, Güney Kore, Japonya, Malezya ve Singapur ile ilişkilerini stratejik düzeye yükseltmiş ve MIKTA çerçevesinde bölge ülkelerinden Endonezya, Güney Kore ve Avustralya ile

küresel siyasete ilişkin İyi Yönetişim ve Demokrasi gibi alanlarda ortak bir yaklaşım geliştirme konusunda belli aşama kaydetmiştir. Ancak, Türkiye, kendisi için öncelikli bir nitelikte olan Suriye konusunda bölgenin en önemli ülkesi olan ve küresel güç olma iddiası taşıyan Çin ile ortak bir zeminde buluşamamış ve Pekin yönetimi, Türkiye'nin Suriye yönelik askerî harekâtını eleştirmiştir. Üçüncü hedef açısından incelediğimizde, Türkiye, Güney Tayland ile Güney Filipinler gibi alt-bölgesel ihtilafların çözülmesi sürecinde aktif bir rol oynamaya çalışmış, özellikle Güney Filipinler ile ilgili olarak 2014 yılında kurulan Bağımsız Silah Bırakma Organının Başkanlığını kuruluşundan bu yana etkin bir şekilde yürütmüş ve Rohingya'lara önemli ölçüde insani yardımlarda bulunmuştur. Türkiye, Asya-Pasifik ile ilgili çeşitli girişimler (Türkiye-Pasifik'teki Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri Dışişleri Bakanları Toplantısı gibi) düzenlemiş ve çeşitli platformlara (Pasifik Adaları Forumu ve ASEAN gibi) yüksek düzeyli katılım göstermiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Asya-Pasifik açılımının sadece Asya-Pasifik bölgesinin küresel siyasette ya da ekonomide artan önemine paralel olarak değil aynı zamanda dış politikayı çeşitlendirme, daha fazla ekonomik çıktı sağlama ve bölgedeki gelişmelerde daha fazla söz sahibi olma şeklindeki motivasyonların bir yansıması olduğu görülmektedir. Türkiye, Asya-Pasifik bölgesine yönelik açılımı sayesinde Anadolu sermayesi için ekonomik pazar çeşitliliği sağlayabilmiş, dış yabancı yatırım ile finansman çekebilmiş ve bölgesel platformlara katılarak Asya-Pasifik bölgesinde daha görünür bir aktör haline gelmiştir. Ancak, Türkiye'nin Asya-Pasifik bölgesinde daha etkili olması ve dış ticaret hacminin dengelenmesi gibi daha somut faydalar elde etmesi için Asya-Pasifik bölgesine yönelik ilgisinin süreklilik kazanması ve ekonomik iş birliğini geliştirmeye yönelik projeler ortaya koyması oldukça önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Türkiye, Asya-Pasifik, Endonezya ve Çin

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AÇILIM DİPLOMASİSİ VE “YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ”

Selim ÖTERBÜLBÜL

Araş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Son 20 yıllık dönemde Türkiye'nin dış politika karar alıcıları, Türkiye ile komşu ülkeler ve farklı coğrafyalar arasındaki ilişkileri geliştirme, çeşitlendirme ve hatta yeniden inşa etmeye dayalı açılımlar ilan etmiştir. Bunların bazıları kalıcı sonuçlar vermiş, başarılı dış politika uygulamaları olarak öne çıkmış, bazıları ise konjonktürel sebepler, iç ve bölgesel gelişmeler ve karar alıcıların değişen siyasi tutumları sebebiyle istenilen amaçlara ulaşamamıştır. Türk dış politikasında bir anlamda açılım diplomasisi olarak değerlendirilebilecek bu hamleler, Ermenistan açılımı gibi yakın coğrafyadaki komşu devletler özelinde görüldüğü gibi farklı bölgeleri kapsar biçimde Türkiye'nin Afrika açılımı, Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayipler açılımı gibi başlıklarla da hayata geçirilmiştir.

Tüm bu girişimlerin ertesinde, özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerini kapsayan bir Asya açılımı, özel olarak verilen ismiyle “Yeniden Asya Girişimi”, Asya'nın coğrafi ve tarihi bir parçası olan Türkiye'nin, Asya'nın yükselişinde yerini alması hedefiyle başlatılmıştır. Bu çalışma, Yeniden Asya Girişimi'nin, Türkiye'nin farklı bölgelerde izlediği ve açılım başlığı altında değerlendirilen politika hedeflerinden ne yönlerle farklılaştığını ve ne yönlerle benzerlik taşıdığını analiz edecektir. Bu noktada çalışmanın ana sorunsalı, Türk dış politikasında Asya'nın ne tür bir öneme haiz olduğu ve Yeniden Asya Girişimi'nin benzer diplomasi hamleleriyle mukayeseli biçimde nasıl bir yer tuttuğudur. Girişimin benzerlik ve farklılıklarının neler olduğu ortaya konulurken esasen ismindeki “Yeniden”, “Asya” ve “Girişim” kelimelerinin nelere atıfla seçildiğini de sorgulanacaktır.

Çalışmanın temel argümanı, Yeniden Asya Girişimi'nin Türk dış politikasındaki bu açılım diplomasisi içerisinde bir süreklilik unsuru taşıdığıdır. Fakat aynı zamanda bu yeni diplomasi hamlesi, diğer girişimlerle karşılaştırıldığında önemli bazı farklılıklara sahiptir. Yeniden Asya Girişimi'nin zamanlaması, ilan ediliş şekli, hedeflediği coğrafyanın farklılığı, hedef ülkelerin değişen dış siyaseti, muhatap ülkelerin söz konusu girişime yönelik yaklaşımları farklı coğrafyalardaki uygulamalarla karşılaştırmalı bir yöntemle değerlendirilecek ve geçen süre zarfında elde edilen politika çıktıları bağlamında bu farklılıklar ele alınacaktır. Türk dış politikasında Asya ülkeleriyle ilişkilere atfedilen önem ve Türkiye'nin “Asya'nın Yükselişi'nde yerini alması gerektiği” vurgusuna rağmen girişimin, diğer coğrafyalardan çok daha geç başlatıldığı, çok daha ivmesiz ilerlediği ve Covid krizi, Türkiye'deki seçim süreçleri ve özellikle Çin'in dönüşen dış politika siyaseti ve ABD-Çin rekabetinin yarattığı konjonktürel değişkenler sebebiyle istenen siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel çıktılarına sahip olmadığı eleştirisi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden Asya Girişimi, Doğu Asya Siyaseti, Türk Dış Politikası

Türkiye'nin AKP Döneminde Afrika'da İzlediği Politika

Alt-Emperyalist Midir?

Özenç Kıvanç DEMİR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

1960larda gündeme gelen ve Dünya Sistemleri Analizi'nin öncülü olma niteliği taşıyan alt-emperyalizm kavramı; emperyalizmi içsel çelişkilerden başlayarak okuma yönünde bir perspektif geliştirirse de uluslararasına dair tartışmalarda çelişki kavramı yerine hiyerarşi kavramı getirerek meseleyi daha statik ve Weberci sosyolojik geleneğe yakınsayan bir yerden ele alır. Emperyalizm kavramını ele alırken sermaye-sermaye arası ilişkileri-çelişkileri ve devlet-sermaye-uluslararası arasındaki ilişkileri-çelişkileri mekanik materyalist bir biçimde ele alır. Sermaye uluslararasılaşırken devlet ona eşlik eden bir volan kayışı olarak görülmekte; bu durum devlet-sermaye, devlet-toplum ve devlet-sermaye-uluslararası arasındaki ilişkilerin maddeci-diyalektik bir zeminde incelenmesinin önüne geçmektedir.

Konu Türkiye'de AKP döneminde "Stratejik Derinlik" ve "Yeni Osmanlıcı Vizyon" olarak ifade edilen proaktif dış politika bağlamında tartışılmaya başlanmıştır. Konuya ilişkin yapılan çalışmalarda proaktif dış politikanın "tasarımcıları" ve "uygulayıcıları"nın söylem ve davranışları incelenmiştir. Bu tasarımcı ve uygulayıcılar devleti uluslararası alanda temel ve içsel/toplumsal çelişkilerden azade bir alan olarak tanımlamaktadır. Burada uluslararasına dair tartışmalar maddi süreçler ve bunların tarihsel-ilişkisel bir analizine dayanan bir zeminde ilerlemez daha çok moral ve ahlaki bir vurgu taşır. Alt emperyalizm tezinin savunucuları konuya ilişkin tartışma yürütürken bu söylemler ve davranışlardan fazlasıyla etkilenmekte ve bu söylem ve davranışların ardındaki maddi zemini idealist bir tarzda ele almaya yatkındırlar.

Alt-emperyalist dış politika tezini savunanlar; Dünya Sistemleri Analizinden ilhamla TR'nin yarı-çevre bir ülke olduğunu, burada sermaye-sermaye arasındaki ilişkilerde sermayenin uluslararasılaşmasının teşvik edildiğini ve iç politik-toplumsal arenadaki rekabetin de bu uluslararasılaşmada rol oynadığını ifade ederler. Burada mesele emperyalizm tanımının ne olduğu ve emperyalizmden ne anlaşılması gerektiğidir. Alt-emperyalizm analizi, emperyalizmden yayılmayı ve genişlemeyi anlar. Bu maddi ve güncel olanı, ideal formlarla anlamaya dönük bir girişimdir ve 90larda küreselleşme tartışmaları olarak başlayan ve 2000lerde yeni emperyalizm olarak bilinen literatürle de eleştirel diyaloga girmemek gibi olumsuz bir tutum da içerir.

Bu çalışmada E.M.Wood ve PM ekolünün "yeni emperyalizm" kavramı esas alınarak bir analiz geliştirilecektir. Teritoryal-kapitalist, jeopolitik-ekonomik, devlet-sermaye gibi çeşitli formlar altında ekonomi-politik(siyaset) ikiliğinin karşımıza çıktığını söyleyen Wood'a göre günümüz emperyalizmi 1945ten sonra ABD liderliğinde gelişen kapitalist-emperyalizm olarak anlaşılmalı, esas dinamiklerini

ise ekonomik zorun (piyasa zoru) dinamiklerinden aldığı ifade edilmelidir. Wood'un çalışmasının eleştirilen yönlerinden biri ekonomik-zor ile ekonomi-dışı zor arasındaki ayrıma fazla analitik değer atfederek devletin doğrudan işlevini göz ardı ettiğidir. Çalışmada PM ekolünün emperyalizm, uluslararası, devlet, ulus-devlet ve dış politika analizlerine siyasetin ve devletin rolünün merceğinden bakılmaya çalışılacak ve literatürde Wood'un emperyalizm analizinde siyasetin-devletin işlevini gözden kaçırdığına dönük eleştiriler somut bağlamda yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada Türkiye'nin Afrika'ya dönük dış politikasının ekonomik, siyasal ve ideolojik boyutları incelenecektir. TR'deki sermaye sınıfının uluslararasılaşması, bunun dünya çapında sermaye sınıfının uluslararasılaşmasıyla ilişkisi, TR içindeki sermaye-sermaye ilişkileri ve bunun iç politik arenadaki sonuçlarıyla bütünlüklü bir analizi yapılacaktır. Burada somut olarak hangi yatırımların yapıldığı ve yatırımların niteliği tartışma konusu yapılacaktır. Siyasal ve ideolojik olarak çeşitli kurum, STK ve dinsel örgütlenmelerin rolü tartışılacak, Afrika ülkelerinin sınıfsal konfigürasyonu ve siyasal konfigürasyonu ile kurulan bağlantılar tartışılacaktır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde alt emperyalist TR dış politikası literatürü tartışılacak, çalışmanın ikinci bölümünde yeni emperyalizm (PM) literatürü içerisinde alt emperyalizm literatürünün bir eleştirisi yapılacak, çalışmanın üçüncü bölümünde ise devlet-sermaye-uluslararası arasındaki ilişkileri maddeci-diyalektik bir yaklaşımla inceleyerek TR'nin dış politikasının neden alt-emperyalist olmadığı açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Alt Emperyalizm, Türk Dış Politikası

Türk Dış Politikasında Anti-Kolonyal Söylem: Afrika Örneği

Tuğçe KELLEÇİ

Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye, 1998'de İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığı döneminde, Soğuk Savaş sonrasında dış politikasını çeşitlendirmek için Afrika açılımı sürecini başlatmıştı. Ancak ekonomik kriz ve kısa süren koalisyon iktidarında bu konuda önemli bir ilerleme sağlanamadı. 2005'te AKP döneminde Afrika açılımı yenilenmiş, Türkiye Afrika Birliği Örgütü'ne gözlemci üye olurken, 2008'de Afrika Birliği Örgütü tarafından stratejik ortak olarak tanımlanmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin Afrika ile diplomatik, ekonomik, askeri/güvenlik bağları ve bağlantıları gelişmiş, buna eğitim, sağlık, altyapı, dini girişimler de eşlik etmiştir. Günümüzde Türkiye, Afrika'da 44 büyükelçilik ile dünyada dördüncü sıraya yerleşmiş, Türk Hava Yolları 60 şehre uçmaya başlamış, TİKA, AFAD, Yurtdışı Türkler, Maarif Vakfı, Diyanet Vakfı gibi kuruluşlar Türkiye'nin Afrika politikasının unsurları olmuştur.

Türkiye'nin Afrika ile yakınlaşma süreci, siyasal, ekonomik ve stratejik unsurlarla şekillenirken, kıtaya yaklaşım Avrupa kolonyal tarihi ile Osmanlı geçmişiyle kıyaslayan belirli söylem ve kavramlarla çerçevelenmiştir. Bu noktada en çok dikkat çeken söylem, Türkiye'nin Afrika politikasının tek taraflı çıkara dayanmadığı hem geçmişteki kolonyal hem de günümüzdeki büyük güçlerden farklı olarak bölgenin gelişimine ve güvenliğine katkı sağlamayı amaçlayan bir yaklaşıma sahip olduğudur. Özellikle başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Türk yetkililer, bölge uzmanları ve gazeteciler senkronize bir biçimde Türkiye'nin politikalarının ve bölgeye olan ilgisinin, kıtanın kolonyal belleğinden ayırt edilebilmesi için çabalamıştır. Bu söylemlerde Afrika'nın tarihi, küresel sistemdeki yeri ve diğer güçlerle ilişkileri yeniden tanımlanmakta, Afrika adına Afrika için neyin "iyi" olacağı vurgulanmakta, tıpkı "Osmanlı geçmişi" gibi, Türkiye'nin yalnızca geçmişte kolonici olmaması değil Afrika'daki varlığının günümüzde de neo-kolonyalizmin önünü keseceği ileri sürülmektedir.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'daki geçmişine odaklı "ortak tarih ve kültür" söylemiyle yürütülürken, aslında paradoksal olarak Afrika'nın kolonyal tarihi, anti-kolonyal mücadeleleri ve bağımsızlık sonrası postkolonyal konumu yadsınmaktadır. Zira "ortak tarih ve kültür" söylemi, Türkiye-Afrika ilişkilerinde geçmiş ile bugünü birleştirme iddiasıyla, her iki tarafın özgün tarihsel deneyimlerinin ve özneleşme süreçlerinin ayırt ediciliğini göz ardı eden bir pragmatizmin ürünüdür. Türkiye'nin Afrika politikası, her ne kadar kolonici Batı karşısında Afrika ile dayanışma ve işbirliği içinde yürütülen "anti-kolonyal" bir pratik olarak sunulsa da bu ilişkilerde "ortak tarih ve kültür" bağlarına vurgu yapılırken Afrika öznelliğinin, kimliğinin veya kültürünün kolonyal geçmişten etkilenmediği, dolayısıyla geçmişten gelen "ortak bağların" da sönmelenmediği "hayali" bir imge üretilmektedir. Bu söylemi şekillendiren siyasal arzu, bir yandan da Avrupa-merkezci neo-kolonyal iktidar formlarına karşı konumlanırsa da Afrika'nın tarihsel özneleşme diyalektiğini yadsıyan varsayımı ile onu yeniden üretmektedir.

Bu bağlamda çalışmada üç temel argüman savunulacaktır. Birincisi, Afrika ile ilişkiler söz konusu olduğunda kolonyalizm, postkolonyalizm, neo-kolonyalizm ve anti-kolonyalizm kavramları Türkiye tarafından her düzeyde sıkça kullanılmakta ama bu kullanım kavramsal tartışmalara katkı sağlamamakta, kolonyalizm olgusuna yeni bir açılım getirmeye hizmet etmemektedir. Bu kavramlardan bazıları geçişli ve tanımlanmadan kullanılmaktadır. İkincisi Türkiye, Afrika'ya yönelik dış politikasında, kendisi ile Batı özellikle de eski kolonyal güçler arasında keskin ikili karşıtlıklara başvurmaktadır. Üçüncüsü, Afrika politikası aynı zamanda Türkiye'nin iç politikasına dönük olarak kendi kimliğini tanımlayan bir siyaset anlayışı haline gelmiştir. Türkiye, Afrika politikası çerçevesinde “emperyalist/kolonici” Batının karşısında konumlanırken ve Afrika'nın iyiliği için mücadele eden bir güç olarak kendisini görürken, bununla aynı zamanda kendi Batı karşıtı söylemini kurmaktadır. Böylece Türkiye içeride de anti-kolonyal söylemin bir uzantısı olarak, Batı ve emperyalizm karşıtı kimliğini Afrika siyaseti üzerinden yeniden üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kolonyalizm, Neo-kolonyalizm, Kimlik, Türkiye-Afrika İlişkileri

Bölgesel Politika Bağlamında Mısır Dış Politikası ve Türkiye

Meliha BENLİ ALTUNIŞIK

Prof. Dr. ODTÜ, Uluslararası İlişkiler

Bu çalışma önemli bir bölgesel güç olan Mısır'ın dış politikasını dönüşümünü ve bu çerçevede Türkiye-Mısır ilişkilerini inceleyecektir. İki ülke ilişkilerini incelerken, bu çalışmada küresel, bölgesel ve iç politik gelişmelerin rolüne vurgu yapılacaktır. Çalışma ana odak noktası olarak bölgesel düzeyi alacak, başat olarak iki ülke ilişkilerini farklı bölgesel düzenler bağlamında değerlendirecektir. Çalışmada iki ülke ilişkilerinin analiz edilmesinde bölge analiz düzeyinin en belirleyici olduğu varsayımına dayanmaktadır. Ancak bunu yaparken uluslararası sistemdeki değişiklikler ile toplumsal değişimlerin hem bu iki ülkenin içinde bulunduğu bölgesel düzleme hem de iki ülkenin dış politikasına etkileri de tartışılacaktır. Bölge düzeyi bu anlamda diğer etkilerin süzülmesi ve anlam kazandığı analiz düzeyi olarak ele alınmaktadır. Ancak yine bu çalışmada analiz birimi olarak bölgenin de sürekli yeniden tanımlanmadığına dikkat çekilecektir. Bu çerçevede çalışmada ilişkilerde yaşanan değişimlere vurgu yapılmakla birlikte, süreklilik öğeleri de irdelenecektir. Örneğin, Mısır dış politikasında bir süreklilik unsuru olan bölgesel liderlik iddiası iki ülke ilişkilerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bunun yanında Nasır dönemiyle birlikte Mısır'ı bölgesel liderlik konumuna taşıyan Arap milliyetçiliği dönemi, 2003 sonrası Ortadoğu'da ortaya çıkan yeni kırılmalar, Arap Ayaklanmaları, son olarak da pandemi sonrası oluşmakta olan yeni bölgesel düzen içinde Türkiye-Mısır ilişkileri analiz edilecektir. Sonuç olarak ikili ilişkilerde en önemli değişimlerin Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu nedenle çalışma büyük ölçüde Soğuk Savaş sonrası döneme yoğunlaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Türkiye, bölgesel düzen, bölgesel güç, Arap Ayaklanmaları

Bölgesel ve Küresel Siyasetin Odağında Suriye Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkileri

Özlem TÜR

Prof. Dr., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler

Bu bildiride Suriye dış politikasının genel çerçevesi değişik dönemler ele alınarak ortaya konacak ve Türkiye'nin bu çerçevedeki rolü incelenecektir. Bildiride Suriye dış politikası dört ayrı dönemde analiz edilecektir. 1946-1970 dönemi Suriye'de peş peşe yaşanan darbeler, baskın ideoloji ve İsrail ile mücadelenin ön plana çıktığı bir dönemdir. Türkiye ile ilişkilerde bu dönemde gerek Hatay meselesi gerekse Türkiye'nin Batı ittifakındaki rolü ve İsrail ile ilişkileri bağlamında gerilim hâkimdir. İkinci dönem 1970-2000 yılları arasını kapsamaktadır ve içeride Müslüman Kardeşler ile mücadele eden, İran ile işbirliğinin temellerini atan Suriye rejiminin Türkiye ile su meselesi ve terör bağlamında neredeyse savaşmanın eşğine geldiği sorunlu yılları işaret etmektedir. Üçüncü dönem 2000-2011 arasında, Beşar Esad'ın iktidarı babasından devralma sürecini ve tüm olumlu beklentilere rağmen bölgesel ve küresel yalnızlığını vurgularken ikili ilişkilerdeki yakınlaşma, işbirliği ve hatta entegrasyon çabalarıyla dikkati çekmekte ve ikili ilişkilerde bir istisnai sergilemektedir. 2010 sonrası dönem, yine ilişkilerin genel özelliği olan kriz ve gerilime geri dönüldüğünü göstermektedir. Ele alınan her bir dönemde Suriye'nin içsel, bölgesel ve küresel gelişmeler çerçevesinde dış politikası ele alındıktan sonra Türkiye ile ilişkilerini nasıl şekillendirdiği incelenecek ve genel özellikler ve dönemsel farklılıklar göz önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Hatay meselesi, Su sorunu, PKK meselesi, Müslüman Kardeşler, İşbirliği, Çatışma

Zafiyet ile Telafi Arasındaki Irak Dış Politikasında Türkiye

Tunahan YILDIZ

Dr. Adayı, ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma Irak dış politikasında Türkiye'nin rolünü incelemektedir. Çalışma; genel itibariyle Irak devletinin zafiyetlerini telafi ve tazmin etme siyaseti olarak işleyen Irak dış politikasında Türkiye'nin rolünün, Irak devletinin zorlayıcı, ideolojik ve mali zafiyetlerine ve kapasitesine bağlı olarak şekillendiğini savunmaktadır. Bu kapsamda, Irak dış politikasında Türkiye'nin rolü, Irak'ta düzen ve egemenliğe, Irak'ın kimliğine ve ideolojisine ve Irak'ın petro-siyasetine yönelik olarak tehdit ve güvenlik unsurlarını bir arada taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye, Irak dış politikasında istikrarsız bir konuma sahip olmuş ve ikili ilişkiler inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Çalışma, bu genel çerçeve içerisinde Irak dış politikasında Türkiye'nin rolünü her birikendi içerisinde de çelişkiler ve sıçramalar barındıran üç döneme ayırarak inceleyecektir. İlki, 1930-1958 arasındaki dönemi kapsayan, Irak'ın bağımsızlığından Abdülkerim Kasım'ın milliyetçi darbesine uzanan aralıktır. Musul meselesinin mirasıyla gerilim üzerine başlayan bu dönemi karakterize eden olgular, iki ülkeyi çok taraflı bir ilişkiler ağı içerisinde bir araya getiren Sadabat Paktı ve Bağdat Paktı olmuştur. İkincisi, Soğuk Savaş koşulları içerisinde iki ülkenin uluslararası kamplarını ayıran 1958 darbesinden 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'ı işgal etmesine uzanan dönemi kapsayan uzun aralıktır. Bu dönemde, bir taraftan küresel Soğuk Savaş'ın Orta Doğu'ya bölgesel yansımaları ve Arap siyasetinin iç gerilimleri, diğer taraftan ise Irak'ın Saddam Hüseyin liderliği altında saldırgan dış politika davranışları ve söylemleri, Irak dış politikasında Türkiye'nin rolünün sınırlarını biçimlendirmiştir. Üçüncüsü, ABD'nin Irak'ı işgalinden günümüze uzanan aralığı kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin Irak dış politikasındaki rolü, Irak'ta devletin yeniden-inşası sürecine bağımlı olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, bir yandan Irak'taki devlet-altı grupların Irak'ta merkezi hükümetle ilişkileri üzerinden filtrelenmiş, öte yandan Irak devletinin denge politikasında ve işgal sonrası yeniden-inşa sürecinin getirdiği maddi yetersizlikleri telafi etme politikasında yer bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Irak, Amerikan işgali, devlet-altı gruplar, petrol, Bağdat Paktı, Saddam Hüseyin

2011 Arap Ayaklanmaları Sonrası Ürdün-Türkiye İlişkileri:

Fırsatlar ve Zorluklar

Nur KÖPRÜLÜ

Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

Ürdün Haşimi Krallığı, hatırı sayılır bir sayıda Filistinli nüfus barındırması ve 1950 yılında Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü topraklarına dahil etmiş olması sebebi ile bölgede Arap-İsrail meselesinden en fazla etkilenen (ve etkilenmekte olan) ülkelerin başında gelmektedir. Şöyle ki, Ürdün'ün coğrafi ve tarihsel olarak Filistin ve İsrail ile Arap dünyası arasındaki coğrafi konumlanışı, her dönemde Batı ve İsrail için önem arz etmiştir.

Türkiye ile Ürdün Krallığı arasındaki ilişkiler, Ortadoğu'nun en istikrarlı ilişkileri arasında gösterilmektedir. Doğal kaynaklar bakımından zengin olmayan, bağımlı bir iktisadi yapıya sahip olan Krallık, coğrafi konumu nedeniyle her zaman komşularıyla ılımlı bağlar kurmaya yönelmiştir. Özellikle de Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında NATO'ya üyeliği ve Batı endeksli politikası, Ankara'yı Krallık ile yakın bağlar kurmaya teşvik etmiştir. Buna ek olarak, 1950'li ve 1960'lı yıllarda Arap dünyasının Pan-Arabist, Baasçı ve sosyalist güçlerin altın çağını yaşadığı bir dönemde, Ürdün için Türkiye bölgede iyi ilişkiler geliştirilecek ülkelerden birini oluşturmuştur. Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesiyle Ürdün'ün bölgeye yaklaşımı, Türkiye ile bölgesel istikrarı sağlamak hedefiyle paralellik göstermiştir. 2000'li yıllardan itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidara gelişiyle birlikte, özellikle 2009-2014 yılları arasında “komşularla sıfır sorun” merkezli dış politika paradigmasının bir sonucu olarak Türkiye bölgesel siyasete aktif bir şekilde müdahil olmuştur.

Bu çalışmada, 2011 Arap Ayaklanmaları sonrasında değişen bölgesel denklem dikkate alınarak Türkiye-Ürdün ilişkileri günümüze dek mercek altına alınacaktır. Bu dönemde her iki ülkenin dış politikası güvenlik ve bölgesel istikrar endişeleriyle şekillenmiş ve bu durum her iki tarafın da ilişkilerini ileri bir seviyeye taşımasına zemin hazırlamıştır. Bu minvalde, Türkiye ve Ürdün ortak sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklar arasında; Suriye'de devam eden savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli mültecinin Türkiye ve Ürdün'e göç etmiş olması; Filistin-İsrail uyuşmazlığının ve Irak'taki mezhepsel bölünmenin yarattığı krizler olmuştur. Dahası, 2011 Arap Ayaklanmalarından bu yana oluşan yeni güç dengesi hem Türkiye'yi hem de Ürdün'ü bölgesel düzen ve istikrar hedefine yönelik olarak uzun vadeli bağlar kurmaya yöneltmiştir. Ortadoğu'da güç dengesinin yeniden şekillendiği 2011 sonrası dönemde bu çalışma; Türkiye ve Ürdün Krallığının bir diğerini bölgesel bir “ortak” olarak algılamasına neden olan unsurları ve bu ortaklığın karşı karşıya kaldığı sınırlılıkları ortaya koyacaktır.

Çalışmada ayrıca, son on yıllık süre içerisinde Ürdün dış politikasında yaşanan değişim incelenerek, Krallığın dış ilişkilerini çeşitlendirmeye yönelik attığı adımlar incelenecektir. Bu kapsamda, 2020 yılı

itibariyle İsrail'in Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Fas ile ilişkilerini normalleştirmesine imkan tanıyan İbrahim Anlaşmalarının hayata geçmesiyle Ürdün, yılladır sahip olduğu bölgesel konumu yitirmese de, 'ayrıcalıklı' konumu sekteye uğramıştır. Bahse konu gelişmeler, Ürdün'ün özelde Katar ve Türkiye ile bölgesel düzeyde ise Mısır ve Irak ile ilişkilerini yeniden inşa edecek adımlar atmasına sebebiyet verecektir.

Anahtar Kelimeler: Ürdün Krallığı, Türkiye, dış politika, 2011 Arap Ayaklanmaları, Suriye savaşı, Filistin-İsrail meselesi, İbrahim Anlaşmaları

Türkiye'nin Latin Amerika Aktivizmi: Türkiye-Venezuela İlişkileri

Selin KARANA

Dr. Öğr. Üy., Üsküdar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk dış politikasının uzun süre Batı'ya yönelmesi nedeniyle Latin Amerika dış politika formülasyonlarında hiçbir zaman ilgi odağı olmamıştır. Ancak bölgeye yönelik bu ihmal ve ilgisizlik 2002'den itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde yerini yeni bir aktivizme bırakmıştır. Bölge ülkeleri arasında Venezuela 2010'lardan itibaren özel bir konuma sahip olmaya başlamıştır. Türkiye ve Venezuela, 2013 yılında Devlet Başkanı Nicolas Maduro'nun göreve gelmesinin ardından yakın ilişkiler geliştirmiştir. Erdoğan ve Maduro yönetimleri arasındaki beklenmedik yakınlaşma, 2016'daki başarısız darbe girişiminin ardından Nicholas Maduro'nun Türkiye'ye verdiği destekle başladı. Sonuç olarak, Türk dış politikasının Latin Amerika'ya yönelik yeni aktivizmi ve Türkiye ile Venezuela arasındaki öngörülemez yakınlaşma açıklama gerektirmektedir. Bu çalışma, Latin Amerika'yı dikkat çeken bir bölge haline getiren ve Türkiye ile Venezuela arasında yakın bir ilişkiye yol açan koşulları, ekonomik bağlantılar ve siyasi işbirliğine özel bir vurgu yaparak incelemeyi amaçlamaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan yönetiminin Latin Amerika ülkeleriyle, özellikle de Venezuela ile ilişkilere özel bir önem vermesinin, sadece Türkiye'nin ekonomi, mülteciler ve AB üyeliği konularında anlaşmazlık yaşadığı Batılı güçlerle yaşadığı hayal kırıklıklarından değil, aynı zamanda Batı ile ilişkilerdeki boşluğu doldurmak için girişimci ve insani dış politika yoluyla gelişmekte olan bölgelerle yeni ortaklıklar ve işbirliği arayışından kaynaklandığını iddia etmektedir. Çalışma ayrıca, Türkiye ve Venezuela arasındaki yakın ilişkilerin, Batılı güçlere karşı ortak bir zihniyet ve meydan okumanın sonucu olduğunu savunuyor. Erdoğan ve Maduro yönetimleri arasındaki stratejik işbirliği, Türkiye ve Venezuela gibi orta güçlerin ekonomik ve siyasi işbirliği yoluyla güçlerini birleştirerek Batı hegemonyasına meydan okumak için seslerini yükseltebilecekleri Batı sonrası bir dünya için bir haykırış olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Latin Amerika, Venezuela, Dış Politika Aktivizmi, Dış Ticaret, Siyasi İşbirliği

Türk Dış Politikasının Yeni Doktrini: Girişimci ve İnsani Dış Politika

Burç AKA

Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk dış politika geleneği incelendiğinde dış politika yönelim ve stratejilerinin belirlenmesinde doktrinlerin hiç rolü olmadığı görülmektedir. Ne var ki bu geleneksel tutum, AK Parti iktidarları (2002 – halen) döneminde değişmeye başlamıştır. Disiplinin uzmanlarının kavramsallaştırmasıyla önce “Türkiye modeli”, akabinde “yeni Osmanlıcılık” ve 2016 yılından itibaren de “Girişimci ve İnsani Dış Politika” doktrinleriyle AK Parti’nin Türk dış politikasını şekillendirme gayreti gözlenmektedir. Bu nedenle, AK Parti iktidarları döneminde dış politika yönelimlerinin doktrinlere dayalı olarak belirlenmesini Türk dış politikasının yeni ve özgün bir özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, mevcut Türk dış politikasına dayanak olan Girişimci ve İnsani Dış Politika doktrinin genel kural ve ilkelerini ortaya koymak, misyon ve vizyonunu tanıtmak, eksiklik ve çelişkilerini tartışmaktır. Çalışma iki ana argüman üzerine bina edilmiştir: Birincisi, girişimci ve insani dış politika Ak Parti’nin siyasal perspektifi ile geleneksel Türk dış politikasının sentezlenmesidir. Yeni doktrin Atatürk’ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesine ısrarlı vurgu yaparken aynı zamanda insani dış politika boyutuyla Müslüman ülkelerle “İslami Uluslararasılık” amacı gözetmektedir. İkincisi, AK Parti iktidarı, söz konusu doktrinle sağlanacak prestijle Türkiye’nin uluslararası sistemsel rolünü “sisteme reaksiyon veren” devletten “sistemi etkileyen” devlete yükseltmeyi hedeflemektedir.

Sunum, Türkiye’nin girişimci ve insani dış politika doktrinin dış politika yönelim ve stratejisine etkisini Dışişleri Bakanlığı’nın 2016 – 2021 yılları arasındaki faaliyet raporları ile 2019 – 2023 Stratejik Planı belgesi ışığında birincil kaynaklarla ele alacak ve elden edilen bulguları Neo-klasik Realizm çerçevesinde tartışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Girişimci ve İnsani Dış Politika, Doktrin, Strateji

Ukrayna'ya Yönelik Türk Dış Politikası: Karadeniz'de Statükonun Korunması

Nergiz ÖZKURAL KÖROĞLU

Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Fatih ÖZGÜVEN

Dr. Adayı, Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden bu yana dış politikada iki düşünce etkili olmaktadır. Bunlar statükoculuk ve Batıcılıktır. Türkiye, dış politikada Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Barış Dünyada Barış" mottosunu benimsemekte, uluslararası hukuk ve normları dikkate alarak barışçıl ve anti-revizyonist bir anlayışla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin Karadeniz bölgesi ile ilişkilere baktığımızda tarihi miras, etnik ve akraba toplulukların bulunması, coğrafi konumu, enerji kaynaklarına sahip olup geçiş güzergahı üzerinde olması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesinin getirdiği sorumluluklar bağlamında özel bir yere sahiptir. Bu gelişmeler doğrultusunda çalışma Mevlüt Çavuşoğlu döneminde Türkiye'nin, "Girişimci ve İnsani Dış Politika" düsturunun son dönem Türk dış politika yönelimleri çerçevesinde ve özellikle Karadeniz bölgesinde nasıl uyguladığını Ukrayna örnek olayı bağlamında analiz etmektedir. Yeni Türk dış politikası bölgesel sorunlara karşı "bölgesel sahiplenme" ve "çözüm önerilerini" savunmaktadır.

Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki statükonun korunmasındaki rolünü tespit etmek için dış politikasının nasıl olduğu sorusundan hareketle yola çıkan çalışma Rusya'nın 2014'ten bu yana Karadeniz bölgesinde (özellikle Ukrayna'ya yönelik) statükonun korunmasına meydan okuyan irredantist dış politikasının yarattığı ortamda Türkiye'nin dış politikada Ukrayna'ya yönelik söylemlere nasıl yansıdığını içerik analizi yöntemiyle değerlendireceğiz. İçerik analizi için söylem seçilirken Türk siyasi seçkinler Ahmet Davutoğlu, İbrahim Kalın, Mevlüt Çavuşoğlu ve Recep Tayyip Erdoğan belirlenmektedir. Gerekçesi dış politikada karar alma süreçlerinde etkin aktörler olmalarıdır. Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından yasadışı bir referandumla ilhak edilmesi içerik analizinin başlangıç noktası olacaktır. Bunun nedeni, bu yasadışı ilhakın bölgedeki güvenlik dengesinin ve statükonun değişmesine yol açmış olmasıdır. Statükonun devam edip etmediği 2016'dan sonra Türk dış politikasında, özellikle de Mevlüt Çavuşoğlu döneminde tartışma konusu olmaktadır. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı yasadışı ilhakı ve 2022 yılında irredantist politikasının bir devamı olarak Ukrayna'yı işgal etmesinin bir sonucu olarak, Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki rolü akademik bir ilgi konusu haline gelmektedir. Türk dış politikasının en temel ilkelerinden biri olan statükoculuğun bu bölgede uzun yıllardır uygulandığı ortadayken Rusya'nın irredantist dış politika hamleleri Karadeniz'deki statükonun bozulup bozulmayacağı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Son gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin dış politikasının bölgedeki rolünün incelenmesini önemli kılmaktadır.

Yaşanan gelişmeler Karadeniz bölgesinde askeri gücün Rusya lehine değişmesine neden olmaktadır. NATO üyesi olan Türkiye, Rusya ile güçlü ekonomik ve enerji ilişkilerine sahiptir. Aynı zamanda Ukrayna ile de iyi derecede ekonomik, askeri, kültürel ilişkileri bulunmaktadır. Bu iki ilişkinin dinamikleri göz önüne alındığında, Türkiye dış ilişkilerinde stratejik bir denge kurmak zorunda kalmakta ve çok boyutlu bir dış politika izlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Karadeniz, Ukrayna, Bölgesel Güvenlik, Statükoculuk

Türkiye'nin Ortadoğu'daki Arabuluculuk Girişimleri: Süreklilik ve Değişim

Doğan DEMİRKIRAN

Arş. Gör., Üsküdar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ali Faik DEMİR

Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde Ortadoğu'nun Türk dış politikasındaki yerini tespit etmeyi ve 21. yüzyılda Türkiye'nin Ortadoğu'daki arabuluculuk girişimindeki değişim ve sürekliliği analiz etmeyi amaçlamaktadır. AKP iktidara geldiği 2002 yılında dış politikada yeni bir vizyon oluşturmasından bu yana Türk dış politikasının ilgilendiği alanlar ve araçları genişlemiştir. Bu doğrultuda, Türkiye dış politikasını küresel, bölgesel ve iç dinamiklerin yönlendirdiği trendlere uygun olarak ticaret, kalkınma, arabuluculuk ve insani yardım gibi araçlar üzerinden tasarlamıştır. Arabuluculuk, küresel hedefleri olan ve bölgesel güç olma iddiasındaki Türkiye'nin bir dış politika aracı olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, Asya'dan Afrika'ya çeşitli devletler ve gruplar arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmakla kalmamış, Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütlerde de arabuluculuk konusunda çalışmalar yürütmüştür. Türkiye'nin önemli arabuluculuk girişimleri daha çok bölgesel güç olma iddiasında bulunduğu Orta Doğu'da yoğunlaşmaktadır. Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerini hem coğrafi yakınlık hem de tarihsel bağlar şekillendirmektedir. Buna bağlı olarak, Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler zaman zaman kötüleşmiş ve kopma noktasına gelmiş, zaman zaman da yoğunlaşarak işbirliğine yol açmıştır. AKP'nin yirmi yıllık iktidarı boyunca Türkiye'nin bölgeyle ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İlişkilerdeki bu düzensizlik Türkiye'nin arabuluculuk rolünü doğrudan etkilemiştir. AKP, seleflerinden farklı olarak özellikle ilk on yılında ekonomik işbirliğini, bölgesel istikrarı ve Ortadoğu ilişkilerinde kendi rolünü öne çıkarmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda AKP, Suriye'yi Ortadoğu politikasının merkezine yerleştirmiş ve bölge ile olumlu ilişkiler geliştirmiştir. AKP'nin ilk on yılında bölgedeki arabuluculuk çabalarının temel nedenleri: i) AKP'nin dış politika yaklaşımında bölgeye verdiği önceliğin artması ve olumlu ilişkilerin geliştirilmesi; ii) Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki ivme nedeniyle Türkiye'nin bölge için bir model olması ve iii) Türkiye'nin son yüzyılda bölgedeki çatışmalara doğrudan müdahil olmaktan kaçınmasıdır. AKP'nin ilk on yılında Türkiye'nin bölgedeki devletlerle ilişkileri derinleşmiş ve Türkiye bölgesel güç iddiaları ve küresel hedefleri doğrultusunda önemli başarılar elde etmiş olsa da, bu eğilim ikinci on yılda tersine dönmüştür. Davos krizi ve Mavi Marmara olayı Türkiye-İsrail ilişkilerinde gerilemeye yol açmış, Arap Baharı ve Türkiye'nin bölgedeki değişimlere yaklaşımı Ortadoğu ülkeleriyle ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Türkiye çeşitli dönemlerde Arap Baharı'na müdahil olmazken, Suriye'de protestoların başlamasıyla birlikte sürece ilgi duymaya başlamıştır. AKP'nin iç politika tercihlerine dayalı olarak bölgeye yönelik yeni yaklaşımı, arabuluculuk faaliyetlerini açıkça etkilemiştir. Nitekim

Türkiye, AKP'nin ilk on yılında tarafların olumlu ilişkiler kurduğu ve güvendiği bir aktör olarak arabulucu rolünü oynarken, ikinci on yılda dış politika tercihleri nedeniyle uyuşmazlıklarda tarafgir hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve Kalkınma Partisi, Türk Dış Politikası, Ortadoğu, Arabuluculuk

Türk Dış Politikasında Uluslararası Yargı Organlarına Güven(sizlik)

Harun KOÇAK

Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası hukuk, uluslararası siyasetin ayrılmaz bir parçası olduğu kadar Türk Dış Politikası (TDP) ile de cumhuriyetin ilk yıllarından beri farklı şekillerde ilişkide olmuştur. Uluslararası sorunların çözümünde her daim kilit bir noktada yer alan uluslararası hukuk, yeri geldiğinde Türk Dış Politikasının bir aracı haline gelmiş, yeri geldiğinde en hukuki şekilde uyulmuş, ancak genel anlamda uluslararası hukuka karşı mesafeli bir duruş sergilenmiştir. TDP'nin oluşturulmasında uluslararası hukuka ve onun kurumlarına böylesi bir yaklaşımın altında yatan temel sebeplerden birisi olarak ona olan güvenin yeterince yüksek olmaması öne sürülebilir. Uluslararası hukukun en kurumsallaşmış yapılarından biri olan Uluslararası Adalet Divanı çekişmeli davaları ve mahkemenin vermiş olduğu tavsiye görüşleri incelendiğinde Türk Dış Politikasını temsil eden temel kurumların görüş paylaşmakta büyük bir çekinceye sahip olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak dış politika yapımcıların temel uluslararası hukuk problemlerinin çözümünde uluslararası mahkemelere başvurmadan çekinmesi uluslararası hukuka olan güvensizliğinin bir yansıması olarak görülebilir. Uluslararası yargı organlarının karar verirken takındığı şüphe uyandırmaya müsait kimi tavırlar (birbirine benzer davalarda kararların, taraf devletlerin uluslararası siyasetteki konumları ve rollerinin dikkate alınarak verildiğine dair şüphe uyandırabilecek şekilde farklı sonuçlanması vb.), Türkiye Cumhuriyeti'ni ve devletin dış politika yapımcılarını uluslararası hukuka karşı temkinli bir yaklaşıma sahip olmaya itmiştir. Kimi yargı organlarına hiçbir şekilde taraf olunmazken (Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi), kimi mahkemelerin kararları da sürekli olarak TDP tarafından sorgulanmaktadır.

Uluslararası hukuk, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında yadsınamaz bir role sahip olduğu kadar, TDP'nin meşru çıkarlarının gözetilmesinde ve çatışmaların barışçıl çözümünde de büyük öneme ve role sahiptir. Dolayısıyla, TDP bağlamında, uluslararası hukukun yapısal sorunlarının ve işleyişinin meydana getirmiş olduğu güvensizlik anlayışından kurtulmak, TDP adına çözülmesi gereken konuların başında gelmelidir. Uluslararası hukukla tamamen barışık ve uyumlu bir şekilde ilerlemeyen, uluslararası hukukun temel kurumsal işleyişine güven duymayan bir dış politika anlayışı, kendi meşruiyetini de sorgulamaya açacaktır. Bu çalışmada TDP tarafından uluslararası hukuka ve bu hukuka uygun olarak hareket etmekle yükümlü bulunan uluslararası yargı organlarına olan güvensizliğin sebepleri ve sonuçları incelenecek ve olumsuz sonuçlar doğuran bu durumun ne şekilde üstesinden gelinebileceğine dair çözüm yolları aranacaktır. Bu amaçla Türkiye'nin ilgili organların kuruluş aşamasında yer alıp almadığı, görülen davalarda ve istenilen görüşlerde ne şekilde katkı sunduğu ve verilen kararlara nasıl tepkiler verdiği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Uluslararası Yargı Organları, Türk Dış Politikası, Hukuka Güven

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Öncesi ve Sonrasında Türkiye'nin Politikaları: Kayıplar ve Kazanımlar

Dilek AĞA

Dr. Adayı, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Örf ve âdet hukuku çerçevesinde gelişen uluslararası deniz hukuku kurallarının derlenmesine yönelik girişimler on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. 1958 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nın ardından hız kazanmıştır. 1960 tarihli BM İkinci Deniz Hukuku Konferansı başarısızlıkla sonuçlansa da 157 devletten 3000'e yakın delegenin yer aldığı, Türkiye'nin de aktif katılım sağladığı, 1973'te başlayan BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı 1982 yılında tamamlanmıştır. Yaklaşık on yıllık müzakerelerin neticesinde ortaya konulan sözleşme metni 30 Nisan 1982 tarihinde BM Genel Kurulu'nda oylamaya sunulmuştur. Oylamada Türkiye'nin de dahil olduğu totalde 4 devlet olumsuz oy kullanmıştır. 17 devlet çekimsiz oy kullanırken, 130 devletin olumlu oyu ile -günümüzde deniz hukukunun anayasası şeklinde de nitelenen- 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS) kabul edilmiştir. Ruanda'nın 18 Mayıs 2023 tarihinde UNCLOS'u imzalamasıyla günümüzde taraf olan devletlerin sayısı 169'a ulaşmıştır.

Türkiye içerisinde bulunduğu özel konumu gerekçesiyle UNCLOS'a birkaç hususta itiraz etmektedir. Sözleşme'nin 309'uncu maddesinde çekince koymak yasaklandığı için taraf olamamaktadır. 1982 yılından günümüze kadar geçen süreç içerisinde, BM Genel Kurulu'nda okyanuslar ve uluslararası deniz hukukuna ilişkin kararların hepsinde -yaklaşık yüzde doksanda tek başına- olumsuz oy kullanan tek ülke de Türkiye'dir. Türkiye'nin UNCLOS ve sonrasındaki süreçte meseleye ilişkin tutumunun Sözleşme'ye taraf olmayan diğer devletlerden de önemli oranda farklılaştığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin uluslararası deniz hukukuna, UNCLOS'a ilişkin istisnailiği, ısrarlı itirazcı konumu açık bir şekilde görülmektedir. Bir uluslararası hukuk kuralının uluslararası örf ve âdet kuralı haline gelebilmesi için dünyada geniş kabul görmesi ve kurala itiraz eden hiçbir uygulamanın ya da ülkenin olmaması gerekmektedir. Türkiye'nin uluslararası alanda birçok kesim tarafından eleştirilmesine neden olan meseleye yaklaşımı da bu çerçevede açıklanmaktadır. Ancak Türkiye'nin deniz hukukuna dair bütün süreçlerde olumsuz oy kullanması bazı hususlarda hak kaybına uğramasına neden olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu kayıpların önüne geçebilmek, süreci tersine çevirebilmek için politikalar üretilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda çalışmada, teknoloji ve bilimdeki gelişmeler, deniz hukuku konferansları çıktılarını, UNCLOS, BM tarafından yayımlanan yıllıklar, raporlar, istatistikler, daimî organlarda alınan karar metinleri, karar tasarıları, toplantı tutanakları analiz edilerek, Türkiye'nin tutumları analiz edilecek, kayıpları/kazanımları ve politka önerileri ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler, Türk Deniz Yetki Alanları, İsrarlı İtirazcı, Türk Dış Politikası

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Geçiş Dönemi Adaleti Karnesi

Gülayşe Ülgen TÜREDİ

Araş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Geçiş dönemi adaleti, otoriter bir rejimden veya savaştan çıkmış olan ülkenin geçmişindeki insan hakları ihlalleriyle yargısal veya onarıcı mekanizmalar aracılığıyla hesaplaşması olarak nitelendirilmektedir. Literatürde rejim değişikliği sonrası yaşanan adalet süreçlerine daha fazla değinilmektedir. Hansen(2011) ise rejim değişikliği yaşayan ve rejim değişikliği yaşamayan ülkeler sınıflandırması yaparak geçmişle hesaplaşmanın bu iki farklı ülke grubunda ayrı kriterlere göre değerlendirilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Rejim değişikliği yaşanmayan ülkelerde geçiş dönemi adaleti sürecinin başlatılmasıyla ilgili tüm inisiyatif devlete kalmaktadır ki Türkiye de bu ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’de devletin devamlılığı söylemiyle hükümetler, farklı siyasi ideolojilere sahip olmalarına rağmen geçmişteki insan hakları ihlalleriyle hesaplaşma konusunda birbirine benzer politikalar izlemektedir. Bu benzer politikalar da genellikle hesaplaşma yerine geçmişi meşrulaştırmaya dayanmaktadır. Ayrıca devletin negatif ve pozitif sorumluluklarını yerine getirmediği göz ardı edilmektedir. PKK ile süren silahlı çatışma, hükümetlerin siyasi ve ekonomik çıkarları, barış sürecinin askıya alınması, 2015’ten itibaren daha da derinleşen yapısal eşitsizlikler... vb. iç dinamikler de devlet destekli ulusal bir sürecin kısa vadede tekrar başlamayacağını gözler önüne sermektedir. 1990’lardan itibaren insan haklarının korunması, değişen güvenlik anlayışıyla uluslararası toplumun sorumluluğu haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda geçiş dönemi adaleti de uluslararasılaşmış; Türkiye’yi uluslararası bir yargısal mekanizma ile karşı karşıya bırakmıştır: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM). Bu çalışmada, AİHM geçmişe yönelik bir yargısal müdahale aracı olarak ele alınarak, mekanizmanın Türkiye’deki geçiş dönemi adaleti sürecine pozitif ve negatif etkileri üzerinde durulacaktır. AİHM içtihadı, geçiş dönemi adaletinin bileşenleri olan adalet hakkı, hakikat hakkı ve tazminat hakkı kapsamında incelenecektir. Çalışmada öncelikle geçiş dönemi adaleti sürecinin rejim değişikliği olmayan ülkelerde ve Türkiye özelinde hangi değişkenlere bağlı olduğuna değinilecektir. Daha sonra uluslararası mekanizma olan AİHM’in sürece etkisi ele alınacak ve en son olarak da bu uluslararası mekanizmanın etkilerinin sınırlılığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: AİHM, Geçiş Dönemi Adaleti, Adalet Hakkı, Tazminat Hakkı, Hakikat Hakkı

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye Cumhuriyeti: 1923-2023

Fırat YALDIZ

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti, Sened-i İttifak (1808), Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), Kanuni Esasi (1876), Teşkilat-ı Esasiye (1921) ile başlayan (ana)yasal düzenlemeler bağlamında, insan hakları hukuku konusunda dolaylı veya doğrudan gelişmelerin, tartışmaların, düzenlemelerin devam ettiği bir süreçte kurulmuştur. Bu konu, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kurulmasının ardından yürürlüğe giren 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında da yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde insan hakları ve insan hakları hukuku konularındaki ulusal boyuta, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası boyut da eklenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 10 Aralık 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni, 27 Mayıs 1949 tarihli Resmi Gazete'de yayımlamış ve Bakanlar Kurulu'nun 6 Nisan 1949 tarihli ve 9119 sayılı kararı ile BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin "okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması"na karar vermiştir. Uluslararası insan hakları hukuku açısından temel bir belge olan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile başlayan bu uluslararası boyut, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütlere üyeliği ile güçlenerek devam etmiştir. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) 1954 yılında onaylamış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yargı yetkisini 1989 yılında tanımıştır. AİHS'ne Ek 11 nolu Protokolün 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe girmesi ile ise, bireysel başvuru ve zorunlu yargı yetkisi açısından, özel tanıma beyanlarına gerek kalmamıştır.

Türkiye, ulusal ve uluslararası boyutta ilerleyen tüm bu yasal gelişmelere rağmen, insan hakları ihlalleri konusunda en sorunlu devletlerden bir olmaya devam etmiş ve AİHM'de aleyhinde en çok insan hakları ihlali kararı çıkan devletlerden bir olmuştur. Bu süreçte, Türkiye'de insan haklarının gelişmesi amacıyla birçok yasal, siyasal ve kurumsal adım atılmıştır: (i) İnsan hakları ile ilgili ulusal kurumlar (İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, vb.) kurulmuş, (ii) Anayasa'da (m.90/5) uluslararası insan hakları hukuku bağlamında temel hak ve özgürlüklerin daha güçlü korunması amacıyla düzenlemeler yapılmış, (iii) 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açılmış ve 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren anayasal yargı denetimi başlatılmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye'de insan hakları konusunda, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları ışığında, etkili bir koruma sağlanamamıştır.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüz yıllık tarihinde insan hakları hukukunun gelişimi incelenecek ve özellikle 2022-2023 yıllarında insan hakları konusundaki durumu mahkeme kararları

ve sayısal verilerle tartışılacaktır. Bu inceleme, ulusal ve uluslararası hukuk açısından tarihse, yasal ve siyasal boyutlarıyla yapılacaktır. İlk olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nde insan hakları konusuna ilişkin tarihsel arka plan özetlenecektir. İkinci olarak, AİHM'e bireysel başvuru ve AİHM'nin zorunlu yargı yetkisinin tanınması açısından özellikle önemli olan 1998 sonrası davalara ilişkin durum tartışılacaktır. üncü bölümde, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanındığı 2012 sonrası kararlar inceleneyecektir. Son olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yaşında (2022-2023 yıllarında) Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarıyla ilgili sayısal verilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, uluslararası insan hakları hukuku, anayasa, Anayasa Mahkemesi, AİHM

GÜÇ, SÖYLEM VE EYLEM ÜÇGENİNDE TÜRKİYE'NİN PRESTİJ POLİTİKASI (2015-2023)

Betül ÖZYILMAZ KIRAZ

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmanın konusu, Türkiye'nin son dönem prestij politikasının başarısını tartışmaktır. Prestij politikası, bir aktörün, sahip olduğu, sahip olduğuna inandığı ya da diğerlerinin, onun sahip olduğuna inanmasını istediği gücü diğer aktörlere empoze etmesini/benimsetmesini tanımlamaktadır. Bir devletin nihai dış politika hedefi ne olursa olsun prestij, o devletin dış politikasının başarısında ya da başarısızlığında belirleyici olan unsurlardan birisidir. Buna göre prestij politikası, başarılı bir dış politikanın vazgeçilmez bir parçasıdır. Prestij politikasının başarısını etkileyen temel faktör ise devletin güç kapasitesi, dış politika söylemleri ve dış politika eylemleri arasındaki orantılılıktır. Aktörler, güçlerini abartarak dış politika söylemi inşa ettiklerinde, prestij politikasının başarılı olma olasılığı oldukça düşüktür. Morgenthau'nun ifade ettiği üzere bu durumda prestij politikası, bir tür blöf politikasına dönüşmektedir (Morgenthau, 1948: 58). Benzer şekilde, aktörler sahip oldukları güç kapasitesini azımsayan bir dış politika söylemi ürettiklerinde de prestij politikası başarısızlık riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Morgenthau bu durumu ise olumsuz prestij politikası olarak adlandırmaktadır (Morgenthau, 1948: 59).

Bu çalışmada, Türkiye'nin son yıllardaki dış politika söyleminin, sahip olduğu güç kapasitesini aşan bir şekilde inşa edildiği ve bu orantısızlığın dış politika söylemleri ve eylemleri arasında tezatlığa yol açtığı, söylem analizi ve vaka analizi yöntemleri kullanılarak ortaya konulmaktadır. Bu durumun, prestij politikasının bir blöf politikasına dönüşmesine yol açarak Türk dış politikasının başarısına gölge düşürdüğü savunulmaktadır. Ayrıca çalışmada, bu sorunun temel kaynağının, Türkiye'nin kimlik temelli dış politika söylemi olduğu savunulmaktadır. Burada kimlikten kast edilen milli, etnik ya da dini bir kimlikten ziyade sosyal kimliklerdir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2015'ten itibaren kullandığı dış politika söylemlerinin analizi, Türkiye'nin, uluslararası politikadaki aktörleri "mazlumlar" ve "zulmedenler" olarak iki kimliğe ayırdığını; kendisini ise mazlumların savunucusu ve koruyucusu olarak gördüğünü; bunu tarihin ve coğrafyanın kendisine yüklediği bir sorumluluk olarak tanımladığını göstermektedir. Bu şekilde Türkiye, bir yandan kendisine dünyadaki tüm mazlum halkların yanında olmak gibi güç kapasitesinin üzerinde olan bir görev yüklerken diğer yandan da geleneksel müttefikleri olan ABD ve Avrupa'yı "zalim" olarak tanımlamak suretiyle tamamen Batı karşıtı bir dış politika söylemi benimsemektedir.

Bunların ikisi de orta büyüklükte bir güç olan Türkiye'nin dış politikada her zaman söylediği şekilde davranmamasına yol açmaktadır. Zira uluslararası politikadaki/yapısal kimi gelişmeler, Türkiye'nin "mağdurlarla" "zulmedenler" arasında denge politikası gözetmesi gerekliliğini ya da "zalim" olarak tanımladığı Batılı müttefikleri ile birlikte hareket etme gerekliliğini doğurabilmektedir. Rusya-Ukrayna çatışmasında denge politikası izlemek durumunda kalması, Suriye ve Mısır ile ilişkilerde,

kimliğe dayalı “mazlumların koruyucusu” söyleminden “siyasette ebedi dargınlıklar olamayacağını” vurgulayan realist söyleme ve uygulamalara geçilmesi durumu bunun en güncel örnekleri olarak düşünülebilir. Nihayetinde, prestij politikasının başarılı olması ve bu başarının Türk dış politikasının geneline yansması için Türkiye’nin, kimliğe dayalı olmayan, güç kapasitesine uygun ve yapısal faktörleri göz ardı etmeyen bir dış politika söylemi benimsemesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Türk Dış Politikası, Prestij, Prestij Politikası, Sosyal Kimlik

Yeni Medya Alanında Denge Politikası: Dijital Dünya'da Türkiye Modeli

Mesut ASLAN

Dr. Öğr. Üy., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Küresel bir olgu olarak ifade özgürlüğü, demokrasi ve toplumsal hareketler bağlamında köklü değişimleri de beraberinde getirmiş olan sosyal medya platformlarına ilişkin günümüzde devletler ve uluslararası örgütler seviyesinde çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Türkiye de özellikle son yıllarda demokratik süreçler, ifade özgürlüğü ve kişisel verilerin korunması amacıyla çeşitli politikalar ortaya koymaktadır. Bu çalışmada asırlık Cumhuriyet'in çağımızın getirdiği yeni medya alanlarına ilişkin söz konusu düzenlemelerinin İnternet Egemenliği tartışması çerçevesinden karşılaştırmalı analizi yapılarak, küresel normatif eğilimler bakımından niteliği ve demokrasiye etkileri ortaya konacaktır. Çalışma, Türkiye'nin dijital dünyada izlediği özgün politikalar sayesinde, özellikle Batılı demokrasilerin tepkisini en aza indirmeyi ancak aynı zamanda bilgi akışı üzerinde güçlü bir hakimiyet kurmayı başardığı argümanına dayalıdır. Türkiye'nin dezenformasyon ve popülizm gibi demokratik süreçleri zedeleyen olgulara karşı izlediği politikaların ifade özgürlüğüne etkileri ve uluslararası sistemde benzer rejimlere örnek teşkil eden özgün modeli açıklanacaktır. Bu modelin temel özgün niteliği, demokratik süreçlerin korunması ve nefret söyleminin önlenmesi gibi amaçlarla uluslararası sistemde giderek yaygınlaşan yeni medya alanına ilişkin düzenlemelere dayandırılan, ancak aynı zamanda bilgi akışı üzerindeki hakimiyetin arttırıldığı bir denge politikası izlenmesidir. Bu yaklaşım, başta Çin ve Rusya olmak üzere İnternet Egemenliği argümanını savunan otoriter rejimlerden belirgin bir biçimde ayrı olduğu gibi, AB ve ABD gibi aktörlerin politikalarından da önemli noktalarda ayrılmaktadır. Uluslararası sistemde Çin ve Rusya'nın ekonomik ve teknolojik avantajlarına sahip olmayan, ancak yeni medya alanındaki kontrolünü yitirmek istemeyen yahut arttırmak isteyen rejimler için, Türkiye modeli erişilebilirlik ve gerçekleştirilebilirlik bakımından çekici görünmektedir. Özellikle liberal demokratik rejimler tarafından tepkiyle karşılanan sert ve kısıtlayıcı bir politika ile özgür ve filtrelenmemiş bilgi akışı arasındaki dengeyi gözeten Türkiye modeli, bu bakımdan özgün bir nitelik taşımaktadır. Çeşitli kuruluşların demokrasi ve özgürlükler bakımından sunduğu kantitatif değerlendirmelerle desteklenen bu durum, son yıllarda ülkemizin söz konusu dengeyi kontrol ve hakimiyet yönünde takip ettiğini göstermektedir. Yeni medya alanında uluslararası sistemde yaygınlaşan düzenlemelere dayandırılan ve ilk bakışta küresel normlar çerçevesinde görülen düzenlemelerin, çeşitli anti-demokratik çıktılarında da değinilecek çalışmada, günümüzde, başta yapay zekâ algoritmaları olmak üzere, bilgi akışını derinden etkileyen gelişmeler ışığında Türkiye'nin yakın ve uzak geleceğinde bu denge politikasının olası sonuçları ve çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnternet Egemenliği, Sosyal Medya, Demokrasi ve İfade Özgürlüğü, İletişim ve Bilgi Akışı

Geç Kapitalizm, Ekolojik Emperyalizm ve Bölgesel Hegemonya: Türk Dış Politikasının Eko-Marksist Analizine Doğru

Yelda ERÇANDIRLI

Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma eko-Marksist bir dış politika analizine zemin hazırlamayı amaçlıyor. Aynı ayrı küresel çevre siyaseti ve Marksist ekoloji üzerine göz ardı edilemeyecek bir literatür olmasına rağmen tarihsel materyalist temelli ancak aynı zamanda ekoloji odaklı dış politika analizi hiç yapılmamıştır. Bunun nedeni dış politikanın büyük ölçüde ana akım siyasetin bir parçası olarak ele alınması ve hem dış politika pratiğinde hem de kuramsal tartışmalarda ekolojik meselelerin dış politikayı etkileme kapasitesine sahip olmayan ikincil önemde konular görülmesi olabilir. Bu çalışma tarihsel materyalist yöntemi kullanarak tersten bir okuma yapmayı öneriyor. Yani ekolojik sorunların dış politikadaki yerini sorgulamaktan ziyade dış politikaların ekolojik etkisini araştırıyor. Tarihsel materyalizmi diğer perspektiflerden temelde ayıran şey toplumsal üretim ilişkileri ile doğanın yıkımı arasındaki içsel (diyalektik) bağlantıyı ortaya çıkarmasıdır. Bu bir yandan devletlerin dış politika stratejilerini kaçınılmaz olarak kapitalizmi şekillendiren ilişkilerle içsel olduğu vurgusu yaparken öte yandan dış politikanın uygulanmasının sonucu olarak ortaya çıkan ekolojik zararı geç kapitalizmin dinamiklerine uyumlu olduğuna işaret ediyor.

Çalışma mevcut tartışmayı Türk Dış Politikasının son yirmi bir yılı üzerinde somutlaştırıyor. Çalışma öncelikli olarak dış politikayı hâkim sermaye sınıflarının egemenliklerini devam ettirmek için geliştirdiği hegemonya projelerinin bir devamı olarak tanımlıyor. Bu kapsamda Türk Dış Politikasını da belirli tarihsel bağlamlarda toplumsal güçler arasındaki çatışma ve toplumsal değişimin sonucu olarak ele alıyor. Her bir dış politika stratejisinin bir hegemonik projeye bağlı olduğu ve doğa ile kurulan toplumsal ilişkilerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini savunuyor. Bu kapsamda AKP'nin neoliberal jeopolitik stratejilerini bölgesel hegemonya kapsamında değerlendirerek özellikle bölgesel hegemonyayı inşa etme sürecinde Afrika ülkelerine yönelik ilişkileri ve ilişkilerin sonuçlarını ekolojik emperyalizm kavramı kapsamında ele alıyor. Ekolojik emperyalizm, kapitalist Batı toplumların çevre ülkeler üzerindeki hakimiyetinin veya farklı kapitalist güçler arasındaki rekabetin ekolojik yıkımla sonuçlanmasıdır. Ekolojik emperyalizm, kapitalist üretim tarzının getirdiği eşitsiz gelişmenin tarihsel sonucudur ve bu nedenle küresel ve bölgesel hegemonik mücadelenin de bir sonucu olarak görülmelidir.

Bu bağlamda öncelikli olarak AKP döneminde Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik politikaları günümüzde egemen olmaya devam eden geç kapitalist dönemde devlet-sermaye ilişkisinin bir uzantısı olduğu düşünülmektedir. Bölgeye yönelik dış politika stratejilerinin yerel hegemonya koşulları ile bağlantısı da bu durumu açıklar niteliktedir. Çalışma Afrika ülkeleriyle işbirliğinin altında yatan maden rezervlerinin ülke içerisinde uyguladığı maden sahası ihalelerinin yukarıdaki kuramsal açıklamalarla uyumlu olduğunu göstermeyi amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Eko-Marksizm, Ekolojik Emperyalizm, Türk Dış Politikası, Bölgesel Hegemonya, Afrika

21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Transkafkasya

Osman ERCAN

Dr. Öğr. Üy., Ardahan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan olmak üzere üç yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği'ne söz konusu devletler dolayısıyla sınır ülke olan Türkiye Kuzey Atlantik İş Birliği Örgütü'nün üyesi olarak Transkafkasya ülkeleri ile bir ilişki tesis edememiştir. Ancak, Soğuk Savaş sonrası bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ile Transkafkasya Türk dış politikasının önemli politika gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde genel olarak Kafkasya'nın, daha özelden ise Güney Kafkasya'nın siyasi istikrara kavuşmasının mümkün olmaması bölgede siyasi istikrar ve güvenlik inşası arayışında olan Türkiye'de endişe ile izlenmiştir. Nitekim bağımsızlıklarının ilk yıllarında meydana gelen Azerbaycan-Ermenistan çatışması ve Abhazya ile Güney Osetya ayrılıkçılığıyla mücadele eden Gürcistan'daki karışıklıklar Türk dış politikasındaki önemli gündem maddelerinden olmuştur.

Genel olarak yeni bağımsızlığını kazanmış olan Türk cumhuriyetleri ile diğer Sovyet sonrası ülkelerle hızlı bir şekilde siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye, Güney Kafkasya'daki iş birliği temelindeki politikasının önündeki en büyük engeli siyasi istikrarsızlık ve güvenlik sorunları olarak görmüştür. Bu bağlamda Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkileri de 1993 yılında sınırların kapatılmasının ardından gelişme gösterememiş ve Güney Kafkasya'da Türk dış politikasının temel yönünü Azerbaycan ve Gürcistan ile ilişkiler oluşturmuştur. Öyle ki; Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan iş birliği üçgeninde birçok ulaşım ve enerji politikası hayata geçirilebilmiştir. Böylece, Türkiye Gürcistan ile Azerbaycan üzerinden Çin Halk Cumhuriyeti'ne kadar açılarak Güney Kafkasya ve Merkezî Asya'da kayda değer varlık gösterebilmiştir.

Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasında 2008 Ağustos ayında Abhazya ile Güney Osetya bölgeleri temelinde vuku bulan savaş ile 2022 Eylül ve Kasım ayları arasında gerçekleşen İkinci Karabağ Savaşı sonrasında aslında bölgede Türkiye'nin aradığı siyasi istikrar ve güvenliğin hala belirsizlik içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Bölgede Karabağ sorunu büyük oranda çözülmüş görülmekle birlikte Ermenistan'ın irredantist politikaları gündeme tekrardan gelmekte, Abhazya ve Güney Osetya donmuş ihtilaf bölgeleri merkezli karışıklıklar da Transkafkasya'da istikrar ve güvenliği etkilemeye devam etmektedir. Bu durum karşısında Türkiye'nin Güney Kafkasya politikası 21. yüzyıla gelindiğinde de değişmemiştir. Atılan iş birliği adımları çerçevesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Hattı ve Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu gibi bir dizi proje tamamlanarak faaliyete geçirilmiştir. Türkiye aynı zamanda Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya çatışma bölgelerinde de politikasını farklılaştırmamış, 1990'ların başından itibaren Azerbaycan ve Gürcistan'ın uluslararası hukuk tarafından tanınan toprak bütünlüklerini desteklemiştir.

Türk dış politikasında Güney Kafkasya'nın konumuna odaklanan bu çalışmada Türkiye'nin ihtilaf alanlarına sahip olan bölgede iş birliği çabaları ile siyasi istikrar ve güvenlik arayışları incelenecektir. Bu bağlamda 21. yüzyıldaki Güney Kafkasya'nın Türk dış politikasındaki yeri İkinci Karabağ Savaşı sonrasında değişen jeopolitik dengeler açısından ele alınacaktır. Analitik bir yaklaşımdan hareketle Türkiye'nin Güney Kafkasya politikası için bir gelecek projeksiyonu çizecek bu çalışma ile ilgili literatüre katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Transkafkasya, İş Birliği, Donmuş İhtilaf Bölgeleri.

Enerji Bağlamında Türkiye'nin Türkmenistan Politikası (1991-2023)

Ahmet ÖZDEMİR

Dr. Adayı, Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye, Hazar Havzasının da içinde olduğu enerji zengini bölgelerle çevrelenmiş olup, dünyanın mevcut petrol ve doğal gaz kaynaklarının %70'inin bulunduğu ve bahsi geçen kaynaklara gereksinim duyulan bölgelere yakın konumuyla jeostratejik bakımdan büyük önem taşımaktadır. Bu minvalde Ankara enerji ihtiyacını daha kısa ve ucuz yollardan sağlama, enerji kaynaklarını çeşitlendirme, enerji üretici ve tüketici ülkeler arasında bir köprü vazifesi üslenme, enerji ticaret merkezi olma arzusu içindedir. Türkmenistan ve Kazakistan'ın alternatif enerji pazarı arayışları ve Türkiye ile Avrupa ülkelerinin değişik enerji kaynaklarına ulaşma fikri, ülkeler arasında ortak iş birliği imkânı yaratmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin Türkmenistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıldan itibaren günümüze kadar (1991-2023) olan dönemde Ankara'nın Aşgabat'a ilişkin enerji bağlamında yürüttüğü politikayı ortaya koymaktır. Bu kapsamda Türkmenistan'ın 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirvesi'nde "gözlemci üye" olarak katılımıyla birlikte Türk devletleri arasındaki iş birliği, yeni bir boyut kazanmıştır. Araştırma, söz konusu zirvede kabul edilen "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" belgesinde enerji alanında yürütülmesi planlanan faaliyetlere odaklanmaktadır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, 2010 yılından itibaren Türkmenistan ve Kazakistan petrolünü dünya enerji piyasasına taşımaktadır. Öte yandan Türkmenistan doğal gazının Hazar üzerinden Türkiye'ye ulaşması stratejik açıdan önemlidir. Böylece Türkiye'nin İran'a ve Rusya'ya ilişkin bağımlılığını azaltacak ve Avrupa'ya Türkiye üzerinden güvenli biçimde doğal gaz akışı sağlanabilecektir. Türkmenistan son yıllarda Azerbaycan ve Türkiye ile Trans-Hazar Doğal gaz Boru Hattının devreye alınmasına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkmenistanlı ve Azerbaycanlı yetkililer 2021 yılının Ocak ayında Hazar Denizi'nde Serdar/Kepez "Dostluk enerji yatağı" bölgesinde petrol ve doğal gaz üretimine ilişkin "Dostluk" anlaşması adı verilen bir belgeye imza koymuşlardır. Anlaşmaya göre yukarıda bahsi geçen bölgedeki petrol ve doğal gaz yatakları ortaklaşa işletilecek olup, üretilecek petrol ve doğal gaz'ın Türkiye'den BTC, Trans Anadolu Doğal gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) aracılığıyla Avrupa'ya ve dünya piyasalarına ulaştırılması öngörülmektedir. Aşgabat ve Bakü enerji boru hattı projelerine Ankara'nın da dâhil olmasını istemektedir. Türkiye, Türkmen doğal gazının Avrupa'ya sevki için en güvenilir yollardan biridir ve Türk yetkililer bu durumun farkında olarak yapılan projelerde yer alacak politikalar takip etmektedir.

Bu çalışmada detaylı bir alan yazın taraması yapıldıktan sonra araştırma kapsamına giren yazılı kaynaklar incelenmiş ve belge çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu minvalde yazarların yayımladıkları makalelerden yararlanılmıştır. Ayrıca Yüksek Öğretim Kurumuna bağlı üniversiteler bünyesinde hazırlanan lisansüstü tezlerden faydalanılmıştır. Dikkate alınan kaynaklar kütüphanelerin çevrim içi mecralarından elde edilmiştir. Verilerin büyük çoğunluğu çevrim içi

ortamda bulunan araştırma merkezlerinin raporlarından ve haber sitelerinden derlenmiştir. Toplanan veriler nitel içerik özömlemesine tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, Türkiye, Türkmenistan ve Azerbaycan arasında enerji alanında gerçekleştirecek bir iş birliği Türk dñnyası açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Türkmenistan Doğal Gazı, Trans Hazar Boru Hattı, Güney Gaz Koridoru, Türkmenistan Petrolü, Orta Koridor

AKTÖRLERİNİ UNUTAN DIŞ POLİTİKA: KADINLAR NEREDE?

Zeynep ALEMDAR

Prof. Dr., Okan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kadın hareketinin uluslararasılaşması 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar uzansa da Uluslararası İlişkiler disiplinde kadınların nerede olduğu sorusu ancak 1980'li yıllarda sorulur hale gelmiştir. Ekonomi, Sosyoloji ve hatta Politik Teori alanlarında etkili olan feminist düşüncenin Uluslararası İlişkiler alanına girmesi ise ancak Soğuk Savaşın bitimine ve genel olarak “üçüncü tartışma” olarak anılan döneme denk gelmiştir. Uluslararası İlişkilere feminist bakış açısının bir haritasını aktörler, tanımlar ve kavramlar, teori ve yöntem olarak dörde ayırarak çizebiliriz. Bu çalışmada önce kadınların aktörler olarak (dış politikadan etkilenenler ve dış politikayı etkileyenler) nerede olduğu ve dış politikanın tanımlarının ve kavramlarının feminist bir bakışla nasıl yeniden anlamlandırıldığı ve bunun dış politika yapımına etkilerini tartışacağız. Ardından, Türk dış politikası içine kadın farkındalığı nasıl katılabilir, mevcut feminist dış politika yaklaşımlarını TDP'ye uyarlamak mümkün müdür sorularına cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminist dış politika, kadın hareketi, Türk dış politikası

CUMHURİYETİN SEFİRELERİ: TÜRK DİPLOMASİSİNDE İŞ BÖLÜMÜ, TEMSİL VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Burcu ÖZDEMİR-SARIGİL

Dr., Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılında, Türk dış politikası birikimi üzerine yapılan değerlendirmelerin odak noktası genelde temel konular, bölgeler, yaklaşımlar ve aktörlerdeki değişim ve süreklilik üzerine olmuştur. Bu süreçte, aktör olarak 'kadınlar nerede?' sorusu eşliğinde Türk dış politikasının dünü ve bugününde toplumsal cinsiyetin merkezi rolünü vurgulayan/sorgulayan çalışmalar da ortaya çıkmış ve akademik tartışmaları zenginleştirmiştir. Gelişmekte olan bu feminist literatür, örneğin, formel diplomasiye kadınların katılımlarını ve değişen rollerini, eşitlik üzerindeki etkileriyle göstermiştir (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili 2018, 2022). Bu literatürün bir başka dalı, Türk dış politikası ve diplomasisinin küresel Kadın, Barış ve Güvenlik gündemine entegrasyonu üzerine yoğunlaşmıştır (Alemdar 2019; Alemdar and Yinanç 2021; Bilgin-Aytaç 2021; Balamir-Coşkun 2021; Özdemir-Sarıgil 2021). Bu çalışma ise, diplomasiyi uygulayıcısı ve başat aktörlerinden biri olan sefiirelere yani diplomat eşlerine odaklanmaktadır. Kamuya açık demeçler, metinler, anılar ve 'Dışişleri Mensupları Eşleri Dayanışma Derneği' faaliyetlerinin incelenmesine dayanan çalışma, Türkiye'deki diplomat eşlerinin statüsünü ve rollerini geçmişten günümüze incelemektedir. Çalışma, diplomasiyi iç işleyişine, temsile ve özellikle de Türk diplomasisinin rutin, gündelik, özel ve enformel (gayrı-resmi) alanlarında toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne yönelik anlayışımızı geliştirerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bulgularıyla, daha önce diğer ülkelerde (örneğin İngiltere, ABD, Hindistan, İsveç) diplomat eşleri üzerine yapılan benzer araştırmalar örtüşmektedir. Türk diplomat eşleri, diplomatik misyonların ev sahibesi, organizatörü, eşlerinin yılmaz destekleyicisi olmuşlar ve rol model olarak her yaptıklarıyla Türk kültürünün temsilciliğini üstlenmişlerdir. Kültürel diplomasiyi en önemli taşıyıcılarından. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri içinde hareket eden 'makbul' eşler, diplomasiyi etkin işleyişinde de önemli bir rol üstlenmişlerdir. Katkıları, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından her zaman teşvik ve takdir edilmiştir. Öte yandan, Bakanlık diplomat eşlerine bu takdire şayan vazifeleri için bir ücret ödemiş, diplomat ailelerine tanınan evrensel dokunulmazlık ve imtiyazlar dışında kendilerine resmi statü ve sosyal haklar vermemiştir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu gibi, diplomasiyi günlük işleyişinde kariyer diplomatı olmanın yanında diplomat eşi olarak da kadınların önemli rolleri vardır. Ancak süre gelen eşitsizlikler, politika yapıcılar ve akademisyenleri yirmi birinci yüzyılda diplomasiyi yürütülmesindeki cinsiyete dayalı yapıları yeniden düşünmeye ve dönüştürmeye teşvik eder niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, diplomasi, diplomat eşleri, sefiirelik, Türkiye

DIŞ POLİTİKA KONUSU OLARAK GÖÇ VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Deniz ŞENOL SERT

Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafı konum ve değişen göç sistemiyle birlikte, göç gittikçe politikleŐen bir konu haline gelmekle birlikte aynen iklim gibi göç de devletlerin ekonomik ve sosyal yapılarını, dolayısıyla dış politikalarını etkilese de Uluslararası İlişkiler disiplininin teorik tartıŐmalarında öncelenmeyen bir konudur. Göç, dört temel başlık altında Türkiye'nin dış politika konusu olmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri bağlamında göç; düzensiz göçle mücadele, insan ticareti mağdurları ve yerinden edilmiş insanlar. Bu çalışmada önce göç konusunun Türkiye'nin dış politikasının neresinde durduğuna bakacağız. Bir yandan resmi olarak ilan edilen baŐlıklar altındaki sorunları ve olası açılımları değerlendirirken, diğer yandan yakın zamanda gündeme gelmesi gereken yeni alanları belirlemeye çalıŐacaęız.

Anahtar Kelimeler: Göç, toplumsal cinsiyet, dış politika

UKRAYNA SAVAŞI SÜRESİNCE AVRUPA BİRLİĞİ'NE KARŞI DURMAK: AB'NİN RUSYA'YA YAPTIRIMLARINA TÜRKİYE'NİN İTİRAZLARI

Kadri Kaan RENDA

Dr. Öğr. Üy., Hacettepe Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ali Onur ÖZÇELİK

Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Hüsrev TABAK

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma, Şubat 2022'den bu yana Ukrayna'daki savaşa özel bir vurgu yaparak Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin (AB) yaptırım politikasına yönelik nasıl normatif ihtilaflılıklar ürettiğini, ne tür argümanlar kullanarak kendi pozisyonunu meşrulaştırdığını çözümlenmeyi amaçlamaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline karşı AB ile Türkiye'nin farklı pozisyonlar almaları, aday ülke olarak Türkiye'nin AB ile siyasi olarak ayrışmasına sebep olmuştur. Türkiye, hem Ukrayna hem de Rusya ile ekonomik, diplomatik ve hatta askeri ilişkilerini devam ettirmiştir. Üstelik Türkiye bu savaşta arabulucu rolünü de üstlenerek iki taraf arasında tahıl koridoru oluşturulması ve esir değişimi konularında arabuluculuk yapmıştır. Bu rolün bir parçası olarak Türk siyasetçiler, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklerken Rusya'ya karşı düşmanca bir dil kullanmaktan kaçınmışlardır. AB ise Ukrayna'nın üyeliğini hızlandırırken Rusya'ya yaptırım kararı almıştır. Bu çalışmada, "AB'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlardan dolayı Türk siyasetçilerin AB'ye yönelttikleri eleştiriler nelerdir?", "Türkiye bu yaptırımlara nasıl karşı çıkmıştır?" ve "AB'nin normatif etkisine nasıl meydan okumuştur?" sorularına yanıt aranmaktadır. Birbiriyle ilişkili bu soruları yanıtlamak, Türk siyasetçilerinin kriz boyunca ürettikleri söylemlerin ayrıntılı bir analizini gerektirmektedir. Türkiye'nin AB'nin yaptırım politikasıyla uyumsuzluğunun söylemsel alanda inşası Türkiye'nin AB'den normatif olarak uzaklaşmasının düşünsel zeminini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel argümanı Türkiye'nin AB'ye itirazlarının oluşmasında yalnızca stratejik çıkarlar ve pragmatizm değil, aynı zamanda etik-politik ve ahlaki kaygıların da önemli bir rol oynadığıdır.

Bir dış politika aracı olarak yaptırımlar AB tarafından 1980'lerdeki Falkland Adaları krizinden bu yana kullanılmaktadır (Thouvenin, 2020, s.88). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Batı'nın Rusya'ya birçok farklı biçimde tepki göstermesine sebep olmuştur. Bu tepkiler arasında Avrupa Birliği'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar en çok tartışılanıdır, çünkü yaptırımlar bir yandan yaptırım uygulayan ülkeler üzerinde olumsuz etki yapabilirken, diğer yandan üçüncü ülkeler üzerinde tali zararlar doğurabilmekte ve masum insanlar üzerinde istenmeyen etkilere sebep olabilmektedir (Portela, 2016, s.916, 918). Yaptırım politikası söz konusu olduğunda, yalnızca üye devletler arasında siyasi bir fikir birliğine varmak değil, aynı zamanda daha geniş bir onay için üçüncü ülke desteğini toplamak ve AB'nin yaptırım politikasına uyumlarını temin etmek gerekmektedir (Hellquist, 2016, s.998). AB'nin yaptırım politikasının hem üye devletler hem de üçüncü ülkeler tarafından kabulü ve uygulanması bu politikanın sürekliliği ve etkinliği açısından elzemdir. Bunu belirleyen en önemli

faktör ise AB'nin yaptırım politikasını meşrulaştırmak için kullandığı normatif argümanların diğer devletlerce kabul görmesi ve itiraz edilmemesidir. Bu nedenle, bu çalışmada üye devletlerin dahili itirazlarından ziyade, aday ülke olan Türkiye'nin harici itirazlarına odaklanılmaktadır.

Son dönemde yapılan çalışmalarda, AB'nin normatif gücüne dış aktörler tarafından nasıl meydan okunduğunun veya itiraz edildiğinin araştırıldığı görülmektedir. Aydın-Düzgit ve Noutcheva (2022, s.1818), AB'nin dış çekişmesine bir örnek olarak, Rusya ve Türkiye'nin normatif güç niteliklerinin bir parçası olarak AB'nin müdahalelerine nasıl normatif olarak karşı çıktıklarını ve meşruiyetlerini nasıl ortadan kaldırmaya çalıştıklarını titizlikle incelemişlerdir. Yazarların analizi, Rusya ve Türkiye tarafından kullanılan stratejik (pragmatik) ve normatif (etik-politik ve ahlaki) ihtilafı (contested) pratik biçimlerini açığa çıkarmış ve böylece AB'nin normatif failliği ve niteliklerinin söylemsel olarak meşruiyetinin zedelendiği sonucuna varılmıştır. Aydın-Düzgit ve Noutcheva'nın analitik çerçevesini AB'nin üçüncü aktörlerle olan dış çekişmesine uygulamaları özellikle önemlidir, çünkü Rusya ve Türkiye'nin normatif bir gücün, yani AB'nin meşruiyetine normatif olarak itiraz ederek normatif failliklerini nasıl müzakere ettiklerini gözlemek için açıklayıcı bir vaka sağlamışlardır.

Bu çalışma da benzer şekilde, Türkiye'nin AB'nin yaptırım politikasına yönelik itirazlarını ele alarak, AB'nin yaptırım politikasının normatif temellerini zayıflatmasını araştırmayı hedeflemekteyiz. Bu çalışmanın ampirik kısmında nitel içerik çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Birincil kaynak olarak resmi belgelerden, Türkiye Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı'nın konuşmalarından ve diğer bazı hükümet temsilcilerinin açıklamalarından yararlanılmıştır. Ayrıca, Ocak 2022 - Aralık 2022 dönemine ait Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) görüşme tutanakları da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Ukrayna Savaşı, Türkiye, Yaptırımlar, Normatif İhtilafılık

LİDER DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ: İKİ ÜLKE, İKİ DÖNEM, DÖRT LİDER

Doğuş SÖNMEZ

Araş .Gör., Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ali Faik DEMİR

Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Devletlerin birbiriyle kurdukları ilişkiler çok boyutlu ve yönlü olarak değerlendirilmektedir. Bu çok boyutluluk ve yönlülük, dış politika sürecinde çok aktörlü olma mecburiyeti getirmektedir. Devletlerin yetkilendirdiği kişiler, karar alıcılar, ticaretle uğraşanlar veya ünlü diplomasisi kavramı bağlamında ünlüler, uluslararası sistemin sınırlılıkları çerçevesinde, devletlerin ilişkileri konusunda etkin aktörlerdir. Bütün bu ilişkiler diplomasi olarak adlandırılmaktadır ve diplomaside en öne çıkan aktörler, devlet başkanlarıdır. Devlet başkanlarının dış politika yapım sürecindeki etkilerinin, liderlerin ön plana çıktığı devletlerde daha görünür olduğu söylenebilir.

Tarihi 16. yüzyıla kadar uzanan Türkiye-Rusya ilişkilerinde de devlet başkanlarının etkisini ya da lider diplomasisini görmek mümkündür. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Komünist Partisi Genel Sekreteri Vladimir Lenin arasındaki yakınlığın Türkiye-SSCB ilişkilerini etkilediği bilinen bir gerçektir. Günümüzde de benzer bir yakınlığı ve bu yakınlığın devletlerarası ilişkilere yansımaları Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında gözlemlemek mümkündür.

Bu anlamda çalışmanın araştırma sorusu Türkiye-Rusya ilişkilerinde Atatürk-Lenin etkisi ile Erdoğan-Putin etkisinin lider diplomasisi bağlamında benzer olup olmadığıdır. Çalışma boyunca iki ülkenin iki farklı dönem içerisindeki yaklaşımının lider boyutu incelenecektir. Bu anlamda karşılaştırılacak dönemlerden ilki, Atatürk'ün Lenin'e yazdığı mektubun tarihi olan 1920 ve Lenin'in hayatını kaybettiği yıl olan 1924 arası dönemdir. İkinci dönem ise uçak krizi sonrasında Erdoğan'ın Putin'e yazdığı mektubun ve Türkiye'deki darbe girişiminin tarihi olan 2016 ile Ukrayna Savaşı'nın başlangıç yılı olan 2022'dir. Başka bir deyişle lider diplomasisi kavramı özelinde Türkiye-Rusya ilişkileri; Atatürk-Lenin arasında 1920-1924 dönemi; Erdoğan-Putin arasında ise 2016-2022 dönemi temel alınarak karşılaştırılacaktır. İki dönemde de liderleri bir araya getiren etkenin temelde Batı tarafından dışlanmışlık, Batı'nın ötekisi olma durumu olduğu ve her iki dönemde de liderlerin etkisiyle Türkiye ve Rusya arasında esnek bir ittifakın kurulmuş olduğu iddia edilecektir.

Çalışmada kullanılacak yöntemler karşılaştırmalı tarih yöntemi ve içerik analizidir. Karşılaştırmalı tarih yöntemi, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki iki kesitin lider diplomasisi ekseninde incelenmesi hususunda kullanılacaktır. İçerik analizi yöntemi ise nitel anlamında, liderlerin birbirlerine yönelik söylemlerinin ve ifadelerinin incelenmesi konusunda kullanılacaktır. Çalışmanın sonunda, neredeyse yüz yıllık geçmişe sahip her iki devletin de ilişkilerinde tekrar eden döngülerden birini incelemek ve söz konusu döngüdeki etkenleri ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, İş Birliği, Lider Diplomasisi, Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi.

MONTREUX (MONTRÖ) BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNDE İNGİLİZ STRATEJİSİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Sait DİLEK

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk Boğazları, Asya'yı Avrupa'ya; Karadeniz'i ise Akdeniz'e bağladığından jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan önemli coğrafi mevkilerin başında yer almaktadır. Bu özellik, Boğazların idaresi ve egemenliği meselesinin uluslararası siyasetin gündeminde yer almasına direkt etkiye bulunmuştur.

I. Dünya Harbi esnasında İngiliz-Fransız ortak kuvvetleri, Osmanlı Devletinin kalbi konumunda olan İstanbul'u ve Boğazları alabilmek için ilkin deniz harekâtı akabinde ise kara harekâtı gerçekleştirmişlerdir. Bahsi geçen iki devlet, Çanakkale cephesinde gerçekleştirdikleri muharebelerde istedikleri sonucu alamayınca geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu yenilgi, Büyük Harbin süresinin uzamasına direkt etkiye bulunan faktörlerden biri olmuştur. İtilaf Devletleri harp sonrasında Türk tarafına dikte ettikleri Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması ana metinlerine bakıldığında; boğazlar üzerindeki Türk hâkimiyetine son verdikleri göze çarpmaktadır. Ancak Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Türk milleti askeri, siyasi ve iktisadi kısıtlamaları varoluşsal bir sorun olarak görüp Kurtuluş Savaşı'nın askeri safhasını başlatmıştır. Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz ile başarıyla neticelenen bu mücadele, boğazlar başta olmak üzere kadük bir antlaşma olan Sevr'in tüm hükümlerinin Lozan Barış Konferansı oturumlarında yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur.

Lozan Barış Konferansı oturumlarında Boğazlar meselesi uzun süren tartışmalar neticesinde karar altına alınabilmiştir. Boğazlar Rejimine ilişkin sözleşmede; Türk üye başkanlığında boğazlardan geçişleri denetlemekle görevli uluslararası boğazlar komisyonunun kurulmasına karar verilmiştir. Fransa, Britanya İmparatorluğu, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Rusya ve Sırp-Hırvat-Sloven Devleti boğazlar komisyonunun üyeleri olarak belirlenmiştir. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında ise kimi bölgeler askerden arındırılmıştır. Türkiye 1923 yılının koşulları içinde boğazlar bölgesinin silahtan arındırılmasını ve Boğazlardan geçişin denetlenmesi sorumluluğunun uluslararası boğazlar komisyonuna bırakılmasını kabul etmek durumunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyetin uluslararası hukuk açısından temellerini atan Lozan Barış Antlaşması, Sevr ile kıyasladığında Türkiye lehine madde sayısının çok daha fazla olduğu ve dönemin koşullarına göre başarılı bir diplomasi ürünü olduğu görülmektedir. Türk dış politikası aktörleri, bu antlaşma sonrasında bazı aleyhteki maddeleri lehe dönüştürebilmek için siyasi konjonktürün elverişli olmasını bir başka ifadeyle koşulların değiştirilebilecek bir seviyeye gelmesini bekleyerek diplomatik bir zeminde sorunları çözmeye odaklanmışlardır.

Türk Hükûmeti, Lozan Boğazlar Rejimine ilişkin sözleşmenin 'rebus sic stantibus' ilkesine bağlı olarak yeniden gözden geçirilmesini ve Türkiye'nin güvenliğinin tam olarak sağlanabilmesi için uluslararası bir konferansın toplanmasını ilgili devletlerden talep etmiştir. İngiltere, Lozan Boğazlar Rejimi hükümlerini olanaklar ölçüsünde korumaya çalışan statükocu bir stratejiyle Montrö'deki görüşmelere başlamıştır. Lakin mevcut siyasi koşulların etkisiyle Türkiye'nin yumuşak revizyonizm teklifini kabul etme eğilimi göstermiştir.

Konferans neticesinde 20 Temmuz 1936 günü taraflar arasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme eskisine oranla, Türkiye'nin güvenliğine ve onun egemenlik haklarına (Boğazlar Komisyonu'nun kaldırılması, Boğazların her iki yakasının askerleştirilmesine onay verilmesi) çok daha elverişli ortam sağladığı gibi savaş gemilerinin geçiş rejimi açısından Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerle diğer devletler arasında daha dengeli bir durum oluşturmuştur.

Çalışmanın ana sorunsalı İngiltere'nin Türk boğazları konusunda benimsediği statükoyu neden değiştirdiği sorusuna odaklanmaktadır. Dış politika analizinde multifactorial (çok faktörlü) yaklaşım dikkate alınarak İngiltere'nin iç ve dış siyasetinde bu değişime etki eden nedenler sorusuna cevap aranacaktır. Dolayısıyla Montrö Boğazlar Sözleşmesine giden yolun sadece İtalya'nın Akdeniz'deki 'Bizim Deniz' anlayışından kaynaklanmadığı bu çalışmada iddia olarak ortaya konulmaktadır.

Dış politika analizi çalışmalarında diğer bir önemli husus lider, devlet, uluslararası sistem analizinin harmanlanmış bir şekilde birincil kaynaklar kapsamında yapılabilmesidir. Bu kapsamda iki dünya savaşı arası dönemde İngiltere ve Türkiye ikilisinin dış politika stratejileri Boğazlar özelinde dikkate alıp deskriptif ve analitik bağlamda sunum gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Montrö, İngiltere, Boğazlar, Dış Politika

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRKİYE-İNGİLTERE YAKINLAŞMASI: AKDENİZ İTTİFAKI

Ali Servet ÖNCÜ

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Almanya’da Nasyonal Sosyalist Parti’nin 1933 yılında iktidara gelmesinin akabinde Adolf Hitler’in takip ettiği revizyonist politikalar, İtalya’yı da cesaretlendirip, Benito Mussolini’nin de benzer politikalar uygulamaya başlamasına neden olmuştu.

Almanya, 1933’den itibaren Avusturya, Çekoslovakya, Polonya ve Litvanya’ya yönelik açık veya gizli ilhak ve işgal planları yapıyordu.. İtalya da aynı dönemde Doğu Afrika’da etki sahasını sağlamlaştırmak ve genişletmek için Habeşistan’a saldırıp, Arnavutluk’tan başlayarak Balkanlar üzerinde tehdit oluşturmaya başlamıştı. Mussolini ayrıca Akdeniz’i kendi hâkimiyet sahasındaki bir bölgeymiş gibi görüp burayı “Mare Nostrum” (Bizim Deniz) diye tanımlıyordu. İki Dünya Savaşı arası dönemde Avrupa’nın önde gelen revizyonist devletlerinden Almanya ve İtalya 1936 yılında başlayan “İspanya İç Savaşı”nda da General Franco’ya destek veriyor, Uzakdoğu’da Japonya’nın revizyonist politikalarına sempati besliyorlardı.

Almanya ve İtalya’nın bu politikaları dünyanın ve Avrupa’nın diğer büyük devletlerinde ister istemez güvenlik kaygılarına sebep olup tedirginlik yaratıyordu. Bu çerçevede 1933’ten itibaren Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği gibi ülkeler önce Almanya’ya kısa bir süre sonrasında ise İtalya’ya karşı bir takım önlemler alıp politikalar geliştirmişlerdir. Bu iki ülkenin revizyonist politikaları Türkiye’yi de endişelendiriyor, Almanya ve İtalya’nın Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu ile ilgili plan ve politikaları Türkiye’nin güvenliğini birinci derecede tehdit ediyordu.

İtalya’nın 1935 yılı Ekim ayında Habeşistan’a saldırması üzerine Milletler Cemiyeti İtalya’yı saldırgan devlet ilan edip, üye devletlerin İtalya ile bütün ticari ve parasal ilişkilerini kesmelerini istemişti. MC bu önlemler yüzünden ekonomik olarak zarar gören devletlere yardım etme ve İtalya’nın ambargo koyan devletlere karşı olası bir saldırısı halinde üyelerinin dayanışma içerisinde olmalarını garanti etme sözü vermişti.

İtalya’nın Habeşistan’ı işgalinden en fazla zarar gören devletlerden birisi Akdeniz’deki güç dengesi aleyhine bozulan ve Hindistan’a giden “İmparatorluk Yolu” tehdit edilen İngiltere’ydi. İngiltere, Akdeniz’in güvenliği ve İtalya’nın ambargoya dâhil olan devletleri tehdit etmesi üzerine önce Fransa ile bir mutabakata varıp sonrasında ise bu mutabakat çerçevesinde 1935 yılı Aralık ayında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve İspanya’ya askeri garantiler vermişti. İspanya hariç diğer devletler 1936 yılı Ocak ayında bu askeri garantileri kabul edip aynı garantileri İngiltere’ye vermişler ve Akdeniz İttifakı bu suretle oluşmuştu. Akdeniz İttifakı İtalya Habeşistan Savaşı’nın bitişine kadar yürürlükte kalmıştır. Bu ittifak iki ülke arasında Musul meselesinin çözümünden sonra normal bir seyir takip eden ilişkileri ileri bir seviyeye taşımış ilişkilerde yaşanan bu yakınlaşma İkinci Dünya Savaşı’nın hemen başında iki ülke arasında bir ittifak anlaşmasının imzalanmasına kadar gitmiştir.

Bildirinin sorunsal Akdeniz İttifakı’nın kurulmasına neden olan sebepler ve bunun Türkiye İngiltere ilişkileri açısından öneminin ortaya konulup değerlendirilmesidir. Bildiri hazırlanırken

Türk, İngiliz, Fransız ve Milletler Cemiyeti arşiv belgeleri kullanılacaktır. Bunun yanında Türk basını ve yabancı basın taranacak konu ile ilgili araştırma eserleri incelenecektir. Bildiride konu analitik ve deskriptif yaklaşımla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Revizyonizm, Akdeniz, İttifak, Garanti.

1939 TÜRK-İNGİLİZ-FRANSIZ İTTİFAKI NE ZAMAN SONA ERDİ?

Çağrı ERHAN

Prof. Dr., Altınbaş Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı başlarken İngiltere ve Fransa ile imzaladığı Üçlü İttifak'ın resmen sona erip ermediğini bilmiyoruz. Konuyu evvelce çalışanlar, “şartların köklü şekilde değişmesiyle” antlaşmanın kendiliğinden hükümsüz kaldığı yorumunu yapmaktadırlar.

Antlaşmanın 9. Maddesi, “bu antlaşma 15 yıllık bir süre için yapılmıştır. Taraflardan biri antlaşmaya son vermek istediğinde olduğunu, bu sürenin bitiminden 6 ay önce öbür iki tarafa bildirmezse, antlaşma 5 yıllık yeni bir süre için kendiliğinden uzamış olacak ve böylece gidecektir” şeklindedir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu antlaşmanın geçerliliğini taraflara teyit ettirmiş olduğuna dair belgeler arşivlerde mevcuttur. Hatta NATO'ya üye olmak için çaba gösterirken Ankara'nın ABD'ye ilettiği argümanlarından biri, Üçlü İttifak'ın geçerli olduğu ve Türkiye NATO'nun dışında bırakılsa bile İngiltere ve Fransa'nın “garanti yükümlülüğünün” süreceği şeklindedir.

Bu bildiri özeti hazırlanırken, Üçlü İttifak'ın sona erişile ilgili bir belgeye Türk Diplomatik Arşivi'nde henüz ulaşamamıştır. Büyükelçi İsmail Soysal da -benim gibi-, “1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı” başlıklı makalesini hazırlarken antlaşmanın ne zaman sona ermiş olduğuna dair herhangi bir belge bulamamış olacak ki, “Türkiye 1952'de NATO'ya katılınca güvenlik sorunu kökünden çözülmüş oluyordu. 1954'te Üçlü Paktın 15 yıllık süresi dolmuştu. Gerçi ona bağıtlı devletlerden herhangi biri son verdiğini bildirmediği için, yürürlüğü kendiliğinden uzamış sayılabılırdi. Ancak artık ittifak var oluş nedenini yitirmiş, tarihe mal olmuştu” yazmıştır.

1939 Antlaşmasının ne zaman ve ne şekilde sona erdiği ya da ermiş olabileceği, eldeki ve konferans tarihine kadar ulaşılması umut edilen belgeler çerçevesinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üçlü İttifak (1939), Türkiye-İngiltere-Fransa İttifakı, Türkiye-Birleşik Krallık-Fransa Karşılıklı Yardım Antlaşması

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ DENGE SİYASETİNİN ANATOMİSİ

Murat DEMİREL

Dr. Öğr. Üy., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

İkinci Dünya Savaşında Türk dış politikası, temel olarak denge siyaseti çerçevesinde ‘savaş dışı kalma’ ekseninde yürütülmüştür. Bu politikanın özünde Türkiye’yi olası saldırılardan korumak, askeri ve ekonomik kapasiteleri güçlendirmek, ulusal çıkarları gözetirken uluslararası toplum içerisindeki etkin mevcudiyetini muhafaza etmek gibi hedeflerin yer aldığı söylenebilir. Türk dış politikasının bu dönemdeki başat karar verici olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün önderliğinde yürütülen politikaların, savaşa giren tüm taraflarla diplomatik temasları koruyan, Türkiye’nin ekonomi ve savunma kapasitelerini artıracak işbirlikleri arayışları içerisinde olan bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu çalışma, dönemin başat aktörleri arasındaki güç rekabetini gözeterek kurgulanan denge siyasetini “direnc” gösterme boyutuyla irdeleyen bir düzlemde tartışmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışma, 1939 ile 1945 yılları arasında Türk dış politikasındaki etkileşimlerin uluslararası toplumun ortaya koyduğu temel normlar ile desteklendiğini, dış politikadaki adımların ikili ve çok taraflı antlaşmalarla güvence altına alındığı bir zeminde yürütüldüğünü, bu esnada ortaya çıkan sorunlar ve yapılan baskılara belirli bir esneklik ile direnc gösterildiğini savunmaktadır. ‘Direnc’ kavramı “dayanma, karşı koyma gücü, mukavemet” şeklinde tanımlanırken, bu çalışma ilgili denge siyasetinde Türk dış politikasının karşı karşıya kaldığı zorluk ve baskılara karşı direnc gösterdiğini ortaya koymakta, ‘direnc’ kavramını dış politika vakalarına tatbik ederek özgün bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda yürütülen dış politikanın baskı ve zorluklara karşı “direnc” olarak nitelendirilebileceğine vurgu yapan çalışma, İkinci Dünya Savaşı esnasından örnek olaylar ile ilgili savını desteklemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, çalışma direnc gösterilen unsurları üç kategoriye ayırarak incelemektedir. Bu sınıflandırmalar, Türkiye’yi yanlarında savaşa çekmek isteyen tarafların uyguladığı baskıcı politikalara karşı ortaya konan direnc; savaşın gidişatındaki değişimler ya da aktörlerin politikalarındaki değişimler neticesinde ortaya çıkan zorluklara karşı gösterilen direnc; yapılan taahhüt ve imzalanan antlaşmalarla sahadaki gelişmelerin uyumsuz hale gelmesiyle Türk dış politikası aleyhine olan gelişmelere karşı oluşturulan direnc olarak nitelendirilmiştir. İlgili çalışma, bu üç başlık altındaki vakaların hangi araçlar ve prensiplerle karşılandığının ortaya konması ile direnc gösterilen dış politika vakalarına dair genel bir çerçeve çıkarılarak kavramsal düzlemde ‘direnc’li olarak nitelendirilebilecek bir dış politikanın mevcudiyetini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denge siyaseti, İsmet İnönü, İkinci Dünya Savaşı

TÜRKİYE’NİN KALKINMA YARDIMLARI VE YENİ BAĞIŞÇI (DONÖR) ÜLKE ROLÜ

Aslıgül SARIKAMIŞ KAYA

Dr. Öğr. Üy., Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu bildirinin amacı, Türkiye’nin Kalkınma yardımları politikasının son yirmi yıldaki gelişimi değerlendirerek, Türkiye’nin uluslararası kalkınma yardımlarındaki değişen rolünü incelemektir. 2000’li yılların ortalarına kadar Türkiye gelişmiş Batı ülkelerinden ve çok taraflı uluslararası kuruluşlardan yardım alan bir ülke konumundaydı. Son yirmi yılda Türkiye’nin dış yardım politikaları ciddi bir değişime uğramış ve Türkiye yardım alan ülke statüsünden bağış yapan (donör) ülke statüsüne geçiş yapmıştır. 2011’de başlayan Suriye iç savaşının etkisiyle Türkiye milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yapmış ve milli gelirine oranla en fazla kalkınma ve insani yardım ülkelerden biri olmuştur. Kalkınma ve insani yardımlarında görülen niceliksel artışın sonucunda Türkiye uluslararası kalkınma işbirliği alanında önde gelen aktörlerden biri olmuştur. Ancak, Türkiye’nin Kalkınma Yardımlarının niceliksel boyutu ön plana çıkarken, yardım politikasının niteliksel yönü ikincil planda kalmıştır. Türkiye OECD üyesi olmasına rağmen, uluslararası alanda kalkınma yardımlarını koordine eden, resmi istatistikleri kaydeden ve bu alandaki uluslararası normları düzenleyen OECD Resmi Kalkınma Yardımları Komitesine (DAC) tam üye olmak yerine gözlemci üye olmayı tercih etmiştir. Ayrıca, sömürgecilik geçmişi olan geleneksel bağışçı ülkeler olarak tanımlanan Batılı ülkelerin kalkınma işbirliği yaklaşımları yerine alternatif modellere yönelmiştir. Batılı ülkelerin kalkınma yardımı politikalarını “çıkar-odaklı” olarak nitelendiren Türkiye, dünya siyasetinde yeni bağışçı ülkeler olarak tanımlanan Çin Hindistan, Brezilya gibi ülkelerle benzer politikalar yürütmeye başlamıştır. “Güney-Güney” işbirliği modelini temel alarak başta Afrika olmak üzere dünyanın birçok ülkesine yardımlar sağlamıştır. Geleneksel bağışçı ülkelerden farklı olarak Türkiye, herhangi bir ekonomik ya da siyasi koşul aramaksızın kalkınma yardımları yapmıştır. Söylemsel düzeyde ise Türkiye, ekonomik çıkar ya da siyasi nüfuz beklentisi olmaksızın kalkınma yardımları sağladığını vurgulamıştır. Türkiye kalkınma yardımlarının amaçları ve araçları konusunda geleneksel bağışçı ülkelerden kendisini ayırtırsa da, kalkınma yardımları son dönem Türk Dış Politikasının önemli unsurlarından biri olmuştur. Bu yardımlar aracılığıyla Türkiye başta Birleşmiş Milletler ve G-20 olmak üzere çeşitli uluslararası platformlarda daha fazla prestij elde etmeyi ve görünür olmayı amaçlamaktadır. Türkiye kendi dış politika önceliklerine göre kalkınma yardımları yaparken, bu alanda uluslararası kuruluşlarla sınırlı ölçüde işbirliği yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Yardımları, Türkiye, Bağış Yapan (Donör) Ülke

TÜRKİYE’NİN DIŞ YARDIMLARI: NE KADAR ÖZGÜN?

Şerif Onur BAHÇECİK

Doç. Dr., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye’nin dış yardım programınının 1980’li yıllarda Afrika ülkelerine yapılan yardımlarla başladığı kabul edilmektedir. 1992 Yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ile dış yardım program kurumsallaşmıştır. Son 15 yılda dış yardımlar nicel olarak artmış ve Türkiye, Kuzey Amerika’dan Güneydoğu Asya’ya kadar geniş bir alanda kalkınma işbirliği faaliyeti yürütmüştür. Türkiye sıklıkla yükselen donör ülkeler arasında sayılmış ve OECD Kalkınma Yardımları Komitesine üyelik için davet edilmiştir ve halen gözlemci olarak bulunmaktadır. Karar alıcılar, resmi makamlar ve Türkiye’nin dış yardımları üzerine çalışam araştırmacılar, sıklıkla Türkiye’nin özgün bir dış yardım aktörü olduğunu hatta “Türk tipi dış yardım”dan bahsedebileceğini öne sürmektedirler. Buna göre Türkiye, sömürge geçmişinin olmaması nedeniyle, insani ilkeleri ve dayanışmayı esas alan, insan odaklı, şartlılık (conditionality) içermeyen, etkin ve hızlı bir dış yardım politikası ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Türkiye’nin dış yardımlarına dair bu önermeleri sorgulamayı amaçlamaktadır. Bu sorgulama, dünyadaki dış yardım kuruluşları ile karşılaştırma ve Türkiye’nin dış yardımınının nicel ve nitel özellikleri incelenerek yapılacaktır. Buna göre, Türkiye’nin dış yardımları dünyadaki diğer örneklerde olduğu gibi dış politikadan ayrı tutulamaz. Kültürel faktörlerin dış yardım üzerinde bazı etkileri olsa da, Türkiye’nin yardımları küresel politik ekonomik çerçeve içerisinde kalmaktadır. Nicel olarak Türkiye’nin dış yardımları pek çok geleneksel donör ülkeyle yarışsa da son yıllarda Suriye krizine odaklanarak coğrafi çeşitliliğini yitirmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, değişen Türk dış politikası ve siyasal ortam ile birlikte Türkiye yumuşak gücüyle ve dış yardımları ile değil Suriye’deki operasyonlar ve Ukrayna savaşı örneklerinde görüleceği gibi daha çok askeri gücü ve teknolojisi ile öne çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar Tahıl Koridoru Anlaşması’yla Türkiye önemli bir rol oynamış olsa da, dış yardım faaliyetlerinin “kültürel yardım”a yönelmesiyle birlikte Türkiye’nin dış yardımları giderek daha az önemli hale gelmektedir. Türkiye’nin insani yardıma odaklanmasıyla, yardım politikası daha reaktif hale gelmiştir. Türkiye’nin En Az Gelişmiş Ülkeler’e yönelik kalkınma politikasının önemli çıktılarında olan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 2016 yılındaki kararı ile kurulan, Gebze’deki Birleşmiş Milletler Teknoloji Bankası ise beklentilerin altında kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış yardım, Kalkınma, Uluslararası işbirliği

DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK TEKNİK İŞBİRLİĞİ: TÜRKİYE- BREZİLYA KARŞILAŞTIRMASI

Ceren URCAN

Araş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniuersitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kalkınma yardımları geleneksel diplomasi faaliyetleri ile birlikte kamu diplomasisi faaliyetlerinin de yoğunlaştığı günümüzde devletlerin oldukça etkin bir dış politika aracı halini almıştır. Gücün dağılımının çeşitlendirilmesi, sadece sert güc araçları ile değil yumuşak güc araçlarının çeşitlendirilmesi ile de doğrudan ilgilidir. Devletlerin farklı alanlardaki gücünün bir yansıması olan kalkınma yardımları da kendi içlerinde kategorilere ayrılmaktadır. Bu çalışmanın amacı kalkınma yardımlarının kategorilerinden biri olan teknik işbirliği mekanizmalarını dış politika aracı olarak aktif bir şekilde kullanan Türkiye ve Brezilya'nın teknik işbirliği mekanizmalarında teoride ve pratikte ne noktada durduklarını ortaya koymaktır. Her iki ülke de hem siyasi hem de ekonomik bakımdan yükselen güc kategorisinde iken teknik işbirliği mekanizmalarını uygulama şekilleri farklılık gösterebilmektedir. "Yükselen güc", "yükselen ekonomi", "yükselen donör" şeklinde nitelendirilen ve uluslararası politikadaki etki alanlarını giderek genişleten her iki ülkenin benzer kategorilerde olmalarına rağmen hangi alanlarda ayrıştıklarının tespiti çalışmanın ana sorunsalıdır. Bu soruna yanıt ararken ise resmi kurumların raporları, uluslararası veri tabanları kullanılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'nin tarihsel süreçte kalkınma yardımı alan ve sağlayan bir ülke olarak nasıl evirildiği açıklanmıştır. Yardım alan ülke konumundan yardım sağlayan ülke konumuna geçiş sürecinde Türkiye uzun bir dönem hem yardım alan hem de sağlayan ülke olmuştur. Bu özellik Türkiye'yi yardım sağlayan geleneksel donörlerden farklı bir yere taşıymıştır. Kalkınma yardımı Türkiye için salt bir ekonomik işbirliği aracı olmaktan fazlasıdır. Sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak Türkiye'nin dış politikasının bütün kollarına nüfuz etmiştir. Alıcı ülkelerin kapasitelerin artırılması amacıyla gerçekleştirilen birçok faaliyet alıcı ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacak bilgi kapasitesini ve teknik kapasiteyi artırıyor olmasından dolayı teknik işbirliğinin önemli parçalarıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Brezilya'nın kalkınma yardımı literatüründeki yeri tarihsel süreç içerisinde değişimi vurgulanarak açıklanmıştır. Brezilya, kalkınma yardımı niteliğinde değerlendirilebilecek tüm faaliyetlerini "işbirliği" olarak nitelendirmektedir. Brezilya'nın gerçekleŐtirmiş olduğu işbirliği faaliyetleri küresel siyasetteki ikili işbirliği mekanizmalarını güçlendirme amacı taŐıymaktadır. Bu sebeple de Brezilya'nın teknik işbirlikleri Brezilya dış politikasının önemli bir parçasıdır. Birtakım evrensel değerleri, açlık ve yoksulluk gibi küresel sorunları da teknik işbirliği mekanizmasında bir gerekçe olarak sunan Brezilya, söylem bakımından diğer donör ülkelerden farklı bir noktada durmaktadır. Kalkınma yardımı faaliyetleri her iki ülkede de dönem dönem farklı söylemlerle gerçekleşmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde de Türkiye ve Brezilya'da teknik işbirliği faaliyetlerinin her iki ülkenin de dış politikasında ne ölçüde önemli olduğu hem eylem hem de söylem bazında karşılaŐtırılmıŐtır. Her iki ülke de Güney- Güney işbirliği mekanizmasının birer parçasıdır. Tarihsel süreçte Brezilya iç politikasında değişiklikler olsa da teknik işbirliğinin Brezilya'nın dış politikasındaki önemi deĐiŐmemiş ve hatta dokunulmaz bir alan olarak kalmaya devam etmiştir. Ayrıca Brezilya, teknik işbirliğini kendi kalkınmasının da bir parçası olarak görmüştür. Türkiye içinse teknik işbirliği faaliyetlerinin tanımlanması ve sınırlarının

belirlenmesi biraz zaman almış olup tarihsel süreçte farklılıklar görülebilmektedir. Brezilya kalkınmayı ve insani koşulların iyileştirilmesini prensip olarak benimsemiş ve yine de işbirliklerinin kendisine sağlayacağı potansiyel siyasi, ekonomik ve sosyal faydalarını da göz ardı etmemiştir. Türkiye de “insana yardım” prensibini benimsemiş olup teknik işbirliği faaliyetlerini tarihsel bağlar ve kültürel benzerlikler gibi motivasyonlardan yola çıkarak ikili ilişkilerin ve bölgesel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla yapıcı bir rol üstlenerek gerçekleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Brezilya, teknik işbirliği, yükselen donör, kalkınma

TÜRKİYE'NİN AFRIKA'DA GIDA DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ: SAHEL ÖRNEĞİ

Pelin ALIYEV

Dr. Öğr. Üy., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Göktuğ ÇALIŞKAN

Doktora Öğr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Afrika, stratejik konumu nedeniyle küresel rekabetin ana noktalarından biridir. Küresel aktörler, Afrika ülkeleri ile ilişkilerine ivme kazandırmak ve kıtadaki etki sahalarını genişletmek için yoğun bir mücadele içindedirler. Bu aktörlerden biri de Türkiye'dir. Afrika, uzun yıllar Türkiye'nin dış politikasında öncelikli bir yere sahip değildir. Bu nedenle Afrika'nın Türk dış politikasında en çok ihmal edilen bölgelerin başında geldiği de ileri sürülmektedir. Ancak 1998 yılında Afrika Eylem Planı'nın kabul edilmesinin yanında özellikle 2000'li yılların başından bu yana izlenen pro-aktif ve çok yönlü dış politikanın bir parçası olarak hayata geçirilen "Afrika Açılımı" ile Türkiye'nin Afrika politikası tamamen değişime uğramıştır. Türkiye, aradan geçen yirmi yılı aşkın sürede kıta ülkeleri ile ilişkilerini yeniden şekillendirmek için diplomasinin tüm araçlarından yararlanmıştır. Söz konusu süreçte en sık başvurduğu araç ise gıda diplomasisi faaliyetleri olmuştur. Bunun en önemli nedeni ise Afrika'nın karşı karşıya olduğu gıda güvenliği krizidir. İklim değişikliği kaynaklı kuraklıkların artması ve su kaynaklarının azalması, salgın hastalıklar, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, silahlı çatışmalar, Rusya-Ukrayna Savaşı gibi olumsuz küresel gelişmeler hem Afrika'nın yükselişinin önünde büyük bir engel oluşturmakta hem de gıda krizinin kompleks bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır.

Öte yandan gıda krizi yoğun çatışmaların yaşandığı ve siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların var olduğu Afrika'nın Sahel bölgesinde daha derinden hissedilmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, bugün yalnızca Mali, Nijer ve Burkina Faso'da toplamda 12,7 milyon insan gıda güvencesinden yoksun durumdadır. BM'nin bir başka verisine göre de, Sahel'de ilk kez 45,000 kişinin felaket boyutlarında açlık yaşama riski altında olduğu ya da kıtlığa bir adım uzaklıkta olduğu belirtilmiştir. Üstelik son dönemde yapılan bir dizi araştırmada gıda güvenliği krizinin Sahel bölgesinde göç, radikalleşme ve silahlı çatışma gibi güvenlikle ilintili meseleleri de tetikleyen bir faktör olduğu ortaya konmaktadır.

Türkiye ise, bu noktada bölgede etkinliğini artırmak amacıyla Sahel bölgesinin karşı karşıya olduğu gıda krizini aşmasını sağlayacak yoğun bir gıda diplomasisi faaliyeti yürütmektedir. Bu çerçevede Türkiye tarafından bölge ülkelerine gıda yardımı yapılmakta, bazı ülkelerde ise toprak kiralanarak buradan elde edilen mahsulün veya ücretin bir bölümüyle ülkeye katkı sunulmaktadır. Ancak Türkiye'nin bu yardım faaliyetleri yardım eden-yardım alan ilişkisi ya da abi-kardeş çerçevesinde değil, kazan-kazan ilkesi çerçevesinde sürdürülmektedir.

Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Afrika'da yürüttüğü gıda diplomasisi faaliyetlerini Sahel bölgesi örneği üzerinden incelemektir. Çalışmada Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla gıdayı diplomatik bir araç olarak kullanmasının ikili ilişkilerini nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, diplomasi ve gıda arasındaki ilişki ele alınacak ve gıda diplomasisi kavramı tanımlanacak, ardından Sahel özelinde Afrika'daki gıda güvenliği krizi ele alınacak, devamında Türkiye'nin TİKA ve benzeri önemli kuruluşlar vasıtasıyla Sahel bölgesinde yürüttüğü gıda diplomasisi faaliyetleri incelenecektir. Çalışmada Türkiye'nin Sahel bölgesinde TİKA ve benzeri kamu kuruluşları ile gıda yardımları yaptığı, bu yumuşak güç uygulamasının bölge ülkeleri ile ilişkilerine ivme kazandırdığı ve Türkiye'nin etki sahasının genişlettiği argümanı vurgulanmaktadır. Çalışma bir nitel araştırma örneği olup veri toplama sırasında BM ve ilgili uluslararası/bölgesel örgütlerin raporları, TİKA gibi kamu kuruluşlarının faaliyet raporları, ülke yetkililerinin konuşmaları ve ilgili akademik araştırmalardan faydalanılmakta ve doküman analizi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Diplomasisi, Gıda Güvenliği, Sahel Bölgesi, Türkiye-Afrika İlişkileri, Yumuşak güç.

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ YENİ BİR FİNANSAL ETKİ ARACI: DIŞ YARDIM

Burç AKA

Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk dış politikası açısından dış yardım, uzun yıllar bağışçı ülkelerin Türkiye'ye yönelik uyguladığı bir etki aracı olmaktan öteye gitmemiştir. Ancak dış yardım önce 2000'lerin ortasından itibaren Türk dış politikasının finansal önlem araçlarından biri olarak öne çıkmaya başlamış, daha sonra 2016 yılındaki "Girişimci ve İnsani Dış Politika" doktriniyle beraber dış politikanın ilke ve esaslarını belirleyen bir nitelik kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle dış yardım, Türk dış politikasının yeni bir etki aracı değil, aynı zamanda temel dayanaklarından biri haline gelmiştir. Böylesi esaslı bir değişime akademik bakımdan kayıtsız kalmak mümkün değildir. Bu nedenle çalışma, Türkiye'nin dış yardım ilişkilerindeki dönüşümünün, dış politikası üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Literatürde ağırlıklı olarak Türkiye'nin dış yardımları ile motivasyonu arasındaki nedensellik ilişkisine odaklanmaktadır. Ancak Türkiye'nin dış yardım ilişkilerinin dış politika anlayışı üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu sunum Türkiye'nin dış yardım ilişkilerinin dış politikasındaki rolünü tartışarak yazına katkı sunma gayretindedir.

Sunumda, Türkiye'nin çok taraflı değil, sadece ve sadece iki taraflı dış yardım ilişkilerini değerlendirilmektedir. Bu yönetsel tercih iki nedene dayanmaktadır. Birincisi Türkiye'nin dış yardım bağışlarının büyük ağırlığının iki taraflı yardım kanalı üzerinden gerçekleşmesidir. İkincisi ise çok taraflı yardımların bağışçı ülkenin dış politikası açısından nasıl bir etkiye yol açtığını ölçmenin zorluğudur. Sunum Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (EİKÖ) Türkiye'nin kalkınma verilerine dayandırılmıştır. EİKÖ'nin verilerinde bazı eksikliklerin görüldüğü hallerde Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) istatistikleri, tamamlayıcı veri olarak kullanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde dış yardımın kavramsal özellikleri paylaşılmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'nin dış yardım ilişkilerinin bulguları tarihsel bağlamsallaştırma ile değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde elde edilen bulgular ışığında dış yardımın Türk dış politikasına etkisi tartışılmaktadır.

Elde edilen bulgular ışığında, Türkiye'nin dış yardım ilişkilerinin dış politikasını köklü biçimde etkilediği anlaşılmaktadır. Türkiye son on yıldır bağışçı statüsüyle dış politikasındaki araçları çeşitlendirmeyi başarmış, Yeni-Osmanlılık doktrininden hasarla çıkan dış politikanın dönüşmesinde belirleyici rol oynamıştır.

2010 sonrasında o veya bu nedenle Türkiye AB tam üyelik heyecanını ve dinamizmini kaybetmişti. Türkiye'nin AB'yle bütünleşme süreci duraklama dönemine girerken dış politikada çarpan etkisi boşluğunu doldurmaya ihtiyacı vardı. Karar vericiler öncelikle uzmanların "yeni-Osmanlılık" diye adlandırdıkları doktrinle bu boşluğu doldurmayı ummuş, bu yaklaşımın çıkmazlarını ve yarattığı sorunlarını ise "Girişimci ve İnsani Dış Politika" doktriniyle aşmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda dış yardım, yeni dış politika anlayışının cazibe dayanağı olarak tasarlanmıştır. Diğer bir ifadeyle dış yardımın, AB tam üyelik sürecine benzer bir cazibeyle dış politikada çarpan etkisine yol açması öngörülmüştür.

Ancak Türkiye'nin dış yardım ilişkilerini bağışçı statüsünde sürdürmesinin önünde bazı temel zorluklar vardır. Türkiye'nin geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik harcamalar hariç

tutulduğunda diğer yardım sektörlerindeki dış yardımlar gerileme sinyalleri vermektedir. Üstelik Amerikan doları ile Türk lirası arasındaki parite makasının açılmasından dolayı Türkiye'nin dış yardımlarının BM yardım oranının tutturması güçleşebilir. Son olarak, dış yardım bağışlarının merkezi bütçeden karşılandığı göz önüne alınırsa 2018'den beri artış eğilimindeki bütçe açığı nedeniyle iç kamuoyunda dış yardım bağışlarına yönelik sert eleştirilerin yapılması şaşırtıcı olmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Dış Yardım, Bağışçı Ülke, Finansal Etki Aracı

DİPLOMASİDE YENİ ARAYIŞLAR: ÇEVİRİMİÇİ TÜRKİYE

C. Akça ATAÇ

Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Hızlı ve sürekli bir gelişim halinde olan dijital teknolojiler, diplomasi tanımları ve uygulamalarını da kökünden değiştirmektedir. Dijital diplomasi, devlet ile şirketler, STK'lar ve bireyler başta olmak üzere devlet dışı aktörlerin, uluslararası tartışmalara internet aracılığıyla ve sosyal medya üzerinden gerçek zamanlı katılımına olanak veren, diplomasi süreç ve dilini dönüştüren yeni bir alandır. Dijital diplomasi dinamik, katılımcı ve anlık gerçekleşme kapasitesi, çevrimdışı ve kamuya kapalı bir karakteri olan geleneksel diplomasi karşısında ön plana çıkmasını sağlamıştır. Türkiye -ABD, Rusya, Çin ve İsrail ile birlikte- dijital diplomasiyi etkin kullanan ülkeler arasında yer almaktadır. Covid 19 kapanmaları sırasında yoğunlaşan çevrimiçi diplomatik görüşme ve müzakereleri benimseyen Dışişleri Bakanlığı, İletişim Başkanlığı ve Dijital Dönüşüm Ofisi, daha sonra bu politikayı eşgüdümlü olarak yürüttüğü internet yönetişimi çerçevesinde sosyal medya hesabı geliştirme, düzenleme ve yönetme uygulamaları ile sürdürmüştür. Ancak, çevrimiçi olmasının cazibesi ve egemenlik, sınırlar ve diaspora gibi önemli dış politika kavramlarını dönüştürmesi, dijital diplomasi yakın gelecekte geleneksel diplomasi yerine geçeceği anlamına gelmemektedir.

Dijital diplomasi, siber savaş, siber casusluk, sosyal medya algoritmaları manipülasyonu, dezenformasyon ve sahte haber gibi mücadelesi zor risk ve tehlikeler ile sürekli karşı karşıya gelmesi geleneksel diplomasi mevcut olmayan güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda dijital diplomasi, James Der Derian'ın ortaya koyduğu ve devletlerin meşru iletişim, temsil ve müzakere beceri ve haklarının ötesinde bir alanda ve aslında karşılıklı diyalog normlarını bozan bir uygulama olan antidiplomasiye daha yakın durmaktadır. Bu çalışma, dijital diplomasi ve antidiplomasi tanımları ve karşılaştırması çerçevesinde Türkiye'nin diplomasi faaliyetlerinin çevrimiçi uzantısını eleştirel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca geleneksel diplomasi dijital diplomasi karşısındaki geleceği hakkındaki değerlendirmeler, yine antidiplomasi çerçevesinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeleri: Dijital diplomasi, antidiplomasi, James Der Derian, sosyal medya, dezenformasyon

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ BİR ARAÇ OLARAK SAVUNMA SANAYİ: FIRSATLAR VE RİSKLER

Tolga BİLENER

Dr. Öğr. Üy., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Cumhuriyetin yüzüncü yılında Türk Dış Politikası'nın etki araçları incelendiğinde ülkenin coğrafi konumundan, siyasal, ekonomik ve sosyolojik niteliklerinden ve uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan devamlılık öğeleri ağır basmakla birlikte, kimi unsurlarda daha önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak değişimler yaşandığı görülmektedir. Bu yeni araçlar arasında en kayda değer olanlarından biri, son yıllarda hem kapasite hem de nitelik bakımında büyük bir gelişme yaşayan Türkiye'nin ulusal savunma sanayidir. Ülkenin güvenliği ve savunma kapasitesi için hayati önem taşıyan bu sektörde Türkiye önemli yatırımlar yaparak, fikirsel alt yapısı ve temeli aslında Kıbrıs sorunuyla bağlantılı olarak 1960'lardan itibaren atılmaya başlanmış olan ulusal savunma sanayini güçlendirme çabasını yoğunlaştırmış ve dışa bağımlılığını azaltma yoluna gitmiştir.

Bu bağlamda günümüzde faaliyet gösteren kamu ve özel sektöre ait çok sayıda irili ufaklı firma ve kuruluş, üniversiteler, Ar-Ge merkezleri ve teknoparklarla eşgüdüm halinde askeri araçlar, silah sistemleri, silahlı ve silahsız olmak üzere insansız hava araçları, füzeler, helikopter ve uçaklar, ayrıca savaş gemileri gibi birçok ürünün tasarımı, geliştirilmesi ve üretimi konusunda çalışmalar sürdürmektedir. Bu çabaların somut bir sonucu olarak, 2000'li yılların başında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullandığı silah, mühimmat ve her türlü askeri teçhizatın ancak yüzde 20'si yerli kaynaklardan tedarik edilebilirken, 2023 itibarıyla bu oran yüzde 80'e yaklaşmıştır. Ulusal gücün başlıca unsurlarından birini oluşturan silahlı kuvvetlerin dışa olan bağımlılığının azaltılması yanında savunma sanayi ürünlerinin uluslararası alanda da ilgi görmesi, askeri teçhizat ihracatının Türkiye için bir dış politika aracına dönüşmesi sonucunu da yaratmıştır. Bu sektörün geleneksel oyuncularıyla henüz ciddi bir rekabetten bahsetmek için erken olsa da, Türkiye hem yakın coğrafyasında, hem de dünyanın uzak bölgelerinde bir silah tedarikçisi olarak kendinden bahsettirmeye başlamıştır.

Silah satışları, doğası gereği sadece dış ticaret geliri elde etme açısından değerlendirilmeyen ve diplomatik-siyasal boyutu öne çıkan bir ticari ilişkidir. Üstelik, Türkiye'nin ürettiği silah sistemlerinin sıcak çatışma alanlarında sık sık kullanılıyor olması bu diplomatik ve siyasi boyutu güçlendirmektedir. Bu açıdan yakın zamanda örneğin Azerbaycan-Ermenistan ve Ukrayna savaşlarında sahada fark yaratan bir unsur olarak ortaya çıkan İHA ve SİHA'lar, son dönemde Afrika'da da kendine alıcı bulmakta, hatta bu kıtada Türk diplomasisinin "dronizasyon"undan söz edilmektedir. Bir yandan Türkiye ile askeri teçhizat sağladığı ülkeler arasında uzun soluklu bir ilişki kurulmasını teşvik eden, diğer yandan dış pazarlar bularak yerli sanayinin gelişmesini destekleyen silah ihracatı, açtığı imkanlar yanında bir takım riskler de barındırmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin ürettiği silahların üçüncü tarafların elinde bulunması, doğrudan kendisini ilgilendirmeyen sıcak çatışma ortamlarında dahi ülkenin taraf tuttuğu algısını doğurabildiği gibi, ülkenin giderek silah

ihracatıyla anılır hale gelmesi Ankara'nın insanî dış politika söyleminin sorgulanmasını da beraberinde getirebilecektir.

Bu sunumda, silah sanayi gelişmiş yahut gelişmekte olan ülke örneklerinden de yola çıkılarak Türk savunma sanayinin bir dış politika aracı olarak Türk diplomasisinde kazandığı konum ve bu durumun yarattığı fırsat ve riskler tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayi, Stratejik Özerklik, Uluslararası Silah Ticareti, Diplomatik Etki Araçları

TÜRK DİPLOMASİSİNDE YÜKSELEN AKTİVİZM VE ARABULUCULUK: UYGULAMA ODAKLI YAKLAŞIM DAN DÜŞÜNSEL BOYUTA GEÇİŞ

Can DONDURAN

Dr. Öğr. Üy., İstinye Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünde en etkin yöntemlerden biri olan arabuluculuğun teknik niteliklerine ve gerekliliklerine odaklanılarak müstakil bir eylem olarak ele alınması, sürecin içerisinde şekillendiği bağlamdan kopmasına yol açtığından tam olarak anlaşılmasına sebep olmaktadır. Yaygın eğilimin aksine, bir devlet tarafından gerçekleştirildiğinde arabuluculuk, bu devletin siyasi öncelikleri, beklentileri ve stratejilerinden etkilenir ve dış politikanın kendisi ya da bir parçası haline gelir. Diğer bir ifadeyle arabuluculuk, dış politikanın farklı araçlarla devamıdır. Devletlerin, diğer pek çok konuda olduğu gibi bu yöndeki dış politika tercihleri, uluslararası sisteme ilişkin algıları, iç politika kaygıları, uluslararası alandaki amaç ve öncelikleri gibi çeşitli faktörlerden etkilenerek şekillenir. Bir dış politika aracı olarak arabuluculuğun sağlıklı bir analizi yalnızca bu çerçeveden yaklaşıldığında mümkündür. Bu çalışma, bir dış politika aracı olarak arabuluculuğun Türk Dış Politikasında (TDP) uygulama odaklı düzlemden, normatif ve düşünsel düzleme yerleştirilmesini ve günümüzdeki konumunu incelemektedir.

TDP özelinde arabuluculuğun bir araç olarak kullanılması, 1980'li yılların sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan bir eğilimdir. Bu süreçte ve sonrasında Türkiye, özellikle komşu olduğu bölgelerdeki pek çok çatışmada arabulucu rolü oynamış veya bu yönde girişimlerde bulunmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecini desteklemesi ve yeni şekillenmekte olan düzende Türkiye'nin stratejik konumunun güçlenmesi gibi saiklerle yapılan bu tercih, genel olarak arzulanan sonuçları doğurmaktan uzak olsa da TDP açısından kıymetli bir anlayışın filizlenip serpilmesini sağlamıştır. Edinilen tecrübeler, ileriki dönemlerde Türkiye'nin arabuluculuğa yönelik daha bütüncül ve kapsamlı bir bakışla yaklaşmasına katkıda bulunarak, TDP açısından önemli fırsatlar sunmuştur.

Zaman içerisinde arabuluculuk, Türkiye'nin geniş dış politika yelpazesinin önemli parçalarından biri haline gelmiş ve uluslararası kimliğinin belirgin özelliklerinden birine dönüşmeye başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllarından ortalarından itibaren TDP içerisinde arabuluculuk bir siyasi girişim olarak kurgulanmış ve konunun düşünsel arka planı, bu girişimin odak noktası olarak belirlenmiştir. Türkiye, 2010 yılından bu yana BM, AGİT ve İİT olmak üzere üç farklı uluslararası örgütte arabuluculuk dostlar ve temas gruplarının eş başkanı olan tek ülkedir. Bu örgütler nezdinde gerçekleştirilen çalışmalar, öncelikli olarak arabuluculuk kullanımının yaygınlaşması, diplomatik kadroların bu konuda eğitilmesi ve yetkinliğinin artırılması ve gerekli kurumsal altyapının inşa edilmesi gibi alanlarda yoğunlaşarak arabuluculuğa ilişkin mevcut kapasitenin geliştirilerek genişletilmesini hedeflemektedir. Ayrıca, uluslararası seviyede ortak bir standardın oluşturulması da bu çabaların norm inşası boyutunda merkezi bir konumdadır. Bu dönemde gerçekleştirilen "İstanbul Arabuluculuk Konferansları", "İİT Üyesi Ülkeler Arabuluculuk Konferansları" ve İİT ülkelerinden genç diplomatlara yönelik olarak düzenlenen "Barış İçin Arabuluculuk Sertifika Programı" gibi girişimler, Türkiye'nin öncülük ettiği adımların başında gelmektedir. Son dönemde

arabuluculuk konusunda gözlemlenen bu dönüşüm, esasen Türk diplomasisinde artan revizyonist eğilimi yansıtan ve farklı uygulamaları da içeren çok katmanlı girişimci faaliyetlerin bir parçasıdır.

Bölgesel ve küresel ölçekte aktivist bir dış politika kimliğinin inşasına katkıda bulunması adına, arabuluculuğa yönelik olarak merkezine sahadaki uygulamaları alan yüksek maliyetli bir yaklaşımdan uzaklaşmış, düşünsel ve kurumsal alana yoğunlaşan bir bakış benimsenmiş ve Türkiye, uluslararası düzlemde bu yöndeki inisiyatiflerde öncü bir konuma gelmiştir. Bu girişimler, arabuluculuğa diplomatik ve düşünsel zeminde katkıda bulunurken, iki kulvar arasındaki etkileşimi artırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, uluslararası arabuluculuk kapasitesinin geliştirilmesi, modern gerekliliklere uygun kurumsal normların oluşturulması ve bu konuda bir farkındalık ve bilgi birikimi yaratılması arayışı, son dönemde TDP açısından en temel faaliyet alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arabuluculuk, Çatışma çözümü, Diplomatik aktivizm, Türk dış politikası

GEÇİCİ İŞÇİLERDEN DİASPORAYA: TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ALMANYA'DAKİ TÜRKLER

Mahmut MAZLUM

Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Politika ve Ekonomi Bölümü

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kitlesel insan hareketleri Türk politika yapıcıları için önemli bir mesele olmuştur. Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi ile başlayan bu durum, yüzyıllık tarih süresinde şekil değiştirerek devam etmiştir. Geldiğimiz noktada ise göç ile alakalı konular Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasını şekillendiren bir hal almıştır. Bu durum hiç kuşkusuz ülke içinde sayıları hızla artan sığınmacıların yanında, artık önemli bir politik güç olan yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarıdır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, bir zamanlar geçici işçilerden oluşan Almanya'daki Türk toplumu, bugün sıkça karşılaştığımız "Türk Diasporası" söyleminin en önemli parçası olmuştur. Bu bağlamda çalışmamız temel olarak bu topluluğa yönelik Türk dış politikasının (TDP) bu değişimi nasıl etkilediği sorusuna odaklanmaktadır. Bu soruya cevap verirken öncelikle bu bağlamdaki politikanın çeşitli dönemlerdeki mahiyeti, öncelikleri ve sınırlılıklarından bahsedilecektir. Sonrasında ise buradan elde edilen sonuçlar ile Almanya'daki Türk toplumunun geçirdiği dönüşümler arasında paralellikler kurulacaktır. Burada kurulan sebep sonuç ilişkilerinin ise, Almanya'daki Türk toplumunun yaşadığı değişimin yanı sıra, bugün yaşadığı sorunların de merkezinde yer aldığı argümanı savunulacaktır.

Temelde tarihsel ve nitel bir analiz yapılacak olan bu çalışmanın verileri, yazarın Almanya'daki doktora eğitimi sırasında gerçekleştirdiği bir dizi yarı yapılandırılmış mülakata ve Türk toplumu içindeki katılımcı gözlemine dayanmaktadır. Bunun yanında özellikle tarihsel konularda parlamento tutanaklarından ve konuya dair alan yazından da yararlanılmıştır.

Diaspora kavramının kendisi ve Avrupa'daki Türk toplumunun bir diaspora olup olmadığı konusu çalışmamızın sınırlarını aşan uzun bir tartışmadır. Ancak açıktır ki bugün Almanya'daki Türkler, 1960'larda ülkenin yaşadığı ekonomik sıkıntılar dolayısıyla geçici olarak Almanya'ya gönderilen işçilerin oluşturduğu topluluktan çok daha fazlasıdır. O zamandan bu yana, Türk politika yapıcılarının konuya bakış açısı da değişmiştir. Ancak bu değişim ani ve keskin değil tedrici olmuştur. Nitekim, konuya dair Türk dış politikasını; ekonomik getiriler odaklı ilk dönem, tehdit algısı odaklı geçiş dönemi ve ulus ötesi bağlantıların önem kazandığı diaspora oluşturma amaçlı politikalar dönemi olarak üç ana bölümde incelememiz mümkündür.

Bahsedildiği üzere, Almanya ile yapılan iş gücü anlaşmasının en temel motivasyonu ekonomikti. Bu sebeple ilk dönemde bu konuya dair dış politika doğal olarak ekonomik getiriler odaklı olmuştur. Ancak, bu durum haricindeki konuların göz ardı edilmesinin açtığı alan, 70'lerde ülkeden kaçan birçok dini ve ideolojik grubun buraya yerleşip destek bulmasında rol oynamıştır. Bu durum, Türkiye'de marjinal görülen küçük grupların bile burada destek bulup büyümesini doğurmuş ve topluluk içindeki bölünmelerin temelini atmıştır. Bu durumun 1980 darbesi sonrası fark edilmesi, konuya dair dış politikayı "Türk İslam Sentezi" anlayışı ekseninde değiştirmiştir. Bunun Almanya'daki Türklere en büyük etkisi ise Türkiye'nin Diyanet İşleri Türk İslam Birliği vasıtası ile "siyasetten bağımsız" dini hizmetlerini buraya da taşıması olmuştur. Bu doğrudan müdahalenin Türk toplumu açısından iki önemli sonucu olmuştur. Birincisi, bir önceki dönemde temelleri atılan

ayrılıklar bu “haksız rekabet” altında perçinlenmiştir. İkincisi ise kısa vadeli çıkarlara odaklanan bu politikaların Almanya’daki sisteme tamamen yabancı Türk dini yapılanmasının buraya taşınması olmuştur.

Bu iki durumun sonuçları ise yine dış politikanın değişmeye başladığı 1990’ların ikinci yarısından itibaren görülmüştür. Öncelikle, burada yaşayan Türklerin artık kalıcı oldukları iki ülke tarafında da kabul edilmiştir. Bunun yanında artık burada bir gelecek tahayyül eden Türk toplumunun tanınma noktasındaki talepleri de artmıştır. Aynı dönemde Türkiye’nin değişen dengeler ve Avrupa Birliği üyeliği nedeniyle bir lobiye ihtiyaç duyması dış politikayı üçüncü evreye taşımıştır. Bu dönemde hem ulus ötesi etkileşimlerin artması hem de “entegre olun ama asimile olmayın” söylemini destekleyen aktif politikalar izlenmiştir. Konsolosluk hizmetlerinin iyileştirilmesi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın kurulması ve son olarak yurt dışındaki merkezlerde sandık kurulması diaspora oluşturmaya yönelik isteğin en temel göstergeleridir. Bu politika bir süreliğine Türk toplumu için belli dini örgütlerin tanınması ve hakların genişletilmesi gibi konularda olumlu sonuçlar getirirse de, durum bir süre sonra büyük ölçüde iç politikaya dönük hamleler nedeniyle bozulmuştur. Sonuç olarak ise Almanya’daki Türk toplumu, oradaki hak mücadelesinde bir kriz durumu ile karşı karşıya kalmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma genel olarak kısa vadeli çıkarlara odaklanan TDP’nin bir “Türk Diasporası” oluştursa da onun en temel haklarını almasını Almanya’daki siyasi dengeler açısından zora soktuğunu iddia etmektedir. Öyle ki, hak mücadelesi bağlamında Almanya’daki Türk toplumu bir kriz ile karşı karşıyadır ve mevcut politikalar ile bu durumun aşılması mümkün görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya’daki Türkler, Almanya’da İslam, DİTİB, Türk Dış Politikası

TÜRKİYE'DE SINIR POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ: VİZE REJİMİNİN LIBERALLEŞMESİNİN TÜRKİYE'YE YÖNELEN ULUSLARARASI GÖÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sibel UTAR

Araş. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eskiye dayansa da uluslararası göç küreselleşme ile birlikte iletişim teknolojilerindeki gelişime, ulaşımın hızlanmasına ve ucuzlamasına paralel olarak daha önce benzeri görülmemiş şekilde genişlemiş, derinleşmiş ve hızlanmıştır. Dahası 21. yüzyılda savaşlar, iç çatışmalar ve çevre felaketleri kaynaklı zorunlu göçte de büyük bir artış yaşanmış, milyonlarca insan gelişmiş ülkelere iltica talebinde bulunmuştur. Bu durum uluslararası göçte hedef ülkelerin kısıtlayıcı göç politikaları uygulamalarını sıkılaştırmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda sınır politikaları ülkelerin uluslararası göç akışını yönetmek için başvurduğu en önemli göç politikası bileşenidir. Sınır güvenliğinin ve kontrollerinin artırılması sınır politikaları çerçevesinde başvuru başat unsurlar olmakla birlikte modern pasaport ve vize sistemleri günümüzde devletlerin göçün miktarını ve niteliğini kontrol etmek için kullandığı başlıca sınır politikası araçlarıdır. Zira pasaport sistemi ulus-devletlerin sınırlarından geçen göçmenlerle ilgili doğrulanabilir resmi bilgilerin elde edilip kayıt altına alınmasını mümkün kılarken, gelişen vize sistemleri ulus-devletlere göç politikalarına uygun göçmenleri seçme imkânı tanımaktadır. Bu bağlamda ülkeler vize muafiyeti uyguladığı devletlerden uluslararası göç akışını desteklerken, vize şartı getirdiği ülke vatandaşlarından kendi ülkesine göç edeceklerin sayısını ve de vize kriterleri sayesinde niteliğini kontrol altında tutmaktadır. Nitekim son yıllarda gelişmiş ülkeler potansiyel sığınmacıların ve vizeyi aşacağı varsayılan kişilerin girişini engellemek için seyahat vizelerine giderek daha fazla başvurmaktadır.

Uluslararası göç rejiminde geçmişte coğrafi konumu nedeniyle transit geçiş ülkesi ve göç veren ülkelerden biri olan Türkiye'nin konumu küreselleşme sürecinde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşüme paralel olarak değişmiş ve Türkiye özellikle son 15 yılda uluslararası göçte yeni merkez ülkelerden biri haline gelmiştir. Nitekim resmi verilere göre Türkiye yaklaşık 5 milyon düzenli göçmene ev sahipliği yapmakla birlikte milyonlarca düzensiz göçmenin Türkiye'de ikamet ettiği resmi makamlarca da kabul edilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin sınır politikaları incelenirken, özellikle son on beş yılda vize rejimindeki liberalleşmenin sebepleri ve bu liberalleşmenin Türkiye'ye yönelen uluslararası göçün miktarını ve niteliğini nasıl etkilediği tartışılacaktır.

2000'li yılların başında Türkiye'nin sınır politikalarının biçimlenmesinde AB'ye katılım sürecinin büyük bir etkisi olmuştur. 2002- 2005 yılları arasında Kopenhag Kriterlerine uyumlaştırma reformları çerçevesinde Türkiye vize politikasını başta Schengen vize rejimi olmak üzere AB mevzuatına uyumlaştırarak Schengen negatif listesine uyum sağlama, insan ticareti ile mücadelenin güçlendirilmesi, vize polisi uygulaması ve sınır korumanın güçlendirilmesi gibi konularda sınır politikalarını sıkılaştırıcı önlemler almıştır. Ancak bu sıkılaştırıcı sınır politikaları 2005 yılından sonra dönüşüme uğramıştır. Vize serbestliğini dış politikasının önemli bir aracı haline getiren Türkiye siyasi ve ekonomik anlaşmalar geliştirdiği hemen hemen her ülke ile vize şartlarını sistematik olarak kaldırmıştır. Orta Doğu ve Afrika ülkeleriyle siyasi ve ticari ilişkileri geliştirme amacına paralel olarak

vize rejimindeki bu serbestleşmenin nedenleri ve sonuçları çalışma çerçevesinde derinlemesine analiz edilirken, liberalleşen sınır politikalarının AB ile ilişkileri nasıl etkilediği de tartışılacaktır.

Çalışmada Türkiye'nin sınır politikalarındaki serbestleşmenin ülkeye yönelen uluslararası göçün niteliğini nasıl etkilediği de araştırılacaktır. Bu bağlamda çalışma çerçevesinde Türkiye'nin vize rejimindeki liberalleşmenin Türkiye'ye yönelik düzensiz göçü teşvik ederek düzensiz göçmen sayısında artışa sebep olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınır Politikaları, Vize rejimi, Serbestleşme, Uluslararası Göç, Shengen, Düzensiz Göçmen

GÖÇ SORUNU ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ: KRİZLER, ANLAŞMAZLIKLAR VE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Tülin YANIKDAĞ

Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye ve Yunanistan Avrupa'ya açılan kapı olmaları nedeniyle göçmenler nezdinde bir geçiş ülkesi hatta bazıları için hedef ülke konumundadır. Komşu iki ülke arasında Ege Denizi ve kara sınırını oluşturan Meriç Nehri olmak üzere iki ayrı göç rotası bulunmaktadır. Ege ve Akdeniz üzerinden yapılan deniz yolculuklarında yaşanan trajik ölümler sonucunda son yıllarda göçün yoğunlaştığı yer, Meriç Nehri sınırı olmuştur. Bu çalışma, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkilerin 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın ardından yaşanan göç hareketliliğinin ve bunun yanı sıra Irak, Afganistan, Pakistan ve bazı Afrika ülkelerinden Batı'ya yönelen göçlerin Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkilere nasıl yansımaları ele almaktadır.

Çalışmanın amacı, iki ülkenin göç politikası kapsamında benimsediği yaklaşımları ve ikili ilişkilerde zaman zaman gerilime neden olan açmazları, sınırların korunmasına yönelik alınan önlemlerdeki ve göçmenlere yönelik izlenen devlet politikalarındaki farklılığı ortaya koymaktır. Yunanistan, AB sınırlarının yetersiz bir koruyucusu ve aynı zamanda ülkesine kabul ettiği göçmenler için yetersiz bir ev sahibi olmakla eleştirilmektedir. Bu bağlamda sınırların seçici geçirgenliği söz konusudur. Çalışmanın temel sorunsalı, yasadışı göçle mücadele eden Türkiye ve Yunanistan açısından sınırların seçici geçirgenliğini ortaya koyup bu durumun makbul bir göçmenler hiyerarşisine yol açıp açmadığını saptamaktır.

Göç meselesinde Türkiye daha ılımlı bir politika izlerken, Yunanistan devlet bütçesinden sınır güvenliğine yaptığı harcamaların giderek artmasının yanı sıra aynı zamanda göçmenlere uyguladığı sert politika ve insan hakları ihlalleriyle de uluslararası kamuoyunun gündeminde yer almaktadır. Sınır çit çekilmesi, yeni gözaltı merkezlerinin kurulması, kaçak geçişleri izlemek için termal kamera ve mobil kızıl ötesi kameralar kullanılması ve olası kaçak geçişleri önlemeye yönelik olarak bölgenin helikopterlerle izlenmesi gibi sınır kontrollerinin yanı sıra düzensiz göçmenlerin hukuk dışı bir şekilde sınırdışı edilmeleri ve çok tartışılan *geri itme (push back)* politikası gibi önlemler, *göçün güvenleleştirilmesi* kapsamında Yunanistan'ın yasadışı göçü önlemek adına başvurduğu yöntemler arasındadır. Ayrıca bu konuda Avrupa Birliği'nden yardım talebinde bulunmuş ve bu kapsamda Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi (Frontex) tarafından çok sayıda yetkili, Yunanistan sınırını korumak adına görevlendirilmiştir.

Yunan makamların, Türk yetkililere yönelik işbirliği konusundaki isteksizliklerine dair yönelttiği eleştiriler Yunan akademisyenlerin konuya ilişkin akademik yayınlarında yer alan ve sıkça vurgulanan bir husustur. Yunanistan'ın yasadışı göçü önlemek adına aldığı önlemler neticesinde göçmenlerin ölümlerle sonuçlanabilen yolculukları, Uluslararası Af Örgütü, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından raporlandırılmakla birlikte sorunun tek muhatabı olarak Yunanistan görülmemekte, bir diğer muhatap olarak Türkiye de Yunanistan'ın eylemlerinden dolayı eleştirilere maruz kalmaktadır. Her iki devletin birbirleriyle olan ilişkilerinin tarihsel arka planı incelendiğinde *biç* ve *öteki* temelinde

şekillenen Türk ve Yunan kimliğinin, son dönemde giderek daha da önem kazanan göç sorunu üzerinden yeniden karşı karşıya geldiği görülmektedir.

Suriye’de yaşanan krizin üzerinden on yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen göç meselesi, gerek Türkiye’nin gerekse Yunanistan’ın gündeminde yer almaya devam etmektedir. Bu sorunun çözümü ve yasadışı göçmenlere yönelik izlenecek politikaların neler olacağı konusunda iki ülke arasındaki işbirliği ve uzlaşma zemininin önemi tartışmasızdır. Çalışmada akademik literatürün yanı sıra uluslararası kuruluşların raporlarından yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, göç, sınırların geçirgenliği, göçün güvenlikleştirilmesi.

CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNİN BÜYÜK STRATEJİSİ: TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YÖN VEREN PLANLAR, İLKELER VE DAVRANIŞLARIN ANALİZİ

Baybars ÖĞÜN

Araş. Gör. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi (1923-1938) dış politikasına yön veren büyük strateji (grand strategy) hakkında kavramsal bir tartışmayı amaçlar. Büyük stratejinin kavramsal sınırlarının belirlenmesi ve dış politika ile ilişkisinin ortaya konulabilmesi için Nina Silove'un Beyond the Buzzword: The Three Meanings of "Grand Strategy" çalışmasından faydalanılacaktır. Buna göre birbirlerine karşı hiyerarşik üstünlüğü bulunmayan üç farklı büyük strateji vardır: Büyük planlar (grand plans), büyük ilkeler (grand principles) ve büyük davranışlar (grand behavior). Planlar, tasarlanmış ve ayrıntılı düzenlenmiş yazılı belgelerdir. İlkeler, düzenleyici ve yol gösterici fikirlerdir. Davranışlar ise uzun süre uygulanan tutarlı eylemlerdir. Bir devletin büyük stratejisini açığa çıkarabilmek için bu üç kavramın birlikte değerlendirilmesi önerilmektedir. Atatürk dönemindeki planların, ilkelerin ve davranışların, "büyük" sıfatıyla nitelendirilebilmesi için üç temel unsur dikkate alınacaktır: (1) Uzun vadeye yayılması, (2) devletin tüm kaynaklarını (askeri ve askeri olmayan) hesaba katacak şekilde bütüncül olması ve (3) en hayati çıkarılara ve amaçlara yönelik olmasıdır. Çalışmanın başlıca argümanı, büyük stratejinin, ilgili tarihi dönem içindeki dış politika söylemleri ve pratiklerinin kendisi olmadığı, aksine bütün olarak dış politikayı yönlendirdiğine yöneliktir.

Literatürde Türkiye'nin büyük stratejisi üzerine yapılan az sayıda çalışma dikkate alındığında, Atatürk döneminin büyük stratejisinin, genellikle Türk Dış Politikası (TDP) yazınına hâkim olan bazı ilkeler (Batıcılık, statükoculuk, dengencilik, tam bağımsızlık, bağlantısızlık vb.) çerçevesinde ele alındığı görülür. İstisna bir çalışmada Mustafa Aydın, Silove'un üçlü kavramsal metoduna atıf yaparak, Türkiye'nin yaklaşık yüz yıllık büyük stratejisi üzerine bazı örneklerle yer vermiştir (*Grand Strategizing in and for Turkish Foreign Policy: Lessons Learned from History, Geography and Practice*). Bu çalışmada ise sadece Cumhuriyet'in kuruluş dönemine odaklanılırken, Silove'un kavramsal metodu daha ayrıntılı olarak kullanılacaktır.

Atatürk döneminde plan olarak iki yazılı belge ele alınacaktır: Milli Misak (28 Ocak 1920) ve Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923). Bu metinlerde varsayılan niyetlerin, dış politika pratiklerine ne ölçüde yansıdığı incelenecektir. TDP yazınında, ilgili dönemin ana planının Milli Misak'ta öngörülen "toprak bütünlüğünün korunması" olduğu ileri sürülür. Silove'a göre büyük ilkeler, iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki liderlerin fikirleri ve bir tür "deyim" gibi kabul gören ifadeleridir. Literatürde sıklıkla atıf yapılan Atatürk'ün "yurtta barış dünyada barış" söylemi yeniden değerlendirilerek, dış politikaya yansımaları analiz edilecektir. TDP yazınında bu ilke, "statükoculuk"la birlikte ele alınır. İkincisi ise ilgili dönemi ve fikirleri yorumlayan devlet adamlarının veya yazarların "dış politikaya yön verdiğini düşündükleri veya öyle olması gerektiğine inandıkları" ilkelerdir. Buna göre TDP yazınında kabul gören "hâkim ilkeler" in, dönemin "büyük ilkeler" ini açıklayıp açıklayamadığı sorgulanacaktır. Literatürde özellikle "Batıcılık" üzerinde durulur. Silove, davranışın tek başına büyük strateji olarak kabul edilebileceğini ileri sürer. Bu çalışmada davranış, dar bir yorumla, ittifak davranışı olarak ele alınmaktadır. TDP yazınında

davranıştan kastedilen, “büyük güçleri birbirlerine karşı oynamak” olarak tanımlanan “dengecilik”tir.

Sonuç bölümünde üçlü kavramsal metot kullanılarak, kuruluş döneminin “tek büyük stratejisi”, dış politika söylem ve pratikleri ile TDP yazınındaki genel kabullerden ayrı olarak ortaya konulacaktır. Buna göre kırılmalı ve zayıf bir yeni devlet olan Türkiye’nin büyük stratejisinin, sistem ve düzen ayrımında (1) çok kutuplu uluslararası politik sistemin yapısına sosyalizasyon ile (2) ilgili dönemin egemen Avrupa düzenine uyum sağlamak için belli pratikleri taklit etmek olduğu ileri sürülmektedir. Türkiye’nin bu yönelimi kimlikle değil, sistemin yapısal özellikleriyle açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük strateji, Türk Dış Politikası, Büyük planlar, Büyük ilkeler, Büyük davranışlar

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE’NİN GÜVENLİĞİNİN İÇİ VE DIŞI: TEHDİTLER VE “YURTTA SULH, CİHANDA SULH” POLİTİKASI

Yasin GÜLYÜZ

Araş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İki Savaş Arası Dönem, hem Türkiye hem de uluslararası sistem açısından birçok değişim ve dönüşümü içermesi nedeniyle zamanın olağan akışından çok daha hızlı yaşanan bir dönem olmuştur. Evrensellik iddialı ideolojilerden güç bulan alternatif rejimlerin, savaşın kazananlarının oluşturduğu uluslararası düzene yönelttikleri meydan okuma nedeniyle uluslararası sistem, statükocu-revizyonist ayrımına giderken, Türkiye de benzer şekilde hem geçmişi hem de geleceğine dair bir meydan okuma içerisindeydi. İlk meydan okuma, geçmişe karşı yeni rejimin yönelttiği meydan okumadır. Bu meydan okuma, eski rejimin varlığını devam ettiren sembolleri ve kurumları ortadan kaldırmak için, yeni rejimin yürüttüğü devrim-inkılap hareketi ve ulus inşasıdır. Bu meydan okumaya karşı içerideki direnişler ise Türkiye’nin, 1923-1932 yılları arasında rejimin varoluşuna yönelen tehditler olarak görülmüş ve temel tehdit algısını şekillendirmiştir. Rejimin ilke ve kurumlarını dolayısıyla da varoluşunu hedef alan tehditleri algılayış biçimi, Türkiye’nin iç politikayı öncelemesine ve iç politik gelişmelerin dış politikasını şekillendirmesine neden olmuştur. İkinci meydan okuma ise, 1932-1939 yılları arasında Türkiye’nin geleceğine ve varoluşuna (egemenlik ve toprak bütünlüğü) yöneltilen revizyonist siyasete karşı statükocu meydan okumadır. Türkiye’de olduğu gibi iç politikada düzeni sağladıktan sonra dış politikaya odaklanan İtalya’nın yayılmacılığının hedefi olarak Ortadoğu’yu görmesi, Türkiye’nin bu dönemdeki temel tehdit algısını şekillendirmiştir.

TBMM zabıtları, İstiklâl Mahkemesi tutanakları, dışışleri belgeleri, gazeteler, hatıratlar, hükümet üyelerinin nutuk ve iradları gibi doküman ve arşiv belgelerinin analizi yöntemiyle yürütülecek olan bu çalışma; İki Savaş Arası Dönemi, iç tehditlerle mücadele edilip rejimin tesis edildiği ve iç düzenin sağlandığı “Yurtta Sulh Dönemi (1923-1932)” ve dış tehditlerin yükselişe geçtiği, dış güvenlik ve politikayı öncelediği ve statükocu kanatla ilişkilerini geliştirmeye başladığı “Cihanda Sulh Dönemi (1932-1939)” şeklinde ayırarak, Türkiye’nin tehdit algısındaki değişim ile bu değişimin dış politikaya yansımaları, iç-dış faktörler önceliği ve iç-dış güvenlik üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.

Literatürdeki İki Savaş Arası Dönem Türk dış politikası çalışmaları bu dönemi, cumhuriyetin ilanından, Büyük Buhran’ın neden olduğu küresel ve ülkeler bazındaki ekonomik değişimlerden kaynaklı ya da İkinci Dünya Savaşı’na varacak olan siyasi krizlerin ve askeri rekabetin hız kazanmasına dayanarak 1923-1930 ve 1930-1939 olarak bölümlendirerek, çoğunlukla sistem düzeyinde bir analiz sunma eğilimi göstermektedir. Bu çalışma ise; jeopolitik konumu ve demografik yapısının yanında Doğu ve Batı’nın kurum ve ilkeleri arasında sıkışmış Türkiye gibi nevi şahsına münhasır bir ülkenin, tehdit algısındaki (iç-dış) değişimden kaynaklanan güvenlik ve dış politikasındaki dönemsel farklılıkları, sistem düzeyindeki analizlerin tam olarak açıklayamadığı eleştirisinden hareket edecektir.

Anahtar Kelimeler: İki Savaş Arası Dönem, İç-Dış Güvenlik, İç-Dış Tehdit, Tehdit Algısı, Güvenlik ve Dış Politika

CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ASKERİ KÜLTÜRÜNDE KORE HARBİ'NİN ETKİLERİ

Emrah ÖZDEMİR

Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bugün Türkiye bölgesel güç olma yönünde yürüttüğü dış politikasının da bir yansıması olarak güvenlik tehditlerini sınırlarının ötesinde ve kaynağında karşılamaya yönelik bir askeri anlayışı belirlemiş durumdadır. Bu anlamda, Suriye ve Irak'ın kuzeyi ile Libya gibi ülkelerde doğrudan askeri güç kullanımının yanı sıra eğitim donatı faaliyetleri ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'ni bir dış politika aracı olarak etkin bir şekilde kullanmaktadır. Tarihsel sürece bakılacak olursa Cumhuriyet ordusunun dış politikanın bir aracı olarak kullanıldığı ilk tecrübe Kore Harbi'ne tugay seviyesinde bir birlik gönderilmesidir. Bu tecrübe gerek Türk dış politikasında gerekse askeri kültüründe önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin Kore Harbi'ne asker gönderme kararı, Türkiye'nin uluslararası alanda daha aktif bir rol üstlenmesini ve Soğuk Savaş döneminin tehdit ortamında NATO'nun güvenlik şemsiyesi altına giriş sürecinin hızlanmasını olumlu yönde etkilemiştir. Buna ek olarak Kore Harbi, Türk askeri kültürü üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Türk askeri, Kore'de çeşitli zorluklarla mücadele etmiş ve farklı deneyimler kazanmışlardır. Bu deneyimler, Türk askeri doktrini ve kültürü ile eğitiminde önemli değişikliklere yol açmıştır.

Devlet oluşum süreçleri içerisinde siyasi kültür ve askeri kültür arasında oldukça ciddi bir ilişki ve etkileşim olduğu Charles Tilly, Brian Downing, Michael Mann ve Otto Hintze gibi isimlerce ortaya konan farklı teorik yaklaşımlarla vurgulanmaktadır. Kore Harbi de Türkiye Cumhuriyeti'nin ordu ve siyaset geleneği ile devletleşme süreci (*state formation*) üzerinde ciddi etkiler yaratmış olup bu etki ve tecrübelerin güncel politikalara da yansıdığı ifade edilebilir. Bu çalışma, belirtilen teorik yaklaşım ışığında gerek Türk siyasi tarihinde gerekse dünya tarihinde önemli hadiselerden birisi olan Kore Harbi'nin Türk dış politikası ve askeri kültürü üzerine olan etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Konu her ne kadar farklı bakış açıları ile ele alınmış olsa da belirtilen teorik yaklaşımlar üzerinde ele alan çalışmaların sınırlılığı dikkat çekicidir. Yapılacak olan araştırma ile bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmanın temel yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi olacaktır. Akademik makaleler, kitaplar, dergi ve gazete yazıları, askeri tarih araştırmaları, anı ve biyografiler, Türk Dışişleri Bakanlığı, Devlet Arşivleri ve Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı arşivlerindeki belgeler analizde kullanılacak temel kaynakları teşkil etmektedir. Kore Harbi'nin Türk dış politikası ve askeri kültürüne etkisi bu belge ve dokümanlar üzerinden, belirlenecek olan temalar üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Silahlı Kuvvetleri, Kore Harbi, Türk Dış Politikası, Ordu-Siyaset İlişkisi, Soğuk Savaş

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİKLEŞTİRME: AKTÖRLER, ARAÇLAR, AMAÇLAR

K. Onur UNUTULMAZ

Dr. Öğr. Üy., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Gürol BABA

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Temelde Kopenhag Ekolünün etkisinde kuramsallaşan Güvenlikleştirme kavramı, günümüzde liberal demokratik ya da kapalı otokratik ayrımı olmaksızın tüm devletlerin yöneticileri tarafından farklı düzey ve sıklıklarda kullanılmaktadır. En genel haliyle bir konunun ya da unsurun erk sahiplerinin “söz edimleri” ve bunları güçlendirecek bir takım pratikleri ile “tehdide dönüştürülmesi” süreci olarak tanımlanabilecek güvenlikleştirme kavramı üzerine oluşan literatür sıklıkla kavramın iç politikadaki kullanımlarını tartışmaktadır. Dış politikada güvenlikleştirme literatürü ise kavramın dış politika kullanımlarını henüz yeterli kapsam ve çeşitlilikte incelememiştir. Çoğunluğu tekil vaka çalışmaları ya da spesifik dış politika konuları üzerine odaklanan bu sınırlı literatürün önemli bir kısmı dış politikada güvenlikleştirmenin iç politik saiklerle gerçekleştiğini aktarmaktadır. Literatüre dair bu gözlemlerin hem uluslararası hem de Türkçe çalışmalara ilişkin olduğunun altı çizilmelidir.

Bu çalışma, güvenlikleştirmenin dış politika uygulamalarına dair literatürdeki eksikliğin giderilmesine Türkiye örneği üzerinden katkı yapmayı hedeflemektedir. Çalışma, tekil ampirik vakalara odaklanmak yerine, Türk Dış Politikasında güvenlikleştirme söylem ve eylemlerine ilişkin genel bir davranış kalıbı tartışması üretmeyi hedeflenmektedir. Diğer bir deyişle çalışma, güvenlikleştirme politikalarının işleyişini sağlayan “mekanizmaların” Türk Dış Politikasındaki güvenlikleştirme süreçlerinde nasıl işlediğinin bir tartışması yapmayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla, çalışmanın ilk bölümünde detaylı bir güvenlikleştirme literatürü taraması üzerinden “güvenlikleştirme mekanizmalarının” neler olduğu analiz edilecektir. Bu mekanizmalardan en fazla öne çıkanlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Güvenlikleştirici aktör(ler)
2. (Varoluşsal) bir tehdit
3. Tehdit edilen ve korunması gerekli olan unsur(lar)
4. Hedef kitle(ler)
5. Söz edimi/retorik
6. Motivasyon
7. Güvenlikleştirme araçları

Çalışmanın ikinci kısmında ise Türk Dış Politikası özelinde bu mekanizmaların çeşitli vakalar üzerinde nasıl işletildiği tartışılacak ve dış politikada güvenleştirme süreçlerinde bağlamın önemi üzerinde durulacaktır. Burada bağlamdan kasıt, dönemsel ve konjonktürel özelliklere ek olarak, devletlerin tarihlerinden gelen çeşitli öznellikleridir. Çalışmanın metodolojisi temelde ikincil ve ulaşılabilirlik ölçüsünde de birincil kaynakların süreç takibi yöntemi ile değerlendirilmesine dayanmaktadır. Sonuç olarak, hem güvenleştirme hem de dış politika alanlarında Uluslararası İlişkiler literatürüne kavramsal ve teorik bir katkı yapmayı amaçlayan çalışmanın Türk Dış Politikasını anlamlandırma ve geleceği ile ilgili yorumlar yapma konusunda faydalı olacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenleştirme teorisi, Güvenleştirme mekanizmaları, Dış politikada güvenleştirme, Türk Dış Politikasında güvenleştirme

TÜRKİYE – İRAN İLİŞKİLERİNDE YÜZYILLIK KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Bayram SİNKAYA

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Binyılı aşkın süredir aynı coğrafyayı paylaşan Türkler ile İranlılar ortak bir kültür havzası oluşturmuştur. Bu havza içerisinde ortaya çıkan siyasi yapılar kâh birbiriyle çatışmış kâh dayanışma içine girmiştir. Önce Osmanlı-Safevi ayrışması, sonrasında modern ulus devletlerin şekillenmesiyle Türkiye ve İran farklı siyasi birimlere dönüşmüştür. Bu çalışmada, 1920'lerde neredeyse eşzamanlı olarak kurulan modern Türkiye ve İran devletleri arasındaki ilişkilerin yüzyıllık tarihi değerlendirilecektir. Belirtilen dönem boyunca iki devlet arasında bazı zamanlar son derece dostane ilişkiler öne çıkarken bazı zamanlar gerginlikler ön plana çıkmıştır. Gerek bu iki devletin buldukları bölgelerde etkin güçler olarak görülmesi, gerekse ikili ilişkilerinde yaşanan iniş çıkışlar nedeniyle Türkiye – İran ilişkileri bir çok araştırmacının dikkatini çekmiş, bu konuda geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. İlgili literatürde iki devlet arasındaki ilişkilerin gergin olduğu dönemlerde Osmanlı-Safevi ilişkilerinden miras alınan ideolojik ve/veya jeopolitik 'tarihsel rekabet' anlatısı öne çıkarılırken, ilişkilerin olumlu seyrettiği zamanlarda 1639 Kasr-ı Şirin Anlaşması'ndan beri iki ülke arasındaki sınırın değişmediğinden bahisle 'tarihsel iyi komşuluk ilişkileri' öne çıkarılmaktadır. Fakat bu çalışmalar, Türkiye-İran ilişkilerinin doğasını, yüzyıllık seyrini ve süreç içindeki değişimini anlamamıza yardımcı olmamaktadır. Çünkü sözde tarihsel sürekliliklere işaret edilerek belirli dönemlerde öne çıkan temaların alınarak bütün zamanlarda geçerliymiş gibi değerlendirilmesi suretiyle iki ülke arasındaki ilişkiler tarihsel, siyasi ve bölgesel bağlamından kopartılmaktadır. Meseleye daha bütüncül yaklaşmaya çalışılan eserlerde ise Türkiye ile İran arasında rekabet ile işbirliğinin, dostlukla hamasetin sık sık yer değiştirdiği belirtilmekte; iki devlet ilişkilerindeki değişiklikler ise pragmatizm ve konjonktürel faktörlerle izah edilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye – İran ilişkilerinde yüzyıldır süregelen rekabet ve işbirliği, dostluk ve hamaset dinamikleri tartışılacak; bu dinamiklerin birbirinin yerini alan faktörler değil eşzamanlı ve sürekli olarak mevcut olduğu ortaya konulacaktır. Eşzamanlı ve sürekli faal olan rekabet ve işbirliği, dostluk ve hamaset dinamikleri Türkiye – İran ilişkilerinde kendine has bir komşuluk kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Bu çerçevede iki devlet birbirini – ortak değerleri ve zaman zaman benzer çıkarları olsa da - farklı kimlik ve çıkarlara sahip komşular olarak tanımıştır. Ayrıca, iki ülke arasında işbirliği ve rekabet dinamiklerinin eşzamanlı ve sürekli olduğunu, bunların kolayca ortadan kaldırılamayacağını kabul etmiştir. Böylece Ankara ile Tahran, ilişkilerinin görece iyi olduğu zamanlarda bile gerçekten samimi, kapsayıcı ve bağlayıcı bir ittifak içine girmekten kaçınırken ikili ilişkilerinin gergin olduğu zamanlarda dahi birbirleri aleyhine düşmanca faaliyetlere girmekten sakınmıştır. İki ülke arasında toprak anlaşmazlığının yada tarihsel bir travmanın olmaması da Türkiye – İran diplomatik ilişkilerinin işbirliği ve rekabet, dostluk ve hamaset arasında ince bir çizgide ilerlemesini mümkün kılmaktadır. Siyasi liderlerin farklı duruşları veya yakın bölgelerdeki jeopolitik kaymaların etkisiyle zaman zaman rekabet veya işbirliği öne çıkarmış gibi olsa da kısa bir süre içerisinde – eşzamanlı ve sürekli dostluk veya hamaset dinamiklerinin etkisiyle – Türkiye – İran komşuluk kültürünün şekillendirdiği ince çizgiye geri dönülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İran, rekabet, işbirliği, dostluk, hamaset, komşuluk kültürü

2010'LARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA POLİTİKASI: 'UZAK KOMŞULUK' ARAYIŞI MI; 'ÇIKMAZ SOKAK' MI?

Onur AĞKAYA

Dr. Öğr. Üy., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Dış Ticaret Bölümü

Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikası (TDP) siyasi ve ekonomik açıdan geleneksel olarak Batı ekseninde, 2010'a dek daha çok, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) odaklarında şekillenmekteydi. Soğuk Savaş döneminde takip ettiği çatışma eksenli dış politikasını 1990'lı yıllardan itibaren terk etme gayretinde olan Türkiye Cumhuriyeti, “merkez ülke olma”, “ritmik diplomasi” ve “komşularla sıfır sorun” argümanlarını benimsemiştir (Öniş ve Yılmaz, 2009; Öniş, 2011). Bilhassa 2010'dan itibaren, TDP'de uzlaşının ve diyalogun önemi vurgulanarak stratejik bir vizyon temelinde “ölçeğin büyütüldüğü” ve siyasanın proaktif hâle getirildiği görülmektedir (Keyman ve Gümüşçü, 2014; Erdoğan, Hisarlıoğlu vd., 2022).

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminden itibaren ise TDP birçok açıdan revize edilmiş ve bu bağlamda, iç politika dinamikleri ve bunların yansımaları, ikili ve bölgesel ilişkilerde öncesine göre çok daha belirleyici olmuştur (Aras, 2017; Yücesoy, 2019). 2016 darbe girişiminin akabinde Türkiye Cumhuriyeti, başta Batılı devletler olmak üzere birçok aktörü “darbenin bertaraf edilmesine yeterli derecede tepki vermemek” veya “geç davranmakla” (Ataman ve Skhurti, 2016; BBC, 2016; TRT Haber, 2018) itham etmiş ve bu tarihten sonra da Küresel Güney'de daha fazla ilişkiler tesis etme ve geliştirmeye yönelmiştir. Nitekim henüz gelişme aşamasında bir kavram olarak sayılan olan “uzak komşuluk”un TDP'de pratikleri ve uygulamalarının önemi somut biçimde artmıştır.

Kısaca değinmek adına, ortak sınırlar, dış politikada daha çok önem arz ederken, sınırların paylaşılmaması hâlinde, ortak çıkarlar ve ilişkiler ikili ya da bölgesel ilişkilere “uzak komşuluk” statüsü kazandırmaktadır. Uzak komşuluk politikasında temel unsur ekonomik ilişkiler olurken bu tür bir ilişkide kültürel yakınlık ve yumuşak güç de belirleyici önemdedir (İpek vd., 2021). Bu doğrultuda, TDP'nin yeni döneminde, Türkiye Cumhuriyeti'nin önem atfettiği ve aktif politika izlediği bölgelerden biri Latin Amerika olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Latin Amerikalı ülkelerle ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik adımlarının öncülleri 1998 “Latin Amerika'ya Açılım Politikası” ve 2006'da bu politikanın gözden geçirilerek geliştirilmesiyle ortaya çıkan “Latin Amerika Eylem Planı”dır (Dışişleri Bakanlığı, 2023). Bu planlardan sonra, ilişkiler, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önce 2015 ve daha sonra 2016'da, birçok ülkede üst düzey ziyaretlere dayanan bölge turlarıyla ivme kazanmıştır. Yine, 2015'ten itibaren TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla, başta Meksika ve Kolombiya olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgedeki faaliyetleri, görünürlüğü ve yumuşak gücü artmaya başlamıştır. Paralel biçimde, 2002'de 1 milyar USD olan ticaret hacmi, 2022 itibarıyla 15 milyar USD seviyesine ulaşmıştır (AA, 2022). Tüm bu gelişmeler, TDP'nin Latin Amerika'ya artan ilgisinin ve aktif politikasının somut göstergeleridir.

Bu çalışmada, Türkiye ve Latin Amerika arasında gelişen ilişkilerin 2010'dan günümüze seyri incelenmekte ve bu ilişkilerin karşılıklı birer “uzak komşuluk arayışı mı; yoksa bir yere varmayacak girişimler mi” olduğu sorusu yanıtlanmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk

bölümünde, “uzak komşuluk” kavramı kısaca tanıtılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Latin Amerika bölgesinin küresel siyasetteki yeri kısaca tanıtılacak, önemi ve rolü analiz edilecektir. Bölgenin genel özelliklerini sıralayan, tanımlayıcı bir yaklaşımdan ziyade, önemli siyasi ve sosyo-ekonomik unsurlar arasında ilişkiler kurmaya imkân verecek bir analiz yapılmasına çalışılacaktır. Son olarak, Türkiye ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerin değişen TDP ekseninde siyasi ilişkilerinin tarihsel sürecinin yanında ekonomik ilişkilerin gelişimi ele alınacaktır. Sonuç kısmında TC ile mezkûr bölge arasındaki ilişkilerin muhtemel geleceğine yönelik değerlendirmelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Bölgesel İlişkiler, İkili İlişkiler, Türkiye-Latin Amerika İlişkileri, Ak Parti Dönemi Dış Politikası

2015-2019 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMİN SÖYLEM ANALİZİYLE İNCELENMESİ

Ayşegül ER KARAKAŞ

Dr. Adayı, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu bildirinin amacı 2015 yılında Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı mülteci kriziyle birlikte Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) arasında yapılan işbirliğinin ardından Türkiye ve AB'nin karşılıklı söylemlerinin, Türkiye'nin tam üyelik hedefinin AB standartlarına uyum işlevinden kopmaya başladığını, AB'nin ise Türkiye'ye yönelik politikasında koşulluluk ilkesinden uzaklaştığını gösterdiğini ve konjonktürel gelişmelere göre değişiklik gösteren etki-tepkisel bir söylemin ilişkilerin merkezinde yer almaya başladığını ortaya koymaktır.

Bunun için ise, mülteci krizinde Türkiye-AB arasındaki işbirliğini başlatan 29 Kasım 2015 Türkiye-AB Zirvesi'nden, Türkiye ve AB'nin dış politikalarında uyumsuzluk yaşadıkları temel konulardan olan Doğu Akdeniz'deki gelişmeler sebebiyle, ilişkilerde en üst düzeyde karar alma organı olan Ortaklık Konseyi ile siyasi, ekonomi ve enerji alanlarındaki yüksek düzeyli diyalog kanallarının askıya alındığı 15 Temmuz 2019 AB Dış İlişkiler Konsey kararlarına kadar olan dönemde AB kurumlarının başkanları ile Avrupa'daki ve Türkiye'deki siyasilerin Türkiye, AB ve Türkiye-AB ilişkileri hakkında yaptığı açıklamalar söylem analizi çerçevesinde incelenecektir.

Söylemlerin dil aracılığıyla belirli durumları mümkün kılma gücü olduğu post-yapısal literatürün iddialarından birini oluşturmaktadır. Buna göre, söylemler bir şeyi belirli şekillerde anlamlandırma ve o anlamla sınırlama ile gerçekliğin sınırlanan anlama uygun biçimde oluşmasının önünü açarlar. Bununla birlikte, gerçeklik yazılan, üzerinde uzlaşılarak imzalanan, taahhüt edilen bir belgenin ötesinde ve söylenenin içinde söylenmeyen olarak da var olabilmektedir. Buradan hareketle, 2015 yılından 2019 yılının ikinci yarısına kadar olan süreçte Türkiye ve AB'deki siyasiler ile ilişkilerde yetkili kişilerin söylemlerini inceleyerek Türkiye-AB ilişkilerinin nasıl yeniden inşa edildiğini göstermek mümkündür. Nitekim 2015 yılında, Türkiye'nin 1963 yılında Ankara Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun parçası olma, ardından 1987 yılında Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu ile devam eden AB'ye üyelik hedefinin AB standartlarına uyum sağlama şeklindeki bilindik işlevinden bir kopuş yaşanmıştır. Tam üyelik hedefi AB standartlarına uyum sağlama çerçevesinin dışında, AB ile başka alanlarda işbirliğini geliştirebilme ve dış politikada elini güçlendirebilme amacıyla araçsallaştırılmaya başlanmıştır. AB tarafından ise, tam üyelik hedefinde ilerleme olmadan da Türkiye ile kritik alanlarda işbirliği yapılabildiğinin görülmesine yol açmıştır.

Bu durum Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine ilişkin üç temel sonucu da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, AB genişlemesinde Türkiye'nin genişleme politikası kapsamında yer alan Batı Balkan ülkelerinden ayrı tutularak aday ülke konumunun zayıflatılması ve "aday ülke ve kilit ortak Türkiye"nin yerini "sınamalar karşısında kilit ortak Türkiye"nin almaya başlamış olmasıdır. İkincisi, AB'nin Türkiye üzerindeki koşulluluğunun azalması sonucu Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sürecinin yavaşlamasıdır. Son olarak, Türkiye-AB ilişkilerinin etki-tepkisel bir zemine oturması

sonucu, AB'nin karşı karşıya olduğu sınamalarda Türkiye'nin sağlayacağı faydaya göre Türkiye ile ilişkilerinde olumlu ya da olumsuz yaklaşım sergilemesi, Türkiye'nin ise AB'nin yaklaşımına bağlı olarak AB üyelik sürecinde tepkisel bir politika izlemesi ve yeri geldiğinde AB ile ilişkilerini araçsallaştırmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, mülteci krizi, katılım süreci, tam üyelik, söylem analizi

LÜBNAN'DA YÜKSELEN TÜRKİYE KARŞITI SÖYLEMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yasin ATLIOĞLU

Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

2004-2011 yılları arasında tarihinin en canlı dönemini yaşayan Türkiye-Lübnan ilişkileri, Arap Dünyası'nda patlak veren yönetim karşıtı protestolar ve iç çatışmalarla ciddi bir kesintiye uğradı. Bilhassa Suriye'deki iç savaş, ikili ilişkilerin giderek yavaşlamasına ve karşılıklı güvensizlik ve hasmane tutumların ortaya çıkmasına yol açtı. İkili ilişkilerdeki durağanlaşma, 2016'da iç savaşta güç dengelerinin değişmesi ve Türk tarafının rejim değişikliği meselesini öncelikli hedefleri arasından çıkarmasıyla yerini yeni bir normalleşme sürecine bıraktı. Mevlüt Çavuşoğlu'nun 2016 yılı sonunda 5 yıl aradan sonra Beyrut'a dışişleri bakanı düzeyinde bir ziyaret gerçekleştirmesi, normalleşmenin ilk adımı kabul edilebilir. Bu sıralarda Sünnî lider Saad Hariri'nin yeniden başbakan olması ve Lübnan'ın yaşadığı ekonomik zorluklar da normalleşme sürecinin sürdürülmesine ve Türkiye'nin bu ülkede yürüttüğü kamu diplomasisi ve insani yardım faaliyetlerini arttırmasına imkân tanıdı. Nitekim Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 2019 yazında Beyrut'u ikinci kez ziyaret ettiğinde ikili ilişkilerin çok yönlü olarak gelişeceğine dair beklentiler oldukça yüksekti.

Lübnan Devlet Başkanı Mişel Aun'un Çavuşoğlu'nun ziyaretinden bir ay kadar sonra Osmanlıları Lübnanlılara karşı "devlet terörü" uygulamakla suçlaması ise herkes için şaşırtıcı bir gelişmeydi. Aun'un sözleri, Türkiye-Lübnan ilişkilerindeki normalleşmeyi kesintiye uğratan bir diplomatik krize yol açtı. Bu kriz, 2019 sonbaharında Lübnan'da halkın sokaklara döküldüğü bir isyan dalgasının başlamasıyla bir anda gündemden düşse de ertesi yıl yükselişe geçen Türkiye karşıtı söylemler açısından bir başlangıç noktası oldu. Lübnan, 2020 yılının ilk yarısında bir yandan protesto gösterileri ve Koronavirüs salgınıyla ciddi bir istikrarsızlık ortamına sürüklendiği gibi ülkenin ekonomisi de büyük bir çöküş yaşadı. Bu koşullar altında Ermeni asıllı sunucu Nişan Der Harutyan'ın Haziran ayında Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan aleyhine sarf ettiği sözler Lübnan'daki Türkiye karşıtı söylemlerin hızlı bir biçimde yükselişinin yolunu açtı. Temmuz ayı boyunca Lübnan hükümeti, Ermeni ve Şii yayın organları ve Cibran Bassil gibi Marunî liderler Türkiye'yi Lübnan'daki Sünnîler ve ülkenin kuzeyi üzerinde yayılcı bir siyaset izlemekle suçladı. Ağustos ayı başında Beyrut Limanı'ndaki büyük patlamanın ardından kenti ziyaret eden Fransa Devlet Başkanı Emmanuel Macron'un "Biz kendi üzerimize düşeni yapmazsak Lübnan'daki bu boşluğu İranlılar, Türkler ve Suudiler doldurur" sözleriyle Fransa da Türkiye karşıtı söylemin bir parçası haline geldi. Bundan sonraki 4-5 ay boyunca bazı yayın organlarında Türkiye'nin "Yeni-Osmanlıcı" hırslarla Lübnan iç işlerine karıştığına, Lübnan'daki Türkmenlere gösterdiği ilginin siyasî amaçlar taşıdığına, Suudilerin bıraktığı boşluğu doldurmak için Lübnanlı Sünnîlerin hamiliğine soyunduğuna ve Müslüman Kardeşlere yakın gruplara destek sağladığına dair tartışmalar devam etti.

Çalışmamızda Lübnan'da 2020 yılının Haziran-Aralık ayları arasında yükselen Türkiye karşıtı söylemler Lübnan, Arap ve Batılı yayın organlarında yayınlanan yazılar dikkate alınarak

incelenecektir. Tabii Türkiye karşıtı söylemlerin son yıllarda Lübnan'da artan Türk kamu diplomasisi ve insani yardım faaliyetlerine karşı duyulan şüphe ve kaygılarla yakından ilişkili olduğu düşünöldüğünde bunların ardında yatan tarihsel, toplumsal, dinî ve siyasî nedenlerin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bundan dolayı, çalışmamızda Lübnan'da Osmanlı/Türk kimliğine yönelik tarihsel önyargılar, Türkiye'nin "Yeni Osmanlıcılık" siyaseti izlediğine dair genel kanı, mezhepçi siyasetin dış aktörlere yönelik bakış açısını yönlendirmesi ve bölgesel düzeydeki rekabetlerin Lübnan siyasetine etkisi olmak üzere dört başlık halinde Türkiye karşıtı söylemlerin bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Lübnan, Orta Doğu, Kamu Diplomasisi.

KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEKİ DEĞİŞİM ÇERÇEVESİNDE DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI'NIN MEMURİYET KATEGORİLERİ*

Can Umut ÇİNER

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Bu bildirinin temel amacı, Türk Dışışleri Bakanlığı teşkilatının ve personelinin dönüşümünü Türk kamu yönetimi ve personel yönetimindeki değişimler çerçevesinde ele almaktır. Bildiride öncelikle, kamu personel sisteminin temel ilkeleri ve değişim dinamikleri saptanacaktır. Daha sonra, bu değişim karşısında, dış politikanın örgütlenmesinden sorumlu olan kamu otoritesinin, Dışışleri Bakanlığı'nın, memuriyet kategorileri itibariyle geçirdiği dönüşüm tarihsel bir perspektifle incelenecektir.

Türkiye'de kamu personel yönetimi, kamu hizmetlerinin genişlemesi ve karmaşıklaşması ile birlikte köklü bir biçimde dönüşmektedir. Bilindiği üzere, kamu personelinin en önemli unsuru memurlardır. Memurlara uygulanan rejim ve değişimi ise, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu çerçevesinde anlaşılabilir. 1970'lerden günümüze kadar memuriyet sisteminin değişimine etkiye bulunan pek çok dinamik sayılabilir. Bildiride söz konusu dinamikler tartışılacak, bunlardan en önemlisi olan kamu istihdamının özel sektör ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırılması ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bir diğer deyişle, kamu işletmeciliği anlayışının örgütsel mantığı ve uygulaması değerlendirilecektir. Kısaca, bu bildiride, kamu personel yönetimi sistemindeki değişimin temel uğrakları ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bildiride ayrıca Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte personel yönetiminde değişen durum da irdelenecektir.

Dışışleri Bakanlığı'nın güncel temel memuriyet kategorilerini, memurlar, konsolosluk ve ihtisas memurları, dışışleri uzmanları, hukuk müşavirleri, danışmanlar, mali hizmetler uzmanları ve uzman yardımcıları ile dışışleri merkez memurları oluşturmaktadır. Dışışleri örgütlenmesi içinde, dış politikanın yürütülmesinin doğası olarak üst düzey kamu yöneticilerinin konumu ve anlamı değişmektedir. Dışışleri Bakanlığı içindeki personel kategorilerinin değişimi, bir yandan kamu yönetimindeki değişimin ve kamu hizmetlerinin gördürülmesindeki farklılıkların sonucu ile siyasal tercihlerin etkisinde şekillenmektedir. Bildiride, kamu işletmeciliği çerçevesinde ele alınabilecek genel çerçeve, dış politika örgütünün ve diplomasının kendine özgü gereklilikleri ile ne derece uyup uymadığı tartışmaya açılacaktır.

* “100. Yılında Dışışleri Bakanlığı: Kurumsal Dönüşümü ve Türk Dış Politikasıyla Etkileşim Sürecinin İncelenmesi, 1920-2020” (Proje No: 121K198) başlıklı TÜBİTAK 1001 projesinin bulgularından hareketle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu yönetimi reformu, bürokrasi, Dışışleri Bakanlığı, personel yönetimi

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDEN 12 EYLÜL ASKERİ DARBESİNE DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN PERSONEL YAPISINDAKİ DEĞİŞİMİN TEMEL DİNAMİKLERİ*

Pınar ÇAĞLAYAN

Dr. Öğr. Üy., Uşak Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Cumhuriyetin ilk yıllarında her bürokratik yapıda olduğu gibi Dışişleri Bakanlığı da bir kuruluş süreci yaşamış ve bu süreçte kurumsal yapısını inşa etmeye odaklanmıştır. Her ne kadar 1927 yılında yürürlüğe giren “Hariciye Vekaleti Memurun Kanunu” başta olmak üzere teşkilata ilişkin bazı düzenlemeler yapılsa da, bu dönemde dış temsilcilik sayısının az olması, meslek memurluğunun prestijli bir görev olarak görülmemesi ve 1930’ların ilk yıllarına kadar kariyerdan yetişme meslek memurlarının bulunmaması gibi dinamikler Dışişleri Bakanlığı’nın personel yapısının bu dönemdeki temel niteliklerini belirlemiştir. 1930’li yıllarda ise özellikle Hariciye Vekaleti Katib-i Umumisi Numan Menemencioglu’nun Bakanlığın personel yapısında sınav sistemi başta olmak üzere gerçekleştirdiği kayda değer reformlar ve 1938 yılında yürürlüğe giren ilk teşkilat yasası Dışişleri Bakanlığı’nın II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş Dönemi’ne daha güçlü bir teşkilat olarak girmesini sağlamıştır. Ancak dış politikadaki yeni dönemin gereksinimleri Bakanlığın hem teşkilat hem de personel yapısında gerçekleştirilmesi gereken değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 1950’li yıllardan itibaren gerek Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasında görülen önemli değişim gerekse artık kariyerdan yetişme diplomatların mesleki birikim ve tecrübelerinin artarak Bakanlığın kurumsal gelişimine sağladığı katkı Bakanlığın personel yapısını dönüştürmeye başlamıştır. Yıllar içerisinde hem meslek hem de idari personelin merkez ve yurtdışı teşkilatta yaşadığı temel sorunlar Bakanlığın gündeminde yer almaya başlamış ve bu sorunlara iç ve dış politikada yaşanan gelişmeler de göz önünde bulundurularak çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, 1950-1980 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı bürokratlarının niteliği, yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara yönelik olarak Bakanlık tarafından ortaya konulan personel politikasının ele alınması ve Bakanlığın personel yapısındaki değişimin temel dinamiklerinin belirlenmesidir. Çalışma, Bakanlığın meslek ve idari memurlarının sadece dış politikadaki gelişmelerden değil, aynı zamanda iç politikadaki gelişmelerden (bilhassa 27 Mayıs Darbesi, 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül Darbesi) ve bürokratik rekabet ve değişim süreçlerinden etkilendiği ve Bakanlığın söz konusu iç politik ve bürokratik etkilere karşı özerkliğini personel yapısı ile korumaya çalıştığı tezine dayanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada bahse konu üç farklı etki düzeyi üzerinden bir sınıflandırmaya gidilmiş ve Bakanlığın personel yapısındaki değişim bu düzeyler bağlamında ele alınmıştır. Çalışma sırasında birincil kaynak olarak ilgili döneme ait TBMM ve MM toplantı tutanaklarından, Cumhuriyet Senatosu bütçe raporlarından, hukuki düzenlemelerden, Dışişleri Bakanlığı’nın yayınlarından, emekli diplomatların anılarından ve diplomatlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden yararlanılmıştır.

* “100. Yılında Dışişleri Bakanlığı: Kurumsal Dönüşümü ve Türk Dış Politikasıyla Etkileşim Sürecinin İncelenmesi, 1920-2020” (Proje No: 121K198) başlıklı TÜBİTAK 1001 projesinin bulgularından hareketle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dışişleri Bakanlığı, Diplomatlar, Türk dış politikası, Askeri darbeler, Kurumsal tarih

DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI PERSONEL REJİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ: 1980 ASKERİ DARBESİNDEN 2010 TEŞKİLAT YASASINA*

Özge ÖZKOÇ

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Erken Cumhuriyet döneminde kurumsallaŐan ve Türkiye’deki diğer bakanlıklarla karşılaştırıldığında kendine özgü bir kurumsal yapı ve personel rejimi ihdas eden Dışışleri Bakanlığı en büyük dönüşümü 1980 askeri darbesinin ardından yaŐamıŐtır. Darbenin ardından ortaya çıkan üç yıllık askeri yönetim döneminde bütün bakanlıkların örgütsel yapısı yeniden şekillendirilirken ve “tektipleŐtirilirken”, Dışışleri Bakanlığı da 1983 yılında yürürlüğe giren yeni teşkilat yasasıyla bu sürecin bizatihi içerisinde yer almıştır. 1991’de Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte, uluslararası ilişkilerin ve buna bağlı olarak diplomasinin giderek çetrefilleŐen doğası ise Bakanlık’ta yeni bir yapılanma ihtiyacı doğurmuş ve 1994’te bu sefer Bakanlık içerisinde hazırlanan yeni bir yasal düzenleme gündeme gelmiştir. 1994 Teşkilat Yasası, 2010’daki büyük kırılmaya kadar Bakanlığın kurumsal yapısının ana hatlarını çizmiŐtir. Buradan yola çıkarak, Bakanlığın teşkilat yapısını şekillendiren söz konusu iki önemli yasal düzenlemenin personel rejimi üzerinde nasıl bir etki yarattığı bu çalışmanın ana sorusunu oluşturmaktadır. Bu ana soruyu, söz konusu iki yasa ile Türkiye iç ve dış siyasetini merkeze alarak yapılacak bir dönemselleŐtirme üzerinden cevaplamaya çalıŐmak yerinde olacaktır: 1980 darbesinden 1991’de Soğuk Savaş’ın sona ermesine kadar olan dönem, 1991’den 2002 AKP iktidarına kadar olan ve 2002’den 2010 Dışışleri Bakanlığı Teşkilat Yasası’nın yürürlüğe girmesine kadarki dönem. Bu dönemselleŐtirmenin bu çalışma çerçevesinde ortaya çıkacak ikincil sorulara da cevap bulma konusunda yardımcı olacağı düşünölmektedir. 1980 sonrasında, erken Cumhuriyet döneminde kurumsallaŐan ve etkisini 1980’e kadar hissettiren personel rejiminde radikal kırılmalar olmuştur? Soğuk Savaş sonrası dönemdeki yeni küreselleŐmeyle ve devletler arası ilişkilerin dönüŐümüyle bağlantılı olarak diplomatların görev tanımlarında ne gibi değişiklikler ortaya çıkmıştır? Son olarak, 2002’de iktidara gelen AKP’nin henüz iç siyasette ve bürokraside farklı kesimlerle işbirliği yaptığı dönemde, Bakanlık personel rejimi geçmişin izlerini ne ölçüde taşımıştır?

Yukarıdaki sorulara yanıt bulabilmek için, Bakanlığın personel rejimindeki dönüşümün izleri mesleğe giriŐte, yükselmede ve yurt dışı görevlendirmelerde değişen kriterler üzerinden sürölecektir. Bunu yaparken, çalışma verilerini Şu kaynaklar oluşturacaktır: Personele ilişkin mevzuat (sınav yönetmelikleri, yurtdışı görevlerde atanmaya ilişkin yönetmelikler ile sicil yönetmelikleri), personele ilişkin kapsamlı bilgilerin bulunduğu Bakanlık tarafından yayınlanan Dışışleri Tarihçesi ve Dışışleri Yıllığı, dönemin gazete haberleri, emekli diplomatların anıları ve yine emekli diplomatlarla gerçekteŐtirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar.

* “100. Yılında Dışışleri Bakanlığı: Kurumsal Dönüşümü ve Türk Dış Politikasıyla Etkileşim Sürecinin İncelenmesi, 1920-2020” (Proje No: 121K198) başlıklı TÜBİTAK 1001 projesinin bulgularından hareketle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dışışleri Bakanlığı, Personel rejimi, Diplomatlar, Bürokrasi

HERKES DİPLOMAT OLABİLİR AMA HER DİPLOMAT BÜYÜKELÇİ OLAMAZ: 2010 SONRASI TÜRK DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI PERSONEL REJİMİ*

Nuri YEŞİLYURT

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Diplomasi mesleğinin gerektirdiği özel ihtisas bilgisi ve “devletin âlî çıkarlarını” uluslararası ortamda koruma sorumluluğu, modern tarih boyunca dışişleri bürokrasisi ve personelinin seçilmiş siyasetçilere karşı görece bir özerklik içerisinde hareket etmelerine imkân sağlamıştır. Ne var ki, 2000’li yıllardan itibaren Brezilya ve Polonya gibi bazı (yarı)demokratik ülkelerde bürokratik seçkinleri vesayet unsuru olarak görme eğiliminde olan popülist iktidarların yükselişiyle birlikte, dışişleri bakanlıklarının eski etki ve özerkliğinin azaldığı süreçler yaşanmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı da 2010’lardan itibaren hem kurumsal yapısında hem de personel rejiminde ciddi bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu bildiri, Bakanlığın özellikle personel rejiminde 2010 sonrası yaşanan dönüşümü hükümet-bürokrasi ilişkileri çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda bildiri özellikle mesleğe alım, meslekte yükselme ve yurtdışı görevlendirme süreçlerine odaklanacaktır. Bildirinin temel iddiası, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetlerinin iç politik güçlerini pekiştirmelerine paralel olarak, ülkenin diplomat profilini değiştirmek için yaptığı hamlelerin Bakanlığın kurumsal itibar ve geleneklerine ciddi zararlar verdiği ve en nihayetinde siyasi atamalar karşısında meslekten diplomatların iyiden iyiye zayıfladığı bir duruma gelindiğidir. Bildiri, bu iddiayı üç alt döneme ayırarak incelemektedir. İlk dönemi teşkil eden 2010-2014, AKP iktidarı ve müttefiklerinin Dışişleri personelinin seçkinleri olarak tarif ettikleri yapısını kırarak, kendi ideolojik ve sosyolojik tabanına benzer bir diplomat profili yaratmayı amaçladıkları radikal hamlelere sahne olmuştur. Dışişleri Bakanlığı’nı yeni proaktif dış politikayla uyumlu hale getirmek için yapıldığı iddia edilen bu müdahalelerin bir kısmı olumlu etkiler yaratmışsa da özellikle mesleğe giriş sınavlarında ciddi şaibeler yaşanmış ve Bakanlığın kurumsal yapısına onulması zor zararlar verilmiştir. 2014-2018 arası, AKP-Gülen Cemaati arasındaki ayrışma sonucunda, Bakanlık personeline ciddi tasfiyelerle uğraşıldığı ve personel rejiminde kısmen fabrika ayarlarına dönüldüğü bir ara dönem olmuştur. 2018-2023 döneminde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi altında Bakanlığın dış politika yapım sürecinde ikincilleşmesine paralel olarak, Bakanlık personelinin de öneminin azaldığı ve siyasi atamaların gölgesinde kaldığı gözlemlenmektedir. Çalışmanın başlıca verilerini Dışişleri personeline ilişkin mevzuat, bu mevzuata dair meclis tartışmaları, Dışişleri Bakanlığının personele dair yayınladığı ilan ve istatistikler, gazete haberleri ve emekli diplomatlarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler oluşturmaktadır.

* “100. Yılında Dışişleri Bakanlığı: Kurumsal Dönüşümü ve Türk Dış Politikasıyla Etkileşim Sürecinin İncelenmesi, 1920-2020” (Proje No: 121K198) başlıklı TÜBİTAK 1001 projesinin bulgularından hareketle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dışişleri Bakanlığı, hükümet-bürokrasi ilişkileri, personel rejimi, Adalet ve Kalkınma Partisi

TURİZM ALANINDA TÜRKİYE-AVUSTRALYA İLİŞKİLERİ

M. Onur GÜLBAHAR

Prof. Dr., Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Tarihsel süreçte, toplum hayatının ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak, ekonomik faaliyetler de giderek yaygınlaşmakta ve değişmektedir. İnsanoğlunun boş zamanı ve harcanabilir geliri arttıkça, ilk başta çok az bir zümrenin ticaret, zevk, sağlık gibi kısıtlı amaçlarla katıldıkları seyahatler şekil değiştirmiş ve günümüz turizm anlayışı ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, birçok ekonomik faaliyete yön vermesinin yanı sıra, elektronik alanda ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve siyasal engelleri ortadan kaldırarak homojen bir dünya yaratmaktadır. Uluslararası küresel, bölgesel ve ikili ilişkiler söz konusu olduğunda turizm, çok kuvvetli bir yakınlaştırıcı görevi üstlenmektedir. Zira devletlerarası sorunlardan büyük oranda olumsuz etkilenen, hatta halkların yakınlaşmasını sağlaması bakımından, devlet yönetimlerine barış ve iyi ilişkiler yönünde baskı unsuru olan uluslararası turizm, özellikle gelişmekte olan devletler tarafından ikili anlaşmalar ve hukuki düzenlemeler yoluyla desteklenmektedir.

Türkiye için turizm endüstrisi, günümüzde önemi kabul edilmiş ve geliştirilmesi için çaba sarf edilen, ödemeler dengesine önemli oranda pozitif katkı sağlayan bir ekonomik faaliyettir. Ancak turizm, ülkemiz ekonomik hayatında özellikle 1980'li yıllara kadar çok fazla yer bulamamıştır. Bu dönemde turistik arzı önemli ölçüde artırarak, gelen turist sayısını ve turizm gelirini katlamaya başlayan ülkemiz, 1990'lı yıllarda dünyada önemli bir destinasyon hâline gelmiştir. Dünya turizmde ortaya çıkan eğilimlerin de yardımıyla 2000'li yıllarda dünya turizm endüstrisinde Türkiye, artık turist sayısı ve özellikle turizm geliri sıralamasında ilk on ülke arasında yerini almaktadır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında önceleri rakamsal gelişmelere öncelik verilirken, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren turistik ürün ve pazar çeşitliliği hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, Covid-19 öncesinde 2019 yılında uluslararası turizme katılan 10 milyon dolayında vatandaşının 36 milyar dolar ile dünya turizm harcaması sıralamasında 7. olduğu Avustralya, kişi başı turizm harcamasının çok düşük olduğu ülkemiz açısından iyi bir potansiyel pazarı teşkil etmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı son 15 yıllık verilerine göre, uçuş mesafesi yaklaşık 12.000 km ve süresi 18 saat olmasına rağmen, Avustralya'dan ülkemize gelen ziyaretçi sayısı dalgalı bir seyir izlemekte, en yüksek rakam 548 bin ile 2009 yılına ait olup, Covid-19 süreci öncesinde 2019 yılında 401 binin üzerinde iken, geçtiğimiz yıl 454 bini aşmış durumdadır. Çanakkale Savaşlarına Avustralyalı askerlerin de katılması, iki ülke arasında bir bağ oluşturmaktadır. 1980'lerden bu yana, sadece Anzak Günü törenleri için Gelibolu Yarımadası'ndaki ANZAK Koyu'na seyahat eden Avustralyalı ve Yeni Zelandalı turist sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Avustralya kaynaklarına göre bu rakam savaşın 100. yılına denk gelen 25 Nisan 2015 tarihinde 10.043'ü bulmuştur. Diğer taraftan, TÜİK verilerine göre Avustralya'ya giden Türk turist sayısı son 20 yılda çok değişkenlik göstermekle birlikte 2006'daki 363 kişilik en düşük rakamın ardından 2012'de 12 bin 594 ile en yüksek sayı yakalanmış, 2019'da 12 bin 324 kişi bu ülkeyi ziyaret etmiştir. İki ülke arasındaki mesafeye rağmen, iki ülke arasında bu alanda yüksek bir potansiyel bulunmaktadır. Bu alanda Türkiye ile Avustralya arasında kurulacak bağlar ülkemizin lehine sonuçlar doğuracaktır. Bu bakımdan Türkiye söz konusu pazara uygun turizm stratejileri uygularsa Avustralya'dan turizm ekonomisine kişi başına 3500 Dolar civarında bir

katkı sağlayacaktır. Çalışmada betimsel analiz yöntemi çerçevesinde iki ülke arasında tarihten gelen ilişkilere değinilecek, turizm alanında mevcut durum ve potansiyel işığında, uygulanabilecek strateji ve iş birliği nerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Dış Politika-Turizm İlişkisi, Avustralya, Türkiye

TURİZM ALANINDA TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİ

Fulya KÖKSOY

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Turizm endüstrisi tüm dünyada hızla büyüyen ve her geçen gün gelişim gösteren bir alanı teşkil etmektedir. Söz konusu büyüme ve gelişim zarfında dünya genelinde seyahat eden kişi sayısı artış göstermektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün ortaya koyduğu verilere göre, 2022 yılında tüm dünyada 900 milyondan fazla kişi seyahat etmiştir. Mevzubahis bu veri, tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını öncesindeki 1,5 milyarlık oranla kıyaslandığında yüksek ölçekli bir düşüşü yansıtsa da seyahat eden kişi sayısındaki artış eğiliminin devam ettiği görülmektedir. Özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki turist sayısının büyük oranda artacağına ilişkin bir olasılığın bulunması ise kayda değerdir. Bu noktada hem Türkiye'nin alternatif pazar ihtiyacı hem de dış politika ve turizm ilişkisi dikkate alındığında Türkiye'nin Asya-Pasifik devletleriyle olan turizm ilişkisinin büyük bir potansiyel taşıdığı rahatlıkla ifade edilebilir. Buradan hareketle Asya Pasifik devletlerinden biri olan ve yüksek ölçekli turist potansiyelini haiz Çin ile Türkiye'nin turizm alanındaki ilişkileri analiz edilmektedir. 1978 yılında Deng Xiaoping'in başa geçmesiyle beraber takip edilen reform ve dış açılma politikasıyla küresel sisteme entegre olmaya çalışan Çin, turizm alanında da ilerleme kaydetmeye başlamıştır. Özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması sonrasında hem ülke dışına çıkan turist sayısında hem de turizm sektörüne yönelik yapılan harcamalarda büyük bir artış eğilimi görülmektedir. Çin'in turist potansiyeli hem birçok devletin turizm sektörünün etkinliğini hem de devletlere yönelik döviz girdisini artırması bağlamında önem arz etmektedir.

II. Dünya Savaşı akabinde iyiden iyiye gelişim gösteren, kültürlerarası etkileşime hız veren, evrensel bir yönü bulunan, yabancı sermaye girişi ve döviz girdisi sağlamasıyla ekonomik büyümeye, istihdama, uluslararası uyum ve barışa katkı sunan turizm sektörü bağlamında Türkiye, bu sektördeki önemli kaynak ülkelerden biri olan Çin ile iş birliğini yoğunlaştırmaktadır. Ancak Çin ile imzalanan turizm alanındaki iş birliği anlaşmaları ve protokollere rağmen diğer ülkelere nazaran ülkemize gelen Çinli turist sayısı bir hayli düşük seviyededir. Bu noktada yumuşak güç unsuru olarak betimleyebileceğimiz turizm alanında Türkiye ile Çin arasında yeni iş birliklerinin kurulması, Türkiye'ye büyük oranda avantaj sağlayacaktır. Nitekim Türkiye söz konusu pazara uygun turizm stratejileri uygularsa Çin nezdindeki potansiyelin Türkiye'ye yansması pozitif ölçekli olacaktır. Bu minvalden hareketle mevzubahis çalışma, geçmişten günümüze turizm alanında Çin ile Türkiye arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi amacıyla oluşturulmaktadır. Çalışmada hem istatistiki verilerden yararlanılacak hem de nitel araştırma yöntemlerinden birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin analiz edilip, yorumlanmasına dayanan "betimsel analiz" yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Dış Politika-Turizm İlişkisi, Çin, Türkiye

TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NDA KIBRIS'A DAİR LİTERATÜRÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Altuğ GÜNAL

Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türk Dış Politikası'nın en önemli ve üzerine en çok çalışma yapılan konularından bir tanesi Kıbrıs Sorunu'dur. Konu hem kendi özelinde hem de çoğunlukla Türkiye-Yunanistan ilişkileri ya da Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri altında incelenmektedir. Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs'la ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine ve ardından Barış Harekâtı ile sonlanan çatışmalara odaklanmaktadır. Ancak hem Türk hem de Yunan/Rum kamuoyunda konuyu milli dava olarak görenlerin çokluğu ve kolaylıkla vatan haini ilan edilebilme riski nedeniyle Kıbrıs sorunu üzerine objektif bir akademik çalışma yapmak zordur. Birçok Yunan/Rum kaynağında olduğu gibi Türk kaynaklarda da tek yanlılık oldukça görünürdür. Karşı argümanların da tarafsız şekilde ele alındığı çalışma sayısı oldukça azdır. Bununla bağlantılı olarak Türkçe literatürde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na dair de yaklaşık 200 Türkçe kitap yazılmış olmakla birlikte, bunların çoğu akademik niteliği olmayan, çatışmaya katılan gazilerinin anılarını yazdığı kitaplardır. Harekâta dair akademik çalışma da oldukça sınırlıdır.

Türk ve uluslararası literatür arasındaki en açık fark, Türkçe literatürün Adada 1963-74 arasında yaşananlara "Rum mezalimi, Türkleri yok etmeye yönelik Rum saldırıları, soykırım, etnik temizlik" terimleriyle yaklaşırken, uluslararası literatürün toplumlar arası çatışma kavramını kullanmayı tercih etmesidir. Bir diğer fark, Türk kaynakların Kıbrıs Barış Harekâtı olarak isimlendirdiği müdahalenin, uluslararası literatürde çoğunlukla Türk işgali olarak geçmesidir. Türk ve uluslararası literatürün en çok farklılaştığı diğer bir konu, 1959 Garanti Antlaşması'nın özellikle 4. Maddesinin yorumlanmasına daırdır. Bu maddenin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na hukuki temel oluşturması nedeniyle yeni çıkan yayınlarda da tartışılmaya devam edildiğini belirtmek gerekir. Türkçe literatür, anlaşmanın ilgili maddesinin sadece Türkiye lehine değerlendirilebilecek kısmını dikkate alırken, aleyhteki bölüm genelde görmezden gelinmektedir.

Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs Sorunu ile ilgili yazılan kitapların özellikle bu konuda uzmanlaşmamış yazarlar tarafından kaleme alınanlarında, karşılıklı atıfların da etkisiyle bazı ortak hatalara rastlanmaktadır. Bunlar içerisinde en çok rastlanan hata, Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974'te yapılan askeri darbenin "Sampson Darbesi" ya da "Sampson"un yaptığı darbe" olarak isimlendirilmesidir. Gerçekte Nikos Sampson, darbeye liderlik eden ve Makarios'u deviren kişi değildir.

Yukarıda özetlenenler çerçevesinde bu çalışmada, Türkçe TDP literatüründe Kıbrıs Sorunu konusunda yazılan yaklaşık 250 kitap; dönemselsel olarak yoğunlaşılacak konular, en çok kullanılan terimler, ortak hatalar, kısıtlar, kavramsal çözümler çerçevesinde incelenecek ve uluslararası literatür ile kıyaslama yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Kıbrıs Sorunu, KKTC, Kıbrıs Barış Harekâtı

TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASININ YÜZ YILI: BİR ORTA GÜÇ OLARAK TÜRKİYE'NİN NEOKLASİK REALİST BİR ANALİZİ

Bezen COŞKUN

Doç. Dr., TED Üniversitesi, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Doğu Akdeniz kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nin aktif olarak angaje olduğu bir bölge olmuştur. Yunanistan ile uzun süredir devam eden gerilim, Kıbrıs'taki donmuş çatışma, İsrail-Filistin çatışması ve son dönemde Suriye ve Libya'daki savaşlar, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik dış politikasını anlamada en önemli konular arasında yer alıyor. Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenliğinin uluslararası alanda tanınması, ülkenin Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerindeki haklarının güvence altına alınması ve bölgedeki çeşitli ihtilafların siyasi çözümünde rol alma isteği gibi önemli hedeflere sahiptir. 2019'da Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (EMGF) kurulması ve Türkiye'nin Mavi Vatan Doktrinindeki ısrarı, ülkenin bu karmaşık bölgede bölgesel bir güç olarak yer edinmeye çalışmasının en son yansımaları olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye bölgedeki çıkarları gözetmeye ve bölgesel güç olma hedefine ulaşmaya çalışırken pek çok bölgesel ve bölge dışı rakip ile karşı karşıya kaldı. Bölgedeki gelişmeler, Ankara'nın kronik kuşatma zihniyetini veya Türkiye'nin ülkenin temel çıkarlarını tehdit eden düşman güçlerle çevrili olduğuna dair tarihsel olarak kökleşmiş bir inanç olan Sevr sendromunu sürekli olarak güçlendirdi. Bu çalışma Doğu Akdeniz bölgesindeki Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesine yönelik dış politikasını bir orta güç olarak analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu analiz için Neoklasik Realizm teorik çerçeve olarak kullanılacaktır. Türk dış politikasının bölgedeki gelişimi, Cumhuriyetin son otuz yılı özelinde vurgulanarak dört dönem halinde ele alınarak analiz edilecektir: Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları (1923-1946), Çok Partili Dönem (1946-1960), Askeri Darbeler (1960-1985) ve Soğuk Savaş Sonrası dönem (1990'lardan sonra). Neoklasik Realizm perspektifinden Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasına kısa bir girişin ardından Türkiye'nin bölgesel aktörlerle ilişkilerindeki hedefleri ve bu ilişkileri şekillendiren önemli iç ve dış gelişmeler incelenecektir. Ardından, Doğu Akdeniz'deki Türk dış politikasının mevcut durumu, özellikle Suriye ve Libya'daki savaşlar ve bölgenin gaz rezervleri üzerindeki rekabete vurgu yapılacaktır. Son olarak 2023'te yüzüncü yılını kutlamaya hazırlanırken, Türkiye'nin dış politika hedeflerinden biri olan bölgesel bir hegemon olma hedefine yönelik bölgesel fırsatlar ve zorluklar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Doğu Akdeniz Bölgesi, Kuzey Kıbrıs, Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları.

TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'IN KARŞILAŞTIRMALI DENİZ ÜSTÜNLÜĞÜ ANALİZİ

Arda ÖZKAN

Dr. Öğr. Üy., Ankara Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

Levent KIRVAL

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Denizcilik Çalışmaları Bölümü

Deniz üstünlüğü (maritime supremacy) konusu, denizcilik ekonomisi, deniz gücü ve denizel alan çalışmaları olmak üzere üç temel unsuru kapsamaktadır. Günümüzde deniz üstünlüğü, devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda kullanıldığı sürece önem arz etmektedir. Sadece jeopolitik konumlarının sağladığı avantajları ve askeri çıkarlarını deniz üstünlüğü olarak gören devletler için ise büyük ölçüde bir “deniz körlüğü” söz konusu olmaktadır. Zira, deniz üstünlüğü yaklaşımının sadece bir unsuru deniz gücünü (güvenlik/savunma) oluşturmaktadır. Diğer iki önemli unsur, denizcilik ekonomisi ve denizel alan boyutlarıdır ve bunlar denizcilik endüstrisi, deniz sigortası, uluslararası ticaret, lojistik, balıkçılık, deniz çevresinin korunması, gemicilik, deniz emniyeti ve gemi insanlığı gibi farklı alanlardaki çalışmaları içermektedir.

Türk dış politikasına baktığımızda, yapılan analizler ve yürütülen politikalar daha ziyade denizciliğin askeri/savunma (deniz gücü) boyutuna odaklanmaktadır. Üzerinde durulmayan iki boyut olan denizcilik ekonomisi ve denizel alandaki eksiklik giderilmedikçe, Türkiye için deniz körlüğü meselesi devam edecektir. Esasen Türkiye'nin dış politikasının karşılaştığı deniz uyuşmazlıkları çerçevesinde Türkiye'nin denizcilik politikaları ile ilgili faaliyetler zaman zaman yürütülmektedir. Fakat deniz üstünlüğünü daha geniş bir vizyonla tesis etmesi veya Türkiye'nin büyük bir denizci devlet olma potansiyeli konusunda yürütülen faaliyetler kısıtlıdır. Dünyanın en büyük 3. filosu ve deniz taşımacılığının %16'sına sahip küresel bir denizcilik oyuncusu olan Yunanistan'a baktığımızda ise, deniz taşımacılığının Yunanistan'ın ekonomisi ve ülkenin refahı için önemli bir gelir kaynağı olduğu ve GSMH'ye büyük katkı sağladığını denizcilik sektörü verilerine bakarak söyleyebiliriz. Yunan denizcilik sektörünün bölgesel istikrarı ve ekonomik büyümeyi güvence altına almada kritik bir unsur olması, kendi ulusal politika hedeflerini destekleyen bileşenlerdir.

Bu çalışmayla, Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplininde Türkiye ve Yunanistan gibi iki kıyıdaş devletin denizcilik politikaları ekseninde değerlendirilen bir araştırma ortaya çıkacak ve bu değerlendirmeler stratejik analize dönüşerek deniz üstünlüğünde bir model oluşturulacaktır. Önerilen bu çalışmanın deniz üstünlüğü yaklaşımı temelinde yapılacak olması, araştırmayı özgün kılmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada Ege ve Doğu Akdeniz'de denizcilik çalışmaları konusunda Türkiye'nin deniz körlüğü yaşamaması için bütünlük deniz üstünlüğü stratejisi belirlemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin, denizcilik ekonomisi ve denizel alan çalışmalarını kapsayan bir dış politika belirlemesi gerektiği üzerinde durulacak, denizciliğin sadece savunma ve güvenlik boyutlarına yoğunlaşmanın ise yeterli olmayacağı savunulacaktır. Yunanistan gibi dış politikasında hem deniz gücü/savunma-güvenlik, hem denizcilik ekonomisi, hem de denizel alan çalışmalarına önem veren bir ülkeden Türkiye'nin öğrenebileceği hususlar olduğu üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede,

Türkiye ve Yunanistan ülkelerinin denizcilik sektörleri bağlamında işbirliği yapabileceği de önerilecektir.

Türkiye'nin dış politika yapımı bağlamında deniz üstünlüğü elde edebilmesi için yapması gerekenler üzerinde duracak bu çalışma, literatür ve medya kaynakları taraması yöntemini kullanarak Türkiye ve Yunanistan'ı kıyaslayacaktır. Bununla beraber, dış politikada deniz üstünlüğü yaklaşımını benimseyen bir ülke olmak için "Askeri Bahriye", "Ticari Bahriye" ve "Bilimsel Bahriye"yi hep birlikte geliştirmek açısından Türkiye'nin yapması gerekenler, Yunanistan örneği üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Deniz Üstünlüğü, Deniz Körlüğü, Deniz Gücü, Denizcilik Ekonomisi, Denizel Alan Çalışmaları, Yunanistan

ESKİ TECRÜBELER VE YENİ AKTÖRLER: TÜRKİYE’NİN SURİYE VE IRAK’A DAİR ALGILARI (1925)

Ü. Gülsüm POLAT

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Türkiye’nin Suriye ve Irak ile sınırları belirlenmiş, Osmanlı periferisi olarak görülen bu topraklar, Türkiye Cumhuriyeti’nin sınır komşuları haline gelmiştir. Türkiye’nin özellikle Hatay meselesi ve Musul sorunu nedeniyle bu iki ülkeyle olan gelişmelerde elini güçlü tutmak istediği ve yeni komşularının içyapısını da bilmek gayretinde olduğu bir dönemin önemli kayıtlar ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Hazırlandığı dönemde gizli ve hizmete özel bir vasıfla tertip edilen, Suriye ve Irak’taki iç gelişmeler, devletleşme çabaları ve fiili askeri güçlerinin ne olduğunu aktaran Türk genelkurmayının raporu bu çalışmada üzerinde durulacak ve tartışılacaktır. 1925 yılında Suriye ve Irak’ın ordu yapısı, iç işleyişi, bayrak tercihleri, ülkedeki yabancılar gibi konuların Türk genelkurmayı tarafından hazırlanması ile envantere giren evrakın dönemin dış politikasına dair bazı detayları barındırdığı görülmektedir. Tek başına bir tek raporun devletin bu bölgeye dair tespit ve yaklaşımının tamamı anlamına gelmeyeceği açıktır. Bu noktada literatürün sağladığı diğer verilerle bir kıyaslama ile sürecin detaylarının ortaya konulması hedeflenmektedir.

Cumhuriyetin kurulmasından bir yıl sonra 429 sayılı kanun ile Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâleti kaldırılıp yerine cumhurbaşkanı adına ordunun barışta emir ve komutasında olan en yüksek askeri makam olmak üzere Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tesis edilmişti. Bu haliyle Genelkurmay başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı’nın yanında bir başka önemli ve bağımsız makam olarak ortaya çıkıyordu. Raporun hazırlandığı İstihbarat Dairesi, Erkânı Harbiye’nin 2. Şubesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum savaşın sonlarında gerçekleştirilen ordu düzenlemelerinde 2. Şube istihbarat işlerinden sorumlu şube olarak sabit tutulduğu da anlaşılmaktadır. Bu bağlamda raporu hazırlayan birimin bir Osmanlı kurumu olması ancak yeni rejim içerisinde de varlığını devam ettirmesi dikkate alındığında bu raporun içeriğine dair dahi dikkat çekici bir detay olarak görülmektedir. Erkan-ı Harbiye İstihbarat Dairesinin Irak Krallığı ve ordusu, arazisi, hudutları, idari taksimatı, nüfusu ve yolları, siyasi durumu ile Suriye’deki Fransız mandası altında Suriye Hükümetlerinin durumu, askeri teşkilatı konularına dair istihbaratı bilgilerin içeriği doğru bilgileri ihtiva etmekle beraber öngörü ve duyuma dayalı bilgiler de içerikte göze çarpmaktadır. Çalışmanın birbiriyle ilgili ve bağımsız olan iki sonucu bulunmaktadır. Çalışmanın kaynakları başta 1925 tarihli Genelkurmay istihbarat raporu, dönem Türk-İngiliz arşiv belgeleri, telif-tetkik eserler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, Irak, Musul, Lozan Barış Antlaşması

TÜRKİYE’NİN STRATEJİK HESAPLARINI ANLAMAK: BAĞDAT PAKTI’NDAN CENTO’YA DÖNÜŞÜMÜN BÖLGESEL İLİŞKİLERE YANSIMASI

Onur KAYA

Araş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bağdat Paktı / CENTO (Central Treaty Organization; Merkezi Anlaşma Teşkilatı, Türk dış politikasıyla ilgili literatürde genellikle kazanımlarından ziyade kayıplarıyla anılan bir ittifaktır. 1955 yılında Türkiye ve Irak'ın öncülüğünde imzalanan Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Anlaşması, daha sonra Pakistan, İran ve İngiltere'nin katılımıyla Bağdat Paktı adını almıştır. Bu örgütün temel amacı Orta Doğu bölgesinde Arap devletlerini de içine alan ve Sovyetler Birliği'ne karşı etkili bir savunmanın sağlanması olarak belirtilmiştir. Ancak ittifak, Arap ülkeleri arasında istediği desteği bulamamıştır. Örneğin, Türkiye, Lübnan'ı pakta katılması konusunda ikna edememiştir. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan da ittifaka karşı olduklarını açıkça dile getirmiştir. Bu durum, ittifak amacına ters düşecek şekilde Sovyetler Birliği'nin bölgede daha fazla varlık göstermesinin de önünü açmıştır. Bu da paktın kuruluş amacını gerçekleştirmekte başarısız olduğunun açık bir örneğidir. Ancak, Irak'ta 1958 darbesi sonrası kurulan yeni hükümetin 1959 yılında Bağdat Paktı'ndan çekildiğini açıklaması sonrası örgütün merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşınmış ve ismi CENTO olarak değiştirilmiştir. 1979 yılında önce Pakistan'ın sonra İran'ın teşkilattan ayrıldıklarını açıklamaları üzerine dağılmıştır. İttifakın başarısızlığının altında yatan sebeplerden bir diğeri de üye devletlerin kolektif bir savunma / ortak tehdit algısından ziyade ulusal çıkar kazanımlarını önceliklendirmesi olmuştur.

Çalışmanın temel hedefi de buradan hareketle Türkiye'nin Orta Doğu'da 1955 yılında karşılıklı güvenlik ve savunma amacıyla kurulan Bağdat Paktı'ndan 1959 - 1979 yılları arasında kültürel ve ekonomik işbirliği amacıyla hareket eden CENTO'ya dönüşümde stratejik hesaplarını şekillendiren değişimleri anlamak ve bu dönüşümün Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini ne yönde etkilediğini değerlendirmektir. Bu kapsamda oluşturulan araştırma soruları ise “Türk dış politikasının dönüşümü bölgesel ve uluslararası politikadaki değişimleri ne ölçüde yansıtmaktadır? Söz konusu değişimler Türkiye'nin Orta Doğu politikasını nasıl şekillendirmiştir? Bu dönüşüm Türkiye'nin bölge devletleriyle ilişkisini nasıl etkilemiştir?” şeklinde belirlenmiştir. Metin analizi yönteminin uygulandığı çalışmada, ABD Dış İlişkileri FRUS belgeleri ve Türkiye Diplomatik Arşivi'nde yer alan yazılı belgeler ayrıntılı olarak taranmış ve veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler ayrıca konu ile ilgili Türk dış politikası literatüründe yer alan temel eserlerle karşılaştırılmış ve analiz edilmiştir.

Bu kapsamda yapılan araştırmalarda elde edilen ilk sonuç Türkiye'nin 1955 – 1979 yıllarında Orta Doğu'ya yönelik politikalarını şekillendiren Bağdat Paktı/ CENTO ittifakında uluslararası sistemdeki politika değişimlerini tümüyle yansıttığıdır. Ayrıca söz konusu değişimler Türkiye'nin Orta Doğu politikasında 1955 – 1958 arasında liderlik rolünü üstlenmeye çalışması; yumuşama döneminde de bozulan ilişkilerin yeniden iyileştirilmeye çalıştığı dönem olarak göze çarpmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki bu dönüşüm uzun vadede Türkiye'nin bölge devletleriyle sağlam ilişkiler kuramamasının önündeki engellerden birisi olmuştur. Çalışmanın temel argümanı 1955 yılında Bağdat Paktı ile Türkiye'nin dış politika çıktılarının ABD'nin çevreleme politikası kapsamında Batı

ile bağlarını güçlendirmek ve ABD yardımlarının devamını sağlamak olarak belirlendiği Soğuk Savaş'ın yumuşama dönemi olan 1960-1970'ler de ise temel amacını yitirerek kültürel ve ekonomik işbirliği olarak devam ettiğidir. Diğer bir deyişle Türkiye'nin Bağdat Paktı / CENTO stratejisi bölgesel ve uluslararası politikadaki daha geniş değişimlerin etkisi altında kalarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağdat Paktı, CENTO, Türk Dış Politikası, Orta Doğu, Soğuk Savaş

İKİ İÇ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

Tuğçe URALER

Dr. Adayı, Altınbaş Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

1980'lerin başından 2011 Arap Ayaklanmasına kadar geçen süreçte Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler son derece karmaşık bir seyir izlemiştir. Bu çalışma, Suriye'de meydana gelen iki iç savaş arasındaki dönemde Türkiye-Suriye ilişkilerini açık kaynak ve gazete arşivlerinden elde edilen bilgilere dayanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu dönem içerisinde küresel ve bölgesel sistemin yapısındaki değişiklikler Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini ne yönde etkilemiştir? Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber Ortadoğu'da oluşan sistemik kaos içerisinde Türkiye, "mesafeli komşusu" Suriye ile ilişkilerinde karşılaştığı krizleri nasıl yönetmiştir? Uzun vadeli ulusal stratejilerini kısmi izolasyona bağlı oluşturan Türkiye ve Suriye, bu süreçten nasıl etkilenmişlerdir? Her iki ülke de sistem düzeyindeki meşruiyetlerini sağlamlaştırabilmek için dış politikalarında ne tür değişiklikler yapma gereği duymuşlardır? PKK ve Müslüman Kardeşler üzerinden inşa edilen tehdit algıları, ideolojik yönelimler ve istihbarat savaşları iki ülke arasındaki ilişkileri, değişen iktidarlar çerçevesinde ne yönde şekillendirmiştir? AKP yönetiminin izlediği çok taraflı proaktif dış politika Suriye ile ilişkilere nasıl yansımış, dış politikasında gündeme getirdiği söylem ve yöntemlerde ne tür süreklilik veya kopuş hatları oluşturmuştur?

Küresel sistemden ve ülkeler arası çatışmalar gibi çok sayıda değişkenden etkilenen Ortadoğu'da Türkiye'nin temel ikilemi şudur: Hem etkin rol oynamak, hem de bunu yaparken bölgenin iç sorun ve çatışmalarla dolu sayısız girdaplarının içine çekilmemek durumundadır. Bu bağlamda, Türk Dış Politikasının iki temel direğinden biri olan, mevcut sınırları ve dengeleri sürdürme pratiklerini içeren statükoculuk, ani ihtiyaçlar ve çıkarlara göre şekillenen ittifaklar, bölgesel ve küresel güçlerle sürdürülen çok boyutlu ve çok taraflı politikalar ve bunların sonuçları incelenecektir.

Bu çalışmanın teorik ve metodolojik çerçevesi Neo-klasik Realizm temelinde oluşturulacaktır. Araştırmanın amacı iki ülke arasındaki ilişkilerin, uluslararası sistemik yapı ve devletlerin bireysel niyet ve planlarının karşılıklı etkileşimi doğrultusunda nasıl şekillendiğinin incelenmesidir. Çünkü ülkeler arasındaki ilişkiler, uluslararası dinamiklerden bağımsız olarak düşünülemez. Sadece siyasi karar alıcıların ideolojik perspektifi veya siyasi eğilimlerinin merkeze alındığı indirgemeci bir yaklaşımın dış politikayı anlamlandırmada doğru sonuçlar vermediği birçok durumda kanıtlanmış bir gerçektir.

Bu kapsamda, bağımsız değişken olarak uluslararası sistem genelinde fakat Ortadoğu özelinde meydana gelen değişiklikler ele alınacaktır. Bağımlı değişken ise bu değişikliklerin, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikalarında oluşturduğu tehdit algıları, farklı stratejik yönelimler ve bu yönelimlerin sonuçları olacaktır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki etkinin düzeyinde rol oynadığı düşünülen iktidar ve muhalefet partilerinin konuya ilişkin yaklaşımları, çeşitli çıkar gruplarının görüşleri ve kamuoyu faktörlerini içeren Türkiye'deki devlet-toplum arasındaki ilişkilerin yanı sıra parlamento ve ordu olmak üzere devlet kurumlarının yapısı ise ara değişken olarak incelenecektir.

Dönem olarak, Suriye'de Müslüman Kardeşler ayaklanmasının sonucunda yaşanan Hama Katliamı ile Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin Suriye'deki uzantısı olarak, Mart 2011'de başlayan

protestolar arasındaki süreç ele alınacaktır. Bu bağlamda, mevcut uluslararası ve bölgesel sistemin dayattığı koşullar gibi ilgili iç savaşların gidişatını etkileyen dinamikler, ele alınan dönem içerisinde incelenecektir. Ardından Türkiye'nin Suriye'ye yönelik dış politika önceliklerinde belirleyici rol oynayan iç faktörler analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeleri: Türk Dış Politikası, Suriye, Neo-Klasik Realizm, Hama Katliamı, Arap Baharı